

Павлодар мемлекеттік педагогикалық институтының
ғылыми, ақпараттық-талдамалы журналы
Научный информационно-аналитический журнал
Павлодарского государственного
педагогического института

2004 жылдан шығады
Основан в 2004 году

**ҚАЗАҚСТАН
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ХАБАРШЫСЫ**

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ
ВЕСТНИК
КАЗАХСТАНА**

3-4'²⁰¹⁴

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК КАЗАХСТАНА
СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет средства массовой информации
№9076-Ж
выдано Министерством культуры, информации и спорта
Республики Казахстан
25.05 2008 года

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор

Н.Р. Аршабеков, доктор философских наук, профессор

Зам. главного редактора

А.С. Ильясова, кандидат исторических наук

Ответственный секретарь

А.Ш. Тлеулесова, кандидат пед. наук, доцент (ПГПИ)

Члены редакционной коллегии

А.К. Кусаинов, доктор пед. наук, профессор, лауреат Государственной премии РК, президент Академии педагогических наук Казахстана

Д. Камзабекулы, доктор филологических наук, профессор (ЕНУ им. Л.Н. Гумилева)

Р.К. Толеубаева, доктор педагогических наук, профессор (КазНПУ им. Абая)

Г.К. Ахметова, доктор пед. наук, профессор, председатель правления АО «НЦПС Орлеу»

К.К. Жампеисова, доктор пед. наук, профессор (КазНПУ им. Абая)

В.В. Егоров, доктор пед. наук, профессор (КарГТУ)

С.К. Бердыбаева, доктор пс. наук, профессор (КазНУ им. аль-Фараби)

Н.С. Сафаев, доктор пс. наук, профессор (ТГУ им. Низами, г. Ташкент)

А.А. Петрусевич, доктор пед. наук, профессор (ОмГПУ, г. Омск)

Н.В. Чекалёва, доктор пед. наук, профессор (ОмГПУ, г. Омск)

А.Ф. Филатова, доктор пс. наук, профессор (ОмГПУ, г. Омск)

А.К. Нургалиева, доктор пед. наук (ПГПИ)

Г.Е. Отепова, доктор ист. наук (ПГПИ)

С.Н. Сутжанов, доктор филол. наук (ПГПИ)

Ж.А. Усин, доктор пед. наук, профессор (ПГПИ)

Технический секретарь

Ж.Б. Узыкканов

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели.

Мнение авторов публикаций не всегда совпадает с мнением редакции.

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов.

Рукописи и диски не возвращаются.

При использовании материалов журнала ссылка на «Педагогический вестник Казахстана» обязательна.

Педагогика және білім берудің жалпы мәселелері
Общие проблемы педагогики и образования

М.Ш. Алинова, Г.С. Алинова
Педагогические условия формирования предметных компетенций будущих педагогов профессионального обучения средствами народного декоративно-прикладного искусства 4

Г.З. Шайменова
12 жылдық білім беру жүйесіне көшу жолында дарынды балалармен жұмыс істеу мәселесі 12

Г.И. Жумажанова
Роль самовоспитания в процессе профессиональной подготовки социальных педагогов... 22

Оқыту және тәрбие теориясы мен тәжірибесі
Теория и практика обучения и воспитания

Г.С. Аяпбергенова
Сапалы білім беруді камтамасыз етуде студенттердің танымдық іс-әрекеттерін қалыптастыру 29

Н.Д. Сыздыкова
Балабақшада қазақ тілін оқыту 33

О.С. Achkinadze, Z. Mussayev
Calculated chemical problems in teaching humanization context 37

Б.А. Найманов, А.Б. Найманова
О роли межпредметных связей в профессиональной подготовке студентов пединститута 42

Т.К. Қуанышев
Компетентностный подход в преподавании физики 47

И.Ш. Бектурганова, Ф.А. Курабаева
«Кәсіптік оқыту» мамандығы студенттерінің графикалық сауаттылығын дамыту 57

Білім берудегі психологиялық мәселелер
Психологические проблемы в образовании

Е.В. Бронский
Копинг-стратегии как механизм психологической защиты учителей физической культуры от стресса 64

М.К. Букебаева, Ж.Б. Байсеитова
Эмоциональная устойчивость подростков как способ преодоления трудных жизненных ситуаций 71

К.Г. Исинбаева
Психолого-педагогическое сопровождение профориентационной работы 76

Әртүрлі – Разное

К.Ф. Загупаров
Б.А. Куватову – 75 83

С.Н. Асқапов
Ортабуын оқушыларының ағзаларының анатомиялық, физиологиялық және конституционалдық ерекшеліктерін дене шынықтыру сабағында ескеру 87

S.I. Vasiliev
Formation of Kazakhstan patriotism and civism 93

Д.К. Кенжебаева
Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру – заман талабы 96

Н.В. Николаева, Л.В. Фияло
Влияние мелкой моторики на познавательную активность детей младшего школьного возраста 102

Авторларға арналған ереже 112

Правила для авторов 114

УДК 378.147.3: 347.785.5

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ
ПРЕДМЕТНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ СРЕДСТВАМИ НАРОДНОГО
ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО ИСКУССТВА

М.Ш. Алинова

*доктор педагогических наук, профессор Павлодарского
государственного педагогического института, кафедра теории
и методики профессионального обучения, Павлодар, Казахстан*

Г.С. Алинова

*магистр профессионального обучения, Павлодарский государственный
педагогический институт, старший преподаватель кафедры
теории и методики профессионального обучения, Павлодар, Казахстан*

Аннотация

В статье дается описание педагогических условий формирования предметных компетенций будущих педагогов профессионального обучения средствами народного декоративно-прикладного искусства и их реализации на примере кафедры теории и методики профессионального обучения Павлодарского государственного педагогического института.

Ключевые слова: предметные компетенции будущих педагогов профессионального обучения, народное декоративно-прикладное искусство.

В соответствии с Государственной программой развития образования Республики Казахстан современная система образования, внедрение инновационных форм и методов обучения предъявляют все более высокие требования к личности и профессиональной компетентности педагогических работников [1, 12]. Соответственно, повышаются требования к профессиональной подготовке педагогов, которые должны не просто владеть отдельными умениями и знаниями по направлениям своей педагогической деятельности, но и обладать высоко развитыми предметными компетенциями.

Одними из важнейших компетенций для педагога любого профиля являются предметные компетенции. Согласно А.В. Хуторскому, «предметные компетенции – частные по отношению к двум предыдущим уровням (ключевым, обще-предметным – примечание автора) компетенции, имеющие конкретное описание

и возможность формирования в рамках учебных предметов». Таким образом, содержание компетенций определяется особенностями предмета, который преподает педагог.

Предметные компетенции педагога профессионального обучения представляют собой способность и готовность к проектно-конструкторской, производственно-технологической, научно-исследовательской, предпринимательской и психолого-педагогической деятельности для обеспечения качественного технологического образования учащихся. Педагог профессионального обучения является специалистом, профессиональный багаж которого должен включать знание как традиционных, так и новых способов и приемов изготовления разнообразных изделий. В формировании такого багажа народное декоративно-прикладное искусство располагает неисчерпаемым потенциалом.

Декоративно-прикладное искусство Казахстана является объектом систематических научных изысканий с конца XIX в. Одним из первых исследователей был Ч.Ч. Валиханов. Сбором, систематизацией, научным осмыслением и открытием мировому сообществу достижений в целом традиционной культуры казахов занимались такие ученые, как С. Каскабасов, Б. Кундакбайулы, С. Кузембаева, Р. Ергалиева, Х. Труспекова, К. Муратаев, С. Шкляева, Р. Каргабекова, Х. Аргынбаев, Т. Басенов, В. Востров, Э. Масанов, А. Маргулан, И. Захарова, Р. Ходжаева, М. Кадырбаев, А. Масаков, М. Мендикулов, М. Муканов, К. Ибраева, С. Касиманов, Н. Оразбаева, С. Ажигали, Р. Бекназаров, Ш. Тохтабаева и другие.

Условия использования разных видов декоративно-прикладного народного искусства в подготовке будущих учителей анализировали К.Ж. Амиргазин, Т.Е. Астрова, А.А. Белов, П.Г. Демчев, В.И. Коваленко, А.И. Ковешников, В.В. Корешков, Б.В. Нешумов, А.С. Хворостов, Л.М. Холмянский, Г.В. Черемных, Е.Д. Щедрин, Т.Я. Шпикалова и другие.

Но в научной литературе не нашла достаточно полного отражения проблема использования народного декоративно-прикладного искусства как средства становления личности педагога, ориентированной на достижение высоких результатов в профессиональной деятельности, т.е. как средства формирования его профессиональных компетенций.

Анализ психолого-педагогической и учебно-методической литературы показал, что, несмотря на значительное количество публикаций, близких к теме данной статьи, проблема формирования предметных компетенций будущих педагогов профессионального обучения остается недостаточно разработанной. Требуется раскрытие сущности и содержания предметных компетенций применительно к педагогу профессионального обучения, определение критериев и показателей, позволяющих оценить уровень ее сформированности, обоснование педагогических

условий формирования предметных компетенций в процессе подготовки специалиста в вузе.

Мы определяем педагогические условия формирования предметных компетенций будущих педагогов профессионального обучения как систему целесообразно выстроенных обстоятельств, определяющих эффективность формирования предметных компетенций.

Изучение литературы по теме исследования, анализ результатов педагогической практики в высшей школе и собственной педагогической деятельности позволили нам выявить и сформулировать следующие педагогические условия формирования предметных компетенций будущих педагогов профессионального обучения:

– внедрение в учебный процесс тем по обучению студентов народному декоративно-прикладному искусству;

– включение в программу технологической, производственной (учебной) практики заданий на выполнение изделий с применением технологий художественной обработки материалов с элементами народного декоративно-прикладного искусства;

– выполнение студентами курсовых и дипломных работ, результатом которых является творческий проект, разработанный с применением различных технологий народного декоративно-прикладного искусства;

– участие студентов в конкурсах, олимпиадах, выставках, конференциях и других мероприятиях, посвященных декоративно-прикладному искусству.

Рассмотрим каждое из педагогических условий более подробно.

Первым педагогическим условием эффективного формирования предметных компетенций является внедрение в учебный процесс тем по обучению студентов народному декоративно-прикладному искусству. Нами были внесены изменения в программу элективного курса «Технология художественной обработки материалов с элементами ДПИ» с учетом региональных особенностей. В частности, в программу были включены темы по изучению казахской национальной вышивки *біз кесте*, войлоковаляния, ковроткачества, казахского национального плетения *ши тоқу*. В рамках каждой из перечисленных тем студенты изучают историю, особенности используемых материалов, знакомятся с их свойствами и возможностями, с инструментами, оборудованием, с различными видами техник, с особенностями технологического процесса. На занятиях студенты выполняли творческие проекты, с которыми затем участвовали на различных конкурсах и конференциях.

В процессе изучения элективного курса нами были использованы различные формы организации учебного процесса: экскурсии, лабораторные работы, просмотр видеофильмов о народном декоративно-прикладном искусстве.

В целях развития мотивации к изучению элективного курса делался акцент на обучении студентов навыкам и приемам выполнения простейших технологических операций, создания предметов быта, композиций декоративного характера, имеющих определенную художественную ценность. Для этого в качестве объектов труда использовались потребительские изделия, они оформлялись с учетом требований декоративно-прикладного искусства для конкурентоспособности при реализации. Главное – в итоге студент должен увидеть и ощутить продукт своего труда.

Изучение элективного курса «Технология художественной обработки материалов с элементами ДПИ» позволяет выработать у будущих педагогов профессионального обучения необходимый уровень развития познавательных и творческих способностей, сформировать профессиональные знания и умения, обеспечить интеллектуальное, этическое и эстетическое развитие студентов для формирования предметной компетенции будущих педагогов профессионального обучения. Результатом реализации элективного курса «Технология художественной обработки материалов с элементами ДПИ» является подготовленный педагог профессионального обучения, владеющий высоким уровнем теоретических знаний, профессиональных навыков, хорошо знающий историю и традиции народного декоративно-прикладного искусства, умеющий использовать их в профессиональной деятельности.

Вторым педагогическим условием эффективного формирования предметных компетенций является включение в программу технологической, производственной (учебной) практики заданий на выполнение изделий с применением технологий художественной обработки материалов с элементами народного декоративно-прикладного искусства. Большим потенциалом в формировании предметных компетенций будущих педагогов профессионального обучения обладает практика. Студенты кафедры теории и методики профессионального обучения в вузе проходят три вида практик: педагогическую, технологическую и производственную (учебную).

Активным видом приобщения студентов к профессиональной деятельности, а значит, и формирования предметной компетенции являются технологическая и производственная (учебная) практика. Данные практики являются главным фактором подготовки будущих специалистов, важнейшим звеном в системе профессиональной подготовки педагога профессионального обучения. Целями практик студентов кафедры теории и методики профессионального обучения являются: ознакомление студентов с основами научной организации труда при обработке различных материалов; обучение студентов наиболее эффективному использованию современных орудий труда при ручной и машинной обработке материалов; углубле-

ние и закрепление теоретических и практических знаний, умений, полученных в процессе освоения элективных курсов «Технологии обработки текстильных материалов», «Технологии обработки конструкционных материалов», «Технология изготовления швейных изделий», «Технология изготовления изделий из конструкционных материалов», «Технология художественной обработки материалов»; приобретение опыта, практических умений и навыков, необходимых для формирования большинства общекультурных, общепрофессиональных и профессиональных компетенций в области педагогической деятельности [2].

Поставленные цели достигаются путем знакомства студентов с различными методами, технологиями и видами декоративно-прикладного искусства, организации поиска решения технических задач и выполнения комплекса специальных заданий для развития профессиональных качеств будущего педагога профессионального обучения.

Прохождение технологической и производственной (учебной) практик является необходимой основой для успешной подготовки и прохождения государственной итоговой аттестации в форме государственного экзамена и защиты дипломной работы.

Следующим педагогическим условием эффективного формирования профессиональных компетенций будущих педагогов профессионального обучения является выполнение студентами курсовых и дипломных работ, результатом которых является творческий проект, разработанный с применением различных видов декоративно-прикладного искусства.

Дипломные и курсовые работы направлены на непрерывное профессиональное самообразование, установление творческой взаимосвязи учебной, исследовательской, педагогической, производственно-технической деятельности. Курсовые работы выполняются в течение учебного года в рамках самостоятельной работы студента. Тематика, методика, график выполнения курсовой работы устанавливаются преподавателем совместно со студентом, исходя из его склонностей, интересов и предпочтений. При этом учитывается актуальность избранной темы для школы, учреждений дополнительного образования, кафедры; согласованность содержания курсовой работы с задачами формирования будущего педагога профессионального обучения. Тематика курсовых работ формулируется таким образом, чтобы в процессе исследования студенты могли пополнять свои знания новыми сведениями об истории становления, технологии выбранного ими вида декоративно-прикладного искусства. Курсовая работа по элективному курсу «Технология художественной обработки материалов с элементами ДПИ» включает два раздела: первый раздел посвящен раскрытию теоретических сведений изучаемо-

го вида декоративно-прикладного искусства; второй раздел – разработка технологии конкретного изделия в выбранном виде декоративно-прикладного искусства.

Дипломная работа выпускников кафедры теории и методики профессионального обучения включает три раздела: первый раздел посвящен раскрытию психолого-педагогических основ изучаемой проблемы, во втором разделе разрабатывается технология изделия в выбранном виде декоративно-прикладного искусства, в третьем разделе разрабатываются методические особенности организации уроков с учетом разработанных в первых двух разделах положений. Народное декоративно-прикладное искусство служит основой для выполнения многих изделий. Изделия, выполненные в ходе курсовой и дипломной работы, применяются для оформления аудиторий и мастерских ПГПИ, Дома студентов ПГПИ, используются в качестве наглядных пособий для студентов на занятиях.

Так, студентами были выполнены дипломные и курсовые работы по следующим темам: «Художественное оформление текстиля в современных изделиях казахов на уроках технологии в 8 классе», «Технология біз кесте в оформлении интерьера комнаты на уроках технологии 8 класса», «Художественная обработка войлока на уроках технологии в 10 классе», «Технология изготовления игрушки-качалки «Жеребенок» в технике вырезания орнаментов», «Технология изготовления панно «Полет» в технике ши тоқу», «Технология изготовления панно «Водопад» в технике войлоковаления» и др.

Пятым педагогическим условием эффективного формирования предметных компетенций будущих педагогов профессионального обучения является участие студентов в конкурсах, олимпиадах, выставках, конференциях, мастер-классах и других мероприятиях, посвященных декоративно-прикладному искусству.

Проведение выставок-конкурсов проектов, презентаций, мастер-классов способствует сохранению культурного наследия народного искусства, его воспроизводству в современной жизни, позволяет популяризировать и развивать творческий потенциал студентов, содействовать профессиональному обогащению участников по разным видам народного декоративно-прикладного искусства, является действенным средством формирования предметной компетенции будущих педагогов профессионального обучения.

На выставках, конкурсах и других мероприятиях происходит проверка знаний, умений, навыков, полученных студентами за время учебы, здесь наравне с проверкой своих способностей они приобретают умение анализировать изделия народных мастеров с художественных и технологических позиций, ориентироваться в дополнительной литературе; умение свободно владеть способами и формами подачи выставочного материала. Например, авторы совместно со студентами провели мастер-класс «Технология мокрого войлоковаления» для методистов и

педагогов организаций в рамках КПК дополнительного образования детей «Инновационные подходы в деятельности методической службы организаций дополнительного образования».

Студенты кафедры теории и методики профессионального обучения ПГПИ – активные участники разных конкурсов и выставок: конкурс «Астана – болашақ қаласы», ПГПИ, 2013 г. (Ш. Зарубаев с изделием «Байтерек», 1 место), 16-й международный фестиваль творческой молодежи «Шабыт», г. Астана, 2013 г. (Д. Смыков с войлочным панно «Летний Павлодар», диплом за высокий профессионализм и мастерство), областной фестиваль искусств «Ертіс-Баян жұлдыздары», г. Павлодар, 2014 г. (Ю. Овчинникова, Д. Гамалая, С. Бирева, сертификаты участников), X Областные Молодежные Дельфийские игры, г. Павлодар, 2014 г. (Н. Калиева – 1 место, Д. Ахметов – 2 место, А. Аманбай – сертификат участника), Национальные Молодежные Дельфийские игры – 2014, г. Уральск (Н. Калиева – дипломант), конкурс студенческих научных работ им. Т.К. Шаяхметова, ПГПИ, 2014 г., конкурс изобразительного искусства и ремесла «Судьба страны – моя судьба», ПГПИ, 2014 г. и другие.

Таким образом, мы определили комплекс педагогических условий формирования предметных компетенций будущих педагогов профессионального обучения средствами народного декоративно-прикладного искусства, раскрыли их содержание.

Список литературы

1. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011–2020 годы от 7 декабря 2010 г. №1118// Официальный сайт Президента Республики Казахстан [Э/р]. – URL: http://www.akorda.kz/ru/category/gos_programmi_razvitiya

2. ГОСО РК 6.08.076-2010. Государственный общеобязательный стандарт высшего образования Республики Казахстан. Специальность 5B012000 – Профессиональное обучение. Бакалавриат. Министерство образования и науки Республики Казахстан. – Астана, 2010.

Болашақ кәсіптік оқыту педагогтердің пәндік құзыреттерін халықтың сәндік-қолданбалы өнері арқылы қалыптастырдың педагогикалық шарттары

М.Ш. Әлінова
педагогикалық ғылымдарының докторы, Павлодар мемлекеттік педагогикалық институтының профессоры, Кәсіптік оқыту теориясы және әдістемесі кафедрасы, Павлодар қ, Қазақстан

Г.С. Әлінова
кәсіптік оқыту магистрі, Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты,
Кәсіптік оқыту теориясы және әдістемесі кафедрасының аға оқытушысы,
Павлодар қ, Қазақстан

Аңдатпа

Мақалада болашақ кәсіптік оқыту педагогтерінің пәндік құзыреттерін халықтың сәндік-қолданбалы өнері арқылы қалыптастырудың педагогикалық шарттарының сипаттамасы және оларды Павлодар мемлекеттік педагогикалық институтының кәсіптік оқыту теориясы және әдістемесі кафедрасы мысалында жүзеге асыруы қарастырылған.

Тірек сөздер: болашақ кәсіптік оқыту педагогтерінің пәндік құзыреттері, халықтың сәндік-қолданбалы өнері.

*Pedagogical conditions for forming subject competence
of future teachers of professional learning and entrepreneurship
by means of folk decorative and applied arts*

M.Sh. Alinova
doctor of pedagogical sciences, professor Pavlodar state pedagogical Institute,
Department of theory and methods of professional learning, Pavlodar, Kazakhstan

G.S. Alinova
master of professional learning, Pavlodar state pedagogical Institute,
senior lecturer Department of theory and methods of professional learning. Pavlodar, Kazakhstan

Summary

Of the article describes the pedagogical conditions for forming the subject competence of future teachers of professional learning and entrepreneurship and accomplishment of these conditions at Department of theory and methods of professional training of Pavlodar state pedagogical Institute.

Keywords: pedagogical conditions, professional competence of future teachers of professional learning, folk decorative and applied arts.

ОӘЖ 371.212.2.3 (57н)

12 ЖЫЛДЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНЕ КӨШУ ЖОЛЫНДА ДАРЫНДЫ
БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ МӘСЕЛЕСІ**Г.З. Шайменова***Баянауыл ауданы, Майқайың №1 жалпы орта білім беру мектебінің
биология мұғалімі**Аңдатпа**Осы мақалада Қазақстан Республикасында 12 жылдық білім беру жүйесіне көшу жолында дарынды балалармен жұмыс істеу мәселесі қарастырылады.**Тірек сөздер: 12 жылдық оқытуға көшу, шығармашылық қабілет, дарынды балалармен жұмыс әдістері.*

Қазақстан Республикасы мемлекеттілігінің және демократиялық, нарықтық экономикасы бар құқықтық қоғамды құрудың күрделі үрдісін басынан кешіруде. Қазақстан Республикасының президенті Н.Ә. Назарбаевтің халыққа жолдауында елдің 2030 жылға дейінгі стратегиялық басымдылықтары анықталған. Онда айтылғандай, алдағы ғасырға экономикалық және әлеуметтік өрлеудегі басты фактор «адамдардың өздері, олардың еріктері, күш- қуаты, табандылығы және білімдері» болып табылады. Қойылған міндеттерді шешу үшін республиканың интеллектуалды және шығармашылық мүмкіндіктерін дамыту және дарынды балалармен жастардың дамуы үшін өркениетті жағдайлар жасау қажет делінген. Қоғамның дамып өркендеуіне байланысты қазіргі таңда білім саласында ең өзекті мәселенің бірі әлемдік білім кеңістігіне жол ашатын 12 жылдық білім беру жүйесіне көшу болып отыр. Білім берудің бұл моделі әлемнің 80% астам елдерінде қолданылады. Бұл – соңғы жиырма-отыз жылда ғылым мен техниканың орасан жетістіктерге қол жеткізіп, жаңа технологиялардың қоғам өмірінің әртүрлі саласында кеңінен енгізілуіне байланысты туындаған жағдай. Сондықтан жастарды жаңа кезеңнің талаптарына сай тәрбиелеу үшін оларға жаңа мазмұнның, жоғары деңгейде білім беру қажет. Осындай өзекті мәселені шешу үшін дүниежүзілік қауымдастық 12 жылдық білім беру жүйесіне көшуде. Ендеше біз де, әлемдік тұтастықтың бірі ретінде, бұл мәселеден шет қала алмаймыз. Керісінше, біз Қазақстанның білім беру жүйесін әлемдік білім кеңістігіне үйлестіруге мейлінше ұмтылуымыз қажет.

12 жылдық оқытуға көшу жалпы алғанда қазақстандық білім беруді реформалаудың стратегиялық мақсатын: білім берудің ойлы, шығармашыл тұлғаны

қалыптастыруға бағдарланған жаңа ұлттық үлгісін дамытуға, «баршаға білім беру» «үлгісінен әрбір адамға өмір бойында білім беру» үлгісіне өтуге мүмкіндік береді және әлемдік білім беру кеңістігіне жедел енуді қамтамасыз етеді. Балалар дарындылығын зерттеумен және ерекше балаларды оқыту және тәрбиелеудің психологиялық- педагогикалық сұрақтарын қарастырумен Қазақстанда ұзақ уақыт бойы өте аз айналысты, тіпті айналыспады десек те болады. Қазіргі күнде ерекше қабілетті балаларды іріктеп, олардың әрі қарайғы дамуы үшін жағдайлар жасауы керек екендігі анық. Себебі баланың қабілеттері мен таланттарын толық ашу өзіне ғана емес, мемлекетке де қажет. Жаңа технологияларды практикаға енгізу және игертудегі сапалы қадамның сандарынан қоғамның стандартты емес ойлау қабілетіне ие, өндірістік және әлеуметтік өмірге, жаңа мазмұн енгізетін, болашаққа қатысты жаңа міндеттерді қойып, оларды шеше алатын мамандарға деген қажеттілік өсіп келеді. Он екі жылдық білім беру үрдісінде дарынды балалармен жұмыс істей алатын, дарындылықты кезінде анықтай білетін, оны дамыту жолдары мен технологияларын жетік меңгерген маман-мұғалім болуы тиіс, сондықтан да, дарынды балалармен жұмыстың өркендеуі тікелей осындай талаптарды өзінің бойына жинақтаған маманның болуына тікелей байланысты.

Баланың шығармашылық қабілетін ашу, оны алға қарай дамыту үшін ең бастысы жағдайлар жасау қажет. Оқушының дарындылығының дамуы, қабілетінің ашылуы көбінесе мұғалімнің кәсіби біліктілігіне, және оның тұлғалық қасиетіне байланысты екені айдан анық. Көбінесе «дарынды оқушы – бұл жақсы оқитын оқушы» деген пікір қалыптасқан. Белгілі ағылшын психологы П. Торранстың зерттеулері бұл пікірдің мұғалімдер арасында жиі кездесетінін анықтады. Оларға оқуда қиыншылық туғызбайтын, тәртіпті, ұйымшыл, білімді, тұрақты, ұғымтал, өз ойын нақты және түсінікті жеткізе алатын оқушылар көбірек ұнайды. Ал қисынсыз сұрақ қоятын, өз жұмысымен ғана айналысатын, тәуелсіз, көбіне түсініспеушілік туғызатын, қияли, әр нәрсеге көзқарасы бөлек оқушылар ұнамайды. П. Торранстың зерттеулері нақ осы қасиеттер оқушының шығармашылық дарындылығын көрсететін және оның нашар оқитын оқушылардың арасында да аз емес екендігін айқындаған. Сондықтан мұғалімдер осы зерттеулердің нәтижесін есте ұстағаны жөн.

Профессор Ж. Қаревтың деңгейлеп-сарлап оқыту технологиясы жаңаша өзгерген мақсатпен оқушылардың өздігінен танып, іздену іс әрекеттерін меңгертуді талап етеді. Бұл технологияда бірінші орында оқушы тұрады және өз бетімен білім алудағы белсенділігіне аса назар аударады. Деңгейлеп оқыту технологиясында жұмыс міндетті үш деңгейлік, қосымша шығармашылық деңгей талаптарынан тұрады. Оның басты мақсаты-сынып оқушыларын «қабілетті-қабілетсіз» деген жіктерге бөлуді болдырмау. Сабақта қандай оқушы болмасын,

жақсы оқитынына қарамастан жұмысты 1-деңгейде орындайды. 1-деңгей тапсырмаларын орындау Мемлекеттік білім стандарты талаптарының орындалуына кепілдік береді. 1-деңгейді орындаған оқушы «3» деген бағамен бағаланады. Әрбір оқушы 1-деңгейді орындауға міндетті және одан жоғары деңгейдегі тапсырмаларды орындауға құқылы. Осы тұрғыдан алғанда «үлгерімі төмен, баяу оқушы жақсы оқитын оқушыға ілесе алмай жатса не істеуге болады?» деген сұрақ туады. 1-деңгейден аса алмай жатқан жағдайда қалған тапсырмаларды үйде орындауға беру керек.

Бастауыш сынып оқушылары көпке дейін тапсырманы қалай орындаудың тәсілін жақсы білмейді. Олар берілген тапсырманы жаттап алғысы келіп тұрады. Осылай болуы олардың жаттауға икемділігінің молдығынан емес, оқуға әлі төселмегендігінен, қалай жұмыс істеуге ешкім оны үйретпегендігінен кездеседі. М.М. Мұқанов өзінің «Жас және педагогикалық психология» еңбегінде бастауыш мектепте тапсырманың балаларға екі түрлі жолмен берілітінін көрсетті: біріншіден, берілген тапсырманы орындау үшін жауапты бала өздігінен іздестіреді. Екіншіден, тапсырма жауап іздестіру ретінде берілмейді. Оны орындау үшін соның үлгісі беріледі, мысалы, тапқыты жаттау үшін соның тексі беріледі. Осы текске өзгеріс енгізуге рұқсат етілмейді. Сол текске сүйене отырып бала оны жаттап алады. Баланың оқу әрекеті арқылы әрекеті әрекеттеніп, яғни мәселені шешуі, олардың танымдық іс-әрекетінің дамуына көмегін тигізеді. Қандай іс-әрекет болмасын қиық құрылымнан тұрады. Іс-әрекет жеке әрекеттерден тұрады да, алдыға қойған мақсатқа жетуге бағыттайды.

Дарынды оқушымен жұмыстың негізгі мақсаты – олардың шығармашылық жұмыста өзінің қабілетін іске асыруға дайындығын қалыптастыру. Ал мақсатқа жету оқу бағдарламасын тереңдетіп оқыту және оқушының танымдық белсенділігін дамыту арқылы жүзеге асады.

Дарынды балаларды анықтау – нақты бір баланың дамуын талдауға байланысты ұзақ мерзімді процесс. Дарындылықты бір реттік тестілеу процедурасымен анықтай салу мүмкін емес. Сондықтан да дарынды баланы бір сәтте таңдаудың орнына оны арнайы бағдарламамен оқытуда (қосымша білім беру жүйесінде), немесе дербестендірілген білім беруде (жалпы білім беретін мектеп жағдайында) біртіндеп, кезең-кезеңімен анықтауға күш жұмсау керек.

Психометрикалық тесттер дарынды балаларды идентификациялау бағдарламасының аясында қосымша ақпарат көздерінің бірі ретінде қолданылады. Бірақ ол да баланы «дарынды» немесе «дарынды емес» деп шешім шығарудың жалғыз критерийі емес. Дарынды балаларды анықтау мақсатында қолданылатын психология-педагогикалық мониторинг бірқатар талаптарға жауап беруі керек:

1) баланың бейімділіктерінің кең спектрін қамтуға және ақпараттың түрлі көздерін қолдануға мүмкіндік беретін оның мінез-құлқы мен әрекетін жан-жақты бағалаудың кешенді сипаты;

2) идентификациялау процесінің ұзақтығы;

3) баланың бейімділіктері мен қызығушылықтарына барынша сәйкес келетін әрекет саласындағы мінез-құлқына талдау;

4) балалар әрекетінің өніміне (суреттер, өлеңдер, техникалық модельдер, математикалық есептерді шешу тәсілдері және т.б.) сарапшыларды (белгілі бір пән саласы бойынша жоғары білікті мамандар – математик, шахматист, филолог, инженер, т.б.) тарта отырып, сараптамалық баға бергізу;

5) баланың дарындылық белгісін анықтауда оның психикалық дамуының актуалдық деңгейі ғана емес, оның жақын даму аймағын да ескеру керек. Ерекше бағдарламамен проблемалық сабақтар өткізу, баланың психологиялық «кедергіден» өтуіне игі ықпал ететін тренинг әдістерін қолдану тиімді;

6) нақты бір баланың өзіндік ерекшелігі мен дарындылық түріне сәйкес таңдалатын көптеген психодиагностикалық процедураларды қолдану арқылы тексерудің көпкөзденділігі;

Дарындылықтың түрлері

Дарындылық түрлерін анықтау критерийлері ретінде мыналарды атауға болады:

1) әрекет түрі және оны қамтамасыз ететін психиканың салалары;

2) дарындылықтың қалыптасу дәрежесі;

3) байқалу формасы;

4) әрекеттің сан алуан түрінде байқалу кеңдігі;

5) жас ерекшелігі дамуының ерекшеліктері.

Әрекеттің негізгі түрлеріне: практикалық, теоретикалық (баланың жасын ескеретін болсақ), көркем-эстетикалық, коммуникативтік және рухани құндылық жатады.

Ынталандырушы-еріктік саланың аясында – ой шақыру, мақсат қою және мағынаны ұғыну деңгейлері. Сәйкесінше, дарындылықтың мынадай түрлері айқындалады:

– практикалық әрекетте, көбінесе, қолөнері, спорттық және ұйымдастырушылық дарындылықтарды айтуға болады.

– танымдық әрекетте – әрекеттің пәндік мазмұнына қатысты интеллектуалдық дарындылықтың сан түрі айқындалады (жаратылыстану және гуманитарлық ғылымдар саласындағы, интеллектуалдық ойындар саласындағы, т.б. дарындылықтар);

– көркем-эстетикалық әрекетте – хореографиялық, әдеби-поэтикалық, бейнелеу және музыкалық дарындылықтар;

– коммуникативтік әрекетте – лидерлік және аттрактивтік дарындылықтар;

– рухани-құндылық әрекетте – жаңа рухани құндылықтар туғызудан және адамдарға қызмет етуден байқалатын дарындылықтар.

Дарынды оқушымен жұмыс жүйесіндегі мұғалім маңызды орын алады. Оқушының болашақтағы мамандығына байланысты, яғни кәсіби тағдыры тек қана білікті мұғалімге байланысты. Жаңашыл педагогтердің инновациялық тәжірибесі тұлғаны дамытуда ізгілік және шығармашылық көзқарасқа негізделген әдістер мен жүйесін құрайды. Негізінде дарындылық феноменін кез келген мұғалім тани және анықтай алатындай болуы керек. Сол сепбепті де мұғалімге, оның біліміне келесі талаптар қойылады:

– өзінің сабақ беретін пәнін мемлекеттік стандарт деңгейінен жоғары деңгейде білуі;

– оқушы дарындылығының моделін білуі;

– қазіргі заманға сай оқытудың жаңа технологияларын білуі;

– дарынды оқушыны оқыту, тәрбиелеу үрдісінде үлгірімге ғана көңіл бөлмей оның басқа да көрсеткіштерімен байланысына да көңіл бөлуі;

– дарынды оқушылардың ерекшелігін ескере отырып, оларға шығармашылықпен жұмыс жасайтын тапсырмалар дайындай білуі.

Мұғалімнің іскерлігіне қойлатын талаптар:

– дарынды оқушыны анықтау әдістерімен жұмыс жасай алуы;

– дарынды оқушыларды (жекелей және топпен) оқытуға арналған бағдарлама құрастырып, сонымен тұрақты жұмыс істей білуі;

– оқушы дарындылығын дамытуға қажетті зерттеу жұмыстарын жүргізе алуы;

– дарынды оқушыны оқытудың нәтижесін нақты бағалай білуі;

– дарынды оқушының ғылыми – ізденіс жұмыстарымен айналысуына жетекшілік етуі;

– дарынды оқушыны олимпиадалар мен сайыстарға дайындауда жетістікке жете алатындай деңгейде жұмыс жасауы.

Сондай-ақ дарынды оқушылармен нәтижелі жұмыс жасайтын мұғалімнің кәсіби «бейнесі» мынадай қасиеттерден тұрады: жоғары кәсіби біліктілік, даралық қасиет, білімпаздық, ойлап табуға және ғылыми зерттеу жұмысына қабілеттілік, кәсіби қызметін өздігінен жетілдіруге ұмтылушылық. Дарынды оқушымен жұмыс мұғалімнің өзіне, қызметіне және кәсіби біліктілігіне жаңа, жоғары талаптар қояды. Тіпті оның кәсіби жетілуіне өзгеше емтихан болып табылады.

Ұлы ойшыл Плутарх кезінде былай депті: «...Көптеген табиғи талант дарынсыз ұстаздардың кесірінен жойылып кетеді. Олар дарынның табиғи құбылысына терең бойлай алмай, тұлпарды есекке айналдырып құртып тынады». Міне, ұстаз осындай келеңсіздікке жол бермеуі керек.

Оқушылардың шығармашылық қабілетін арттырып, ынталандыру үшін сабақтарды мынадай жолдармен өткізуге болады:

1. Сабақта кең көлемде көрнекі құралдарды пайдалану;
2. Сабақты түрлендіріп өткізу;
3. Сабақта оқушылар өздері жасаған суреттер, схемаларды пайдалану;
4. Техникалық құралдарды тиімді қолдану;
5. Сабаққа қатысты бейнетаспаларды, фильмдерді көрсету.

Белгілі бір салада өте ерекше дараланатын дарынды балалардың бірқатарында психикалық дамудың тепе-тең болмауы (диссинхрония) байқалады. Бұл оның тұлғалық қалыптасуына тікелей ықпал етеді және оның көптеген проблемаларының бастауы болып табылады.

Мұндай балалар ақыл-ой немесе көркем-эстетикалық дамуда анағұрлым алда болады. Ал эмоционалдық, әлеуметтік және дене сияқты өзге психикалық салалардағы даму оған ілесе алмайды да, психикалық теңсіздіктің айқын көрінуіне әкеп соғады.

Көп жағдайда бұл балалардың эмоционалдық дамуында проблемалар кездеседі. Олардың көбісі өте сезімтал болады. Басқа балалар назар аудармайтын оқиғалар бұлар үшін уайымға салынуға әкеп соғуы мүмкін. Сын пікірлерге бола, жылауы мүмкін. Кейде іштей құсаланып, психосоматикалық ауруға ұшырауы мүмкін. Дене шынықтыру сабағына қатысқысы келмейді, спортпен шұғылданбайды.

Кейбір интеллектуалдық қабілеті жоғары балалардың проблемасы – тек білімді игеруге бағыттылығы. Бұл көбінесе ақыл-ойы жылдам дамитын балаларда кездеседі. Кішкентай кездерінен бастап оларды жақсы оқығаны үшін мақтап үйретеді де, бұл олардың танымдық әрекетінің ынталандырушы қуатына айналды. Оның үстіне олардың мұндай жетістігінің шығармашылық сипаты болмайды және нағыз дарындылығы қалыптаспайды.

Дарынды балалардың бұл тобы құрбыластарына қарағанда мектептегі оқу процесіне тез бейімделеді. Құрбыластары оларға үлкен құрметпен қарайды, сабақтың бәріне жақсы үлгеретіндіктен олар сыныптың «жұлдызы» болады. Бұл балалардың дарындылық деңгейіне сәйкес қиындықта тапсырмалар берудің маңызы зор. Біріншіден, оқушы түрлі көзқарастармен танысып қана қоймай, қажет болса, мамандармен қарым-қатынасқа түсе алатындай болуы керек. Екіншіден, дарынды баланың өзіндік көзқарасы болатындығын ескеретін болсақ, оған оны

жүзеге асыруға мүмкіндік берілуі тиіс. Сондықтан мұғалім мұндай оқушысының өзгенің пікірімен келіспейтіндігін, өз ойын қорғайтындығын білуі тиіс.

Бала психикасының дамуын зерттейтін констатациялық серияның міндеттері:

– Проблемалы жағдайларды шешуді талап ететін тапсырмаларды жасау.

– Оқытуға дейінгі сақталу принципін деңгейін анықтау.

– Көрнекті көріністің алдында заттарды бағалау мен сөздік ой-пікірлердің байланысын зерттеу.

Әл-Фараби еңбектерінде осы пікірді былай деп қолдайды: – қандай да бір ғылым болмасын көңілге дербес ерекше мәндерді ұғыну арқылы ұялайды. Бізге осы ерекше мәндердің, кейбіреулерін ұғыну ған жеткілікті, ал қалған көпшілігін сезінудің өзі тиімді. Осы жағдайларды біздің сезіміміз қабылдап, ұғынуымыз жинақталғаннан кейін ғана барып, біздің санамыз өзіне тән ролді атқара бастайды.

«Дарынды балалармен жұмыс әдістері»

Дарынды оқушылардың шығармашылық әлеуетінің даму тәжірибесі арнайы шығармашылық бағдарлама мен оқу материалдарының жоспары мен іске асырылуын шамалайды. Дарынды балаларды оқытудың болашақта шығармашыл тұлғаның әлеуметтік іске асырылуына ықпал ететін шығармашылыққа, қарым-қатынас жасай білуге, көшбасшылық және басқа тұлғалық сапаларды қалыптастыруға ықпал ететін арнайы бағдарламалар жоспарлануда.

Пассов әртүрлі жастағы дарынды және талантты балаларға сәйкес арнайы оқу бағдарламасының 7 принципін ұсынды.

1. Оқу бағдарламасының мазмұны ой құрылымымен білімді ықпалдастыратын маңыздырақ мәселелерді, ойлар мен тақырыптарды ұзақ, тереңірек үйретуді қарастыруы қажет.

2. Дарынды және талантты балаларға арналған оқу бағдарламасы өндірістік ойлаудың дамуын қарастыруы керек, сонымен қатар ол оқушыларға бар білімін қайта ойлау және жаңасын игеруге мүмкіндік беретін тәжірибеде қолданылу дағдысын қарастыруы тиіс.

3. Дарынды және талантты балаларға арналған оқу бағдарламасы оларға үнемі ауысып отыратын, дамып отыратын білімге және жаңа ақпараттарға қатынасу мүмкіндігін беруі керек, оларға білімді іздеп табуға талпыныс жасауға әсер етуі қажет.

4. Дарынды және талантты балаларға арналған оқу бағдарламасы сәйкес келетіндерінің еркін қолданылуын және дайын болуын қарастыруы тиіс.

5. Дарынды және талантты балаларға арналған оқу бағдарламасы олардың ынтасын және оқу мен дамудағы еркіндігін кеңейтуі керек.

6. Дарынды және талантты балаларға арналған оқу бағдарламасы олардың санасы мен сезімін, бөтен адамдармен, табиғатпен, мәдениетпен және т.б. жағдайлармен қарым-қатынас түсінігінің дамуына ықпал етуі қажет.

7. Дарынды және талантты балаларға арналған оқу бағдарламасы алдыңғы маңызы бар принциптермен бірге бағалануы керек. Сонымен бірге балалардың күрделі ойлау процесіне, олардың шығармашылыққа икемділігіне және орындау шеберлігіне басты назар аударылады.

Карне, Шведел және Уильямс дарынды балаларға арналған бағдарламаның келесі ерекшеліктерін көрсетеді:

- әдеттегі оқу жоспарына кірмейтін материалдармен танысу;
- таңдалған тақырыптың терең жұмыс жоспарының қамтылуы;
- оқу процесінің алдын ала құрылған өзгермейтін бірізділікке емес, танымдық талаптарға сәйкес орындалуы;
- абстрактілі түсінік пен жоғары деңгейдегі ойлау процесін талап ететін әрекеттің күрделірек түрлеріне ерекше мән беру;
- қолданылған материалдарға, уақытқа және ресурстарға қатысты үлкен ой икемділігі;
- тапсырмаларды орындаудағы еркіндік пен мақсатқа бағытталған өте жоғары талаптар;
- көшбасшылық қабілетті жасауы және көрсетуі үшін кең мүмкіндіктердің берілуі;
- шығармашылық және өндірістік ойлаудың кеңейтілуі;
- өз-өзінің және қоршаған ортаның тәртібін талдай білуді тәрбиелеу;
- білім базасын кеңейту және тілдік қабілетті дамыту үшін әсерлі алғышарттарды жасау.

Төменде дарынды балалардың дамуына қатысты кейбір маңыздырақ қабілеттер мен икемділіктер келтіріледі.

«Дарынды балалармен жұмыс жасаудың ерекшеліктері»

Дарындылықтың сақталуы мен дамуы – бұл шығармашылық әлеуетті жүзеге асырудағы қоғамдық дамудың да, жеке тағдырдың да мәселесі.

Дарынды балалармен жұмыс жасаудың мәні неде?

Ерекше дарынды балаларды айқындауда келесі жағдайлар туындайды:

- әр тұлғаның дамуына әсер ету;
- мүмкін болған жағдайда дербес жетістіктерді ертерек жоғары деңгейге жеткізу;
- дарындылық ресурсының қызметін жүктеу арқылы қоғамдық дамуға ықпал ету (Ж. Брюно).

Жас дарынды іздеуде балаларға ғана емес, ата-аналар мен педагогтергі бағытталған шаралар кешенін (медициналық-психологиялық, педагогикалық) негізгі жол деп тануға болады. Балаларды таңдаудың әртүрлі әдістерін қолдануда және алдағы уақытта олардың жетістіктерін үздіксіз қадағалауда маңызды. Дарынды балаларды шығарудың бірінші сатысында баланың ата-анадан және педагогтен келетін белгілі бір әрекеттегі жоғарғы жетістігі есепке алынады. Сонымен қатар топтық тестілеу мен әлеуметтік сұрақ-жауап парақтарының нәтижелері де қолданылуы мүмкін. Бұл балалар ортасын тереңірек дербес зерттеу үшін мүмкіндік жасайды.

Дарынды балалармен жұмыс істеген кезде келесі істерге жол бермеу мәселесінде ойластырған жөн:

– Баланың дарындылығын жоғарылату жолында шамадан тыс және орындауға тым күрделі тапсырмаларды бермеу. Себебі сәтсіздікке ұшырау баланың ерік жігерін біршама төмендету мүмкін.

– Дарынды баланы тым өбектеп, басқалардан бөлек шығарып жекелендіру де қателік. Өзінің ерекшелігіне сенген бала бойында менменшілдік және өзімшілдік сезімдер ұялауы әбден мүмкін.

– Дарындылықтың нәтижелігі – көп еңбек, деген тұжырымды негізге алып, баланың бос уақытында еңбектенуге жұмсаудан алшақ болған жөн. Баланың ойынға деген уақыты да жеткілікті болу қажет. Ойын – баланың табиғи психологиялық және физиологиялық қажеттіліктің бірі.

Дарынды балалармен жұмыс істеуші маман баланың жан дүниесіне кір келтірмеу, астамшылық жасамау, жағдайын ойластырмау абзал. Жан дүниесі нәзік адам ұстаздың әрбір сөзін зердерілікпен қабылдайды. Байқаусызда айтылған негативті пікір баланың жан дүниесіне де тіпті өміріне де әбден нұсқан келтіруі мүмкін. Мұғалім баланың қызығушылығын ескеру керек және әрбір сабағының бала үшін қызықты болу жағдайын қамтамасыздандырып отырса, баланың дарындылық феномені ашыла түседі деген тұжырымдама жасауға болады.

Қорыта келгенде, О. Бальзактың «ұдайы еңбек ету – өнердің де, өмірдің де заңы» дегеніндей, оқушылардың шығармашылық қабілеті мен белсенділігін артыруда мұғалімге үнемі ізденуге, тұрақты еңбек етуді міндеттейді.

Әрине, атқарылған істер аз емес. Дегенмен, әлі де болса бізді ойландыратын, толғандыратын істер жетерлік. Атап айтқанда, олар – білім сапасын арттыру, оқушылардың біліміне, ойлау қабілетіне сай деңгейлеп оқыту, ғылыми-ізденіс қабілеттерін қалыптастыру, т.с.с. Өйткені ХХІ ғасыр – білімділер ғасыры. Ендеше бізге ой өрісі жоғары дамыған, зерделі, жан-жақты парасатты ұрпақ керек екенін бір сәт те естен шығармағанымыз жөн.

Әдебиеттер

1. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан – 2030. Ел Президентінің Қазақстан халқына жолдау.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005–2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2004.
3. Қазақстан Республикасында 12 жылдық жалпы орта білім беру тұжырымдамасы (Жоба). – Астана, 2007. – 9 б.
4. Хайруллина А.Б. Оқушының интеллектуалдық икемділігі / А.Б. Хайруллина // 12 жылдық білім. – 2006. – №3. – б. 19.
5. Абдыкаримов Б.А. Теория и практика развития профессионально технического образования: автореф. дис... на соиск. учен. степ. д. п. н. / Б.А. Абдыкаримов. – Алматы, 1996. – 29 с.
6. Мадалиева З.Б. Психология одаренности: методическое пособие / З.Б. Мадалиева. – Алматы, 1999.
7. Шығармашылық дарындылықты дамыту бағдарламасы. – Алматы: Рауан, 1997. – 122 б.
8. Давыдов В.В. Возрастная и педагогическая психология / В.В. Давыдов. – 1980.
9. Дүйсенова Ә. Бала мінезін тәрбиелеу / Ә. Дүйсенова. – 1996.
10. Ұстаздық шеберлікке жету жолдары / құраст. Ж. Нұржанова. – Алматы.
11. Дарын: ақпарат-әдістемелік жинағы. – 2004. – №3, 5. – б. 24.
12. Жарықбаев Қ. Қазақ тәлім-тәрбиесі / Қ. Жарықбаев, С. Қалиев. – Алматы: Санат, 1995. – 352 б.

Проблема работы с одаренными детьми при переходе в систему 12-летнего образования

Г.З. Шайменова
 учитель биологии Майкаинской средней общеобразовательной школы №1
 Баянаульский район, Казахстан

Аннотация

В данной статье рассматривается работа с одаренными детьми Республики Казахстан в связи с переходом на 12-летнее образование.

Ключевые слова: переход на 12-летнее образование, творческие способности, методы работы с одаренными детьми.

Problems at work with gifted children in transition to 12 years education

G.Z. Shaimenova
 Bayanaul district, №1 Maikain high school, teacher of biology

Summary

This article considers the problem of transition to 12th years school education for the gifted students of the Republic of Kazakhstan.

Keywords: transition to 12 years education, creative abilities, methods of works with gifted children.

УДК 378.1

РОЛЬ САМОВОСПИТАНИЯ В ПРОЦЕССЕ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ

Г.И. Жумажанова

*магистр психологии, старший преподаватель кафедры педагогики,
Павлодарский государственный педагогический институт,
г. Павлодар, Казахстан*

Аннотация

В статье представляются методологические основания и методы самовоспитания студентов. При этом развитие самовоспитания рассматривается в контексте изучения блока исторических дисциплин как элемента профессиональной подготовки будущих социальных педагогов.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, профессиональная подготовка социальных педагогов, компетенции, саморазвитие, самовоспитание.

Человек в течение всей жизни является объектом воспитания. Однако его результативность оказывается значительно выше, если человек становится не только объектом, но и субъектом воспитания, иначе говоря, когда воспитание трансформируется в самовоспитание. Еще Л.С. Выготский говорил, что всякое воспитание есть в конечном счете самовоспитание. Для того чтобы в процессе самовоспитания индивидуально усвоенные ценностные и поведенческие установки не противоречили общественным и чтобы сам процесс был действительно эффективным, необходимо вначале формировать, а потом развивать навыки самовоспитания на разных этапах социализации человека, в том числе на этапе профессиональной подготовки. Определим понятие «профессиональная подготовка». В частности, под под-

готовкой понимается «приобретение обучающимися навыков, необходимых для выполнения определенной работы, группы работ». Профессиональная подготовка осуществляется «в образовательных учреждениях начального профессионального образования и других образовательных учреждениях: межшкольных учебных комбинатах, учебно-производственных мастерских, учебных участках (цехах)...». Между тем как в реальной образовательной практике, так и в научных трудах рассматриваемое понятие употребляется по отношению ко всем уровням профессионального образования (начального, среднего и высшего). Например, М.А. Галагузова и Ю.Н. Галагузова под профессиональной подготовкой понимают как процесс, так и результат формирования готовности к определенной профессиональной деятельности [1, 18]. В качестве структурных компонентов профессиональной подготовки в системе высшего профессионального образования они выделяют: содержательный, организационный, управленческий.

В качестве основополагающих характеристик выпускника есть компетенции, которые делятся на три основные группы: общекультурные, профессиональные и общепрофессиональные. Не углубляясь в дискуссию по поводу определения понятия «компетенции», отметим, что в нашем понимании они представляют собой совокупность взаимосвязанных качеств личности (знаний, умений, навыков, способностей деятельности, черт характера), задаваемых по отношению к определенному кругу предметов и процессов и необходимых для качественной продуктивной деятельности по отношению к ним. Отсюда профессиональная готовность социальных педагогов может быть определена как процесс и результат формирования у студентов общекультурных, профессиональных и общепрофессиональных компетенций, необходимых для качественной продуктивной деятельности в области социальной педагогики. Среди профессиональных задач, к решению которых должен быть подготовлен студент педагогического вуза, обозначено «формирование у субъектов образования потребности в саморазвитии и самосовершенствовании».

В словарно-энциклопедической литературе саморазвитие определяется как умственное или физическое развитие человека путем самостоятельных занятий, упражнений; развитие человека собственными силами, без содействия каких-либо внешних сил. Если считать, что самовоспитание, по определению В.В. Байлука, представляет собой «формирование воспитанником тех или иных качеств у себя самого» [2, 28], то можно рассматривать его как неотъемлемую и важнейшую часть процесса саморазвития. Таким образом, одной из задач профессиональной подготовки социальных педагогов является развитие у студентов навыков самовоспитания. «Самовоспитание, – считает В.В. Байлук, – выступает как процесс становления качеств, свойств, функциональных способностей личности, процесс выработки умений, навыков, привычек строить свою жизнедеятельность в соответствии с

определенными нормативными требованиями (нормами культуры или антикультуры, нормами светской или религиозной жизни и т.д.)» [2, 29]. Базовой составляющей процесса самовоспитания, фактором, определяющим, какие именно качества личности и поведенческие установки будут сформированы у человека, являются ценности. Понятие «ценность» имеет сложную смысловую направленность и многомерную классификацию. В профессиональной подготовке социального педагога ценности, понимаемые как высшие смыслы человеческого существования, имеют первостепенное значение. Это, прежде всего, ценность человеческой жизни, уважение человеческого достоинства, благополучие людей, социальная ответственность и др. На основе ценностей социальный педагог, как всякий профессионал, формирует определенные ценностные ориентации, образующие основу его сознания и поведения. Основными ценностными ориентациями социального педагога являются: «...уважение и признание достоинства личности человека; принятие его таким, как он есть; признание многообразия и неповторимости его личности; признание права человека на самоопределение, на ошибку, на реализацию своих потенциальных возможностей; неосуждающее отношение к человеку; вера в человеческую способность к изменению, улучшению, развитию» [2, 44-45]. На наш взгляд, формированию профессионально значимых ценностей и ценностных ориентаций у студентов способствует блок исторических дисциплин. Данные дисциплины отличаются друг от друга содержательной стороной, но их методологическая и методическая характеристики являются общими, что позволило нам объединить данные дисциплины в один блок. Результатом самовоспитания должно стать совершенствование личности социального педагога, ее мировоззренческой составляющей (развитие ценностей, ценностных ориентаций, необходимых для успешной профессиональной деятельности в области социальной педагогики) и поведенческой составляющей (развитие умений и навыков, необходимых для успешной профессиональной деятельности в области социальной педагогики). Поэтому процесс изучения дисциплин исторического блока (как элемента профессиональной подготовки) в контексте развития навыков самовоспитания будет рассматриваться как двухкомпонентный. Первым компонентом будут являться ценностные ориентации, сформированные на этапе профессиональной подготовки, на которые впоследствии будет ориентироваться социальный педагог в процессе самовоспитания. Вторым – умения и навыки, которые впоследствии будет использовать социальный педагог в процессе самовоспитания. В силу того, что формат данной статьи не позволяет представить указанные компоненты в полном объеме, рассмотрим лишь методологические основания и некоторые методы развития навыков самовоспитания студентов – будущих социальных педагогов. Методология в науке выступает как всеобщий способ познания. Методология, с одной стороны, –

область знания, изучающая средства, предпосылки и принципы организации познавательной и практически-преобразующей деятельности, с другой – представляет совокупность познавательных средств, методов, приемов, используемых в какой-либо науке. По мнению ряда ученых, современная методология выполняет два типа функций. Во-первых, она выявляет смысл научной деятельности, т. е. рассматривает науку с точки зрения практики, культуры, человека, во-вторых, решает задачи совершенствования, рационализации научной деятельности. Исходя из этого, мы можем рассмотреть методологические основания изучения студентами, будущими социальными педагогами, дисциплин исторического блока в контексте развития навыков самовоспитания. Наиболее значимым в свете рассматриваемой проблемы можно считать аксиологический подход, который органически присущ гуманистически ориентированным педагогическим системам, так как в них человек рассматривается как высшая ценность и самоцель социального развития. Благодаря аксиологическому подходу в процессе изучения дисциплин исторического блока студенты на примере жизни и деятельности знаменитых политических лидеров, военачальников, деятелей культуры, педагогов, психологов, социальных педагогов и т. д. выявляют ценности, профессионально значимые для социального педагога. Очень важен также культурологический подход, который позволяет рассматривать проблемы образования и социальной педагогики в общекультурном и социальном контексте. На первый план при этом выступает интеграция личности, обладающей национальной и общечеловеческой культурой, в условиях конкретно-исторического сообщества в систему социально-ценностных (общественных) отношений. Будущие социальные педагоги должны осознать значимость любой культуры, их многообразие и неповторимость, принять особенности личности как норму и т. д. Важны также компетентностный и партисипативный подходы. Компетентностный подход направлен на изучение компетентности как интегрального результата непрерывного образования личности и субъекта профессиональной деятельности. Данный подход позволяет студентам, во-первых, осознать необходимость формирования тех или иных компетенций, необходимых как для профессиональной самореализации, так и для самовоспитания, во-вторых, использовать различные методы для их формирования. Наконец, в настоящее время в системе профессиональной вузовской подготовки (в частности, в изучении дисциплин исторического блока), на наш взгляд, является актуальным применение методологических подходов, заимствованных из других сфер, например из менеджмента. Таким заимствованным подходом является партисипативный. Он означает: 1) возрастание самостоятельности студентов, их непосредственное участие в самоорганизации и самоуправлении своей деятельностью; 2) голос каждого студента при решении профессиональных задач и проблем; 3) целенаправленное использование

индивидуального и группового потенциала в решении проблем; 4) консультации, поиск согласия, ориентация на совместное принятие решений; 5) диалогический тип взаимодействия [3, 26]. Из указанных методологических подходов вытекают и методы, используемые в процессе изучения студентами дисциплин исторического блока и нацеленные на формирование навыков самовоспитания. Под методами в данном случае понимаются способы достижения какой-либо цели в познавательном или практическом освоении человеком действительности. Естественно, рассматриваемые методы являются «активными», т. е. позволяют студентам самостоятельно осваивать необходимые знания, развивать те или иные умения и навыки, а следовательно, формировать готовность к профессиональной деятельности. Роль педагога в данном случае сводится к организации учебного процесса (мотивация студентов к активной образовательной деятельности, предоставление необходимых средств обучения и т. д.). Среди наиболее эффективных методов можно выделить исследовательский, частично-поисковый, игровой, дискуссионный, метод критики и самокритики. Самостоятельная исследовательская работа студентов с первоисточниками, документами, дополнительной литературой (отрывки из трудов философов и социальных педагогов) позволит развить у них навыки анализа, сравнения, обобщения и другие, необходимые для исследовательской деятельности. Решение дискуссионных исторических задач нацелено не столько на поиск правильного ответа, сколько на формирование собственной аргументированной позиции. Повышению мотивации к творческой деятельности служат игровые задания: викторины, кроссворды, шифрограммы, ребусы, шарады и другие разнообразные головоломки. Подобные задания могут быть придуманы самими студентами. Поисковая деятельность, итогом которой являются доклады и рефераты подготовленные самостоятельно на материалах музеев, региональных архивов, семейных преданий, а также анализа дополнительной литературы, источников и т. д., которые студенты представляют во время практических занятий, поможет сформировать не только научно-исследовательские, но и коммуникативные умения и навыки. Во время защиты своих работ студенты могут использовать метод критики и самокритики. Указанные методы являются как образовательными, так и воспитательными, потому что в процессе самостоятельной работы у студентов формируются социально и профессионально значимые ценности, необходимые для дальнейшей профессиональной деятельности качества, черты характера. Основная педагогическая задача в данном случае состоит в том, чтобы помочь студенту осуществить самовоспитание: осознать происходящие в его психике процессы, научить осознанно управлять ими, вызывать мотивацию, ставить цели своего совершенствования. Если подобное взаимодействие педагога и студента в процессе профес-

сиональной подготовки является регулярным, то данные элементы самовоспитания превращаются в навык.

Таким образом, развитие навыков самовоспитания будущих социальных педагогов посредством изучения дисциплин исторического блока, во-первых, позволит сформировать ценности и ценностные ориентации, необходимые для успешной профессиональной деятельности (что является базовой составляющей профессии социального педагога, так как, не обладая указанными ценностями, он просто не сможет помогать людям), во-вторых, совершенствовать умения и навыки, которые в совокупности с ценностными ориентациями формируют общекультурные, профессиональные и общепрофессиональные компетенции, которые являются основной задачей профессиональной подготовки социальных педагогов.

Список литературы

1. Галагузова М.А. *Интегративно-дифференцированная профессиональная подготовка специалистов социальной сферы: науч.-пед. аспект: моногр.* / М.А. Галагузова, Ю.Н. Галагузова. – М.: ВЛАДОС, 2010.

2. Байлук В.В. *Человекознание: моногр.: в 5 кн.* / В.В. Байлук. – Екатеринбург: Урал гос. пед. ун-т., 2007.

3. Дорохова Т.С. *Основные методологические подходы в преподавании истории социальной педагогики* / Т.С. Дорохова // *Материалы методологического и методического семинаров ин-та социального образования за 2009–2010 годы.* – Екатеринбург: Форт Диалог-Исеть, 2011. – Вып. 5. – С. 26.

4. Ефремова Т.Ф. *Современный толковый словарь русского языка: в 3 т.* / ред.-сост. Т.Ф. Ефремова. – М.: АСТ Астрель, 2007. – Т. 3.

Әлеуметтік педагогтің кәсіби дайындау үдерісінде өзін-өзі тәрбиелеудің ролі

Г.И. Жұмажанова

психология магистрі, педагогика кафедрасының аға оқытушысы

Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты, Павлодар қаласы, Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақалада әдістемелік негіздер және студенттердің өзін-өзі тәрбиелеу әдістері көрсетілген. Келешек әлеуметтік педагогті дайындау үшін өзін-өзі тәрбиелеуді тарихи пәндердің топмасын оқи отырып дамытуға болатыны екені қарастырылған.

Тірек сөздер: кәсіби дайындық, әлеуметтік педагогтердің кәсіби дайындығы, құзыреттер, өзін-өзі дамуы, өзін-өзі тәрбиелеу.

*Development of skills of self-education as the task
of task vocational training of social teachers*

G.I. Zhumazhanova
senior teacher department of pedagogy,
Pavlodar State Pedagogical Institut, Republic of Kazakhstan

Summaru

This article discusses methodological bases and methods of self-education of students are presented. Thus self-education development is considered in the context of studying historical disciplines as element of vocational training of the future social teachers.

Keuwords: vocational training, vocational training, of sozial teachers, competence, self-development, self-education.

САПАЛЫ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ
ТАНЫМДЫҚ ІС-ӘРЕКЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Г.С. Аяпбергенова

*психология кафедрасының аға оқытушысы, Павлодар мемлекеттік
педагогикалық институты, Павлодар қаласы, Қазақстан*

Аңдатпа

Бұл мақалада студенттерге сапалы білім беруде танымдық іс-әрекеттерін қалыптастырудың жолдары көрсетіледі. Сонымен қатар білім беру үрдісінде студенттердің танымдық процестерін дамыту, білімін көтеру, олардың біліктілігін арттыру жолдары көрсетілген.

Тірек сөздер: іс-әрекет, бірлескен-сұхбаттық, уәждеме, кәсіби деңгейі.

Ғаламдандыру күннен күнге өсіп келе жатқан халықаралық бәсекелестік, қоғамда болып жатқан өзгерістердің ауқымы мен қарқынының өсуі білім беру саласының, мемлекет дамуының басты факторына айналуына себеп болады. Ұлтымыздың ұлы ұстазы Ахмет Байтұрсынов «Білім біліктілікке жеткізер баспалдақ, ал біліктілік сол білімді іске асыра білу дағдысы», – деп бағалаған.

Қай қоғамда да істің тетігін маман шешеді деген қағида негізінде шындық бар. Яғни білім сапасын көтерудің бір тетігі осы студенттерге де байланысты.

Елбасымыз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың Қазақстан халқына арналған Жолдауында айтылған «XXI ғасырда білімін дамыта алмаған елдің тығырыққа тірілетіні анық», – деген сөздің жаны бар. Сондықтан бүгінгі білім беру ісінің мақсаты – тек білім, білік, дағдыларын меңгерту ғана емес, өзін-өзі дамытуға ұмтылатын, ақылды да алғыр тұлға тәрбиелеу. «Басқаларды оқып үйретуі нәтижелі болсын десе, ең әуелі педагогтің өзі оқуы керек, оқығанда да әбден қартайғанша оқуы тиіс», – деген даналық сөз бар. Осыған орай студенттердің кәсіби деңгейін ұдайы көтеріп отыру, олардың теориялық білімі мен әдістемелік білігін үздіксіз жетілдіру, оқытудың озық әдіс – тәсілдерімен тиісінше қаруландырып, шығармашылық жұмыстарына жол көрсету білім беруді ұйымдастырудың маңызды міндеттерінің бірі болмақ. Басты мақсат – білім жетілдірудің бірізділігін, үздіксіздігін қамтамасыз ете отырып, оның сапасын арттыру.

Қазақстанның «Білім туралы» Заңы мен «Қазақстан-2030» стратегиялық бағдарламасы, жалпыға бірдей білім беру заңының талаптарына сай білім саласында жүйелі жұмыстар іске асуда. Қазақстанның білім беру жүйесін халықаралық

деңгейге көтеру үшін қоғамдық талғам деңгейі жоғары салауаттылық пен нәтижелі іс-әрекетті талап етеді. Білім мазмұнын әлем стандартына сай келтірудің алғы шарттарының бірі, білім мекемелеріндегі оқу-тәрбие үрдісін заманға сай құра білу, әр мектептегі педагогтердің кәсіптік деңгейіне, білім беру мазмұнының қоғам талабына жауап бере білуіне тікелей байланысты.

Сондықтан да студенттердің оқу іс-әрекетін құрылымдық талдау жүргізу барысында, жалпы психологиялық іс-әрекет теориясы қай түрде әзірленді, сол түрінде адамның жалпы іс-әрекет құрамына сүйенеміз. Д.Б. Эльконин, В.В. Давыдов, А.К. Марков және басқалардың ойынша, оқу іс-әрекеті өз құрылымында, адамның әр іс-әрекетінің құрылымын қайталайды және жаңғыртады деп айтқан.

Біздің көзқарасымыз бойынша, оқыту процесін нақты-ғылыми зерттеудің әдістемелік негізі түрінде пайдаланып, жүйелілік тұрғыдан қарауға назар аудару қажет. И.В. Блауберг, Э.П. Юдин оқу іс-әрекетін жүйелілік объект ретінде қарастырылатындығы туралы айтады, бірақ жүйені зерттеу оның бар болу шарттарына байланысты бөлінбейді. Оқу іс-әрекеті әп-сәтте қалыптаспайды, ол өз дамуында оларға тән шарттардың бір қатар кезеңдерін өтетіндігін есепке алып, оның қалыптасу бағдарламасы да мақсаттары мен міндеттері бар бірнеше кезеңнен тұруы қажет деп көрсетеді. Зерттелініп жатқан құбылыстың көп аспектілігін есепке алып, студенттің оқу іс-әрекетін қалыптастыру тәжірибесінің жолдарында өзін қисындық және бірізділік үйлестіру түрінде ұсынғандығы аталып көрсетіледі.

Мәселені шешуге деген бұндай көзқарас тек қана жұмыстың әр кезеңінің ерекшеліктерінің есептелуіне мүмкіндік жасамайды, ол жиналған ғылыми-практикалық тәжірибені толығымен пайдалануға қол жеткізеді. В. Марача өзінің мақаласында «адам капиталы» инновациялық-практикалық іс-әрекетінің қалыптасуында өсуді қамтамасыз ету және ғылыми білім беруінің негізгі мүддесінің ығысуын көрсетті, бұл оқыту процесінің құрылымын өзгерту қажеттілігін сезінуге әкеп соқты.

С.М. Джакупов және бірқатар авторлар отандық ғылымның барлық оқу теорияларын үш үлкен топқа бөлді. Бірінші топқа оқыту процесіне назар аударатын теориялары кірді. Бұл репродуктивтік оқыту теориясы. Осы бағыт өкілдерінің өз алдына қойған міндеттері, дәстүрлі бағытты жақтаушы міндеттерімен сәйкес келеді. Екінші бағытқа өнімді оқыту теориясы жатады. Мында оқушының оқу процесі мен белсенділігіне екіпін жасалынады. Үшінші бағыт жоғарыда атлаған екеуінің синтезін құрайды. Оқыту процесі мен оқу процесін органикалық үйлестіру талапынысы жасалынды.

Содан кейін атақты дидактист Лотар Клинбергтің көзқарасын жоғары бағаланады, бұл «оқыту мен оқудың арасындағы қарым-қатынас дидактикалық қарым-қатынас болып табылады: барлық дидактикалық құбылыстар қалай

болғанда да, оқыту мен оқу процестері болып табылатын ерекше әлеуметтік қарым-қатынасқа жатқызуға болады. Оқыту мен оқу процестерінің өзара байланысы дидактикалық процестің негізін қалаушы «жасушасы» болып табылады; оның ішінде дидактикалық процестің негізгі өзара байланыстары және маңызды қайшылықтары жатыр». Клинбергтің көзқарасы бойынша, «оқыту» және «оқу» санаттары дидактикалық процестің элементарлы, жүйелендіру құрылымын, оның негізгі элементтерінің қатынасын белгілейді.

Мектеп немесе жоғары оқу орында оқыту процесінің жүйелілік талдауын өткізу қажет, өйткені қазіргі оқыту теориялары біртұтас жүйе ретінде оның барлық құрамдас бөліктерін процесінде сипаттамайды. Сол себептен біздің жұмысымызға қажетті оқушылардың танымдық іс-әрекетін қалыптастыру және дамытудың маңызды мәселелерінің шегін табу мүмкін емес.

С.М. Джакуповтың пікірі бойынша, бірлескен-сұхбаттық танымдылық бірлескен мақсат пен іс-әрекет құралы негізіндегі танымдық іс-әрекеттің жоғары даму деңгейі болып табылады. Оқыту процесіндегі тұлғаның дамуы бірлескен-сұхбаттық танымдық іс-әрекетті қалыптастыру мүмкіншіліктерімен айқындалады, ол өз кезінде тұлға қасиеттерінің хабар беруін қамтамасыз ететін танымдылық өзара әрекеттестік және педагогикалық қарым-қатынаспен тікелей байланысты. Мазмұны бойынша танымдық және нысаны бойынша бірлескен-сұхбаттық іс-әрекет процесінің қалыптасуы жеке іс-әрекеттердің мақсаты, мағынасы мен уәждемелерін түйістіру және байланыстыру барысында іске асырылады. Танымдық іс-әрекетіндегі жаңадан мақсат тудыру – жаңа мақсаттарды қалыптастыру процесі мазмұны бойынша практикалық және нысаны бойынша бірлескен мақсаттардан басталады. Кезекті кезеңде бірлескен тәжірибелік мақсаттар мағына тудыру және уәждеме тудыру процестерінің арқасында бірлескен ой мақсаттарына өзгереді.

Сондықтан да бүгінгі таңда білім беру үрдісінде студенттердің танымдық процестерін дамыту, білімін көтеру, олардың біліктілігін арттыру жүйесінің басым түрде дамып, ілгеріндіруі – заңды құбылыс.

Білім беру институтының мемлекеттік, экономикалық, құқық институттарынан, бұқаралық коммуникация мен демографиялық дамудан қандай жағдай болмасын бөлек өмір сүре алмайды. ЖОО өмірге жай ғана студенттерді даярлап қоймайды, ол барлық болымысымен жарқырап көрінетін, жан-дүниесі мөлдір, рухани таза, әлеуметтік әсері мол адам даярлайды.

Ғасырлар тоғысында тәуелсіздіктің тұғырлы тағына нық орныққан қазақ елінің болашағы да, қазіргі тағдары да оның ғылымы мен ахуалын қалыптастыратын білім саласының құзырында екендігі жасырын емес. Жалпы халықтың гуманизм мен өркениет нысандарының мағаналық сипаты бүгінгі күн тарапында озық педагогикалық идеяларды талап етуде. Өткенге қайырыла қарап, сонымен

қоса, бүгінгі күннің талабына жауап беретін озық идеялы жүйе жасау міндеті күн тәртібінде тұр.

«Адамның тізгінді басшысы – ақыл, жетекшісі – қатаң талап, шолушысы – машық ой, жолдасы – жасампаз кәсіп, қорғаны – сабыр, қорғаушысы – салмақты мінез, сынаушысы – халық» деген даналық сөздің астарында биік парасат пен фәлсапалық мән – мағананы жас ұрпақтың санасына сіңіру ең маңызды бөлігі болып табылады.

Әдебиеттер

1. Байтұрсынов А. Ақ жол: стихи, переводы, публицистика и лит. исследование / А. Байтұрсынов. – Алматы: Жалын, 1991. – 464 б.: сурет.

2. Джакупов С.М. Психология познавательной деятельности / С.М. Джакупов. – Режим доступа: <http://www.ksu.kz/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=855>.

Формирование познавательной деятельности студентов при обеспечении качественного образования

Г.С. Аяпбергенова

старший преподаватель кафедры психологии, Павлодарский государственный педагогический институт, г. Павлодар, Казахстан

Аннотация

В статье рассматриваются пути формирования познавательной деятельности студентов в целях повышения качества образования. Вместе с тем, рассматриваются вопросы развития познавательных процессов, повышения знаний и умений студентов в учебном процессе.

Ключевые слова: деятельность, совместно-диалогическая, мотивация, профессиональный уровень.

Formation of informative activity of students in providing quality education

G.S. Ayapbergenova

Senior Lecturer of the Department of Psychology Pavlodar state pedagogical institute, Pavlodar, Kazakhstan

Summary

The article considers the ways of formation of cognitive activity of students in order to improve the quality of education. However, the issues of development of cognitive processes, improve the knowledge and skills of students in the learning process.

Key words: activity, together-dialogic, motivation, professional level.

ОӘЖ 372.881.1

БАЛАБАҚШАДА ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУ

Н.Д. Сыздықова*Екібастұз қаласындағы №21 «Кішкентай данышпандар»
балабақшасының қазақ тілі мұғалімі, Екібастұз қ., Қазақстан**Аңдатпа*

Мақалада балабақшада қазақ тілін оқытуда ойын түрлерін қолданудың тиімді жолдары көрсетілген. Бұл ойындар балалардың таным процестерін кеңейтеді, білім мен білік шеберліктерінің жан-жақты дамуытып, қалыптасуына, тілдік материалдарды жақсы біліп, сөз іскерліктерін меңгеруіне әсер тигізеді.

Ойындар балалардың танымын, ақыл-ой белсенділігін қалыптастырудың маңызды құралы бола отырып, олардың бағдарлама материалының негізгі тақырыптары бойынша алған білімдерін тереңдете түсуді, әрі нысықтауды көздейді.

Тірек сөздер: балабақша, қазақ тілі, таным процестер, тілдік материал, ойын, әдістеме.

Қазақстанның болашағы – қазақ тілінде және «Тіліміздің мемлекеттік қызметте де, ғылымда да, білім беруде де орыс тіліндей болып қолданылуы үшін қолдан келетіннің бәрін істеу керек» – деген Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың тұжырымдамасы бар. Сондықтан да білім беру жүйесінің барлық сатыларының алдында тұрған көкейтесті мәселелерінің бірі: білім сапасын арттыру, оның әдістемесін жетілдіру жас ұрпақтың тұлғалық дамуына қолайлы жағдай жасау, мемлекеттік тілдің мәртебесін көтеру. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға білім беру стандарты бойынша мектепке дейінгі тәрбиемен оқыту барысында бүлдіршіндерге қазақ тілін үйретудің білім-деңгейі нақты бағдарламамен берілген. Қазақ тілін оқыту «Біз мектепке барамыз», «Зерек бала» бағдарламаларында жүзеге асырылады.

Заман талабына сай әр мұғалім өз сабағын жаңаша ұйымдастырып, шығармашылық ізденіспен өткізеді. Осы мақсат пен міндеттерді негізге ала отырып, өзге ұлт балаларына қазақ тілін үйретуде тек қана сөздерді қайталау арқылы үйретпей, оларды ойындар мен көрнекіліктер арқылы үйреткен тиімді болып табылады. Ойын мен көрнекілік – балалардың тілді үйренуге деген қызығушылығын арттырады, сенімін оятады. Ойын элементтері оқытудың бір түрі болып табылады. Бұл әдістің тиімділігі балалардың белсенділігін пәнге деген қызығушылығын, ынтасын арттыруында болып табылады.

Оқудың алғашқы кезінде балалардың тілдік материалдарды жеңіл меңгеріп кетуіне көмектеседі. Ойын түрлерін дұрыс өткізілген сабақта балалардың тілді үйренуіне ынтасы артып, сол тілді білуге қызығады.

Баланың шаршауын сейілтп, қызығушылығын арттыратын тек ойын элементтері болып саналады. Ойын баланы бірігіп жұмыс істеуге бағыт береді, іздендіруге дағдысына қалыптастыруына мүмкіндік туғызады.

Қазақ тілін оқытуда ойын түрлерін мынадай мақсатта қолдану тиімді.

1. Мұғалімнен кейін қайталау арқылы сөздердің фонетикалық жағын меңгерту.

2. Балалардың тыңдау зейінің қалыптастырып сөздерді дұрыс айтуға дағдыландыру

3. Балалардың сөздік қорын молайтып, оны дұрыс қолдана білуге үйрету.

4. Жай грамматикалық құрылымдарды меңгерту.

5. Балалардың ойын дамыту, дұрыс айту, дұрыс білу дағдысын қалыптастыру [1].

Балаларды қазақ тілінде сөйлеуге қарым-қатынас жасауға қазақ тілін әрбір мұғалім өз сабақтарында жаттығудың бір түрі ретінде ойындарды қолданып, сабақты қызықты өтуге, балалардың тілге деген қызығушылығын арттыруға білім деңгейін тексеру құралы ретінде пайдалануға болады.

Таңдап алынған ойындар балалардың сөз байлығына, тіл қорына сай болу керек. Мұғалім кез келген ойынды өткізу үшін алдын ала жоспар құрып алуы қажет. Сонымен бірге мұғалім ойынға қойылатын төмендегі әдістемелік талаптарын біліп орындауы тиіс.

Ол әдістемелік тұрғыдан алғанда мынадай бөліктерден тұрады:

1. Ойынның өтілетін сабақтарының мазмұны мен тақырыбына сай болуы.

2. Ойынға берілген уақытты нақты белгілеу.

3. Ойынның ойналу түрі топ болып ойнау.

4. Ойынға қажетті материалдардың түгел дайындалып қойылуы.

5. Қолданылған сөздер, сөз тіркестері, өлең таңдау

6. Ойындардың өту барысының жоспарын жасау.

Мұғалім алдымен баланың оқуға қызығушылығын ояту қажет. Баланың қызығу жәрдемімен оқып үйрену барысында қабілеті ашылып, дарыны ұшталады, өз күшіне мүмкіндігіне сенімі артады, кісілігі қалыптасып, дара тұлғалық сипаттарға ие бола бастайды.

Қызығуды туғызу үшін ойын түрлерін пайдаланудың орны бөлек. Тиімді пайдаланылған ойын түрлері мұғалімнің түсіндіріп отырған материалын бүлдіршіндердің зор ынтамен тыңдап берік меңгеруіне көмектеседі. Өйткені балабақшадағы балалардың аңсары сабақтан гөрі ойынға ауыңқырап отырады.

Қызықты ойын түрінен кейін олар тез серігіп тапсырманы ықыластана әрі сапалы орындайтын болады. Ойындар барлық (дайындық, ересек, ортаңғы) топтарда қолданылады.

Сонымен бірге сынып ішінде ойнайтын ойындар мен іс-әрекеттер арқылы да оқытуға болады. Біз сынып ішінде ойындарды қашан қолдануымыз керек. Мысалы сабақ үстінде жаңа сөздерді қайталау үшін, өтілген жаңа сабақты еске түсіру үшін қолданған жөн. Сабақта мынадай ойындарды ойнауға болады:

1. Сиқырлы қоржын. (тақырыптар: «Жемістер», «Көкөністер», «Ыдыс-аяқ», «Ойыншықтар» т.б.)

2. Үйде кім жоқ? (тақырып: «Отбасы мүшелері»)

3. Аудармашы. (Барлық тақырыптарға келеді. Мұғалім сөзді қазақша айтса, бала орысшаға аударды, немесе мұғалім орысша айтып қазақша аудармасын сұрайды.)

4. «Снежный ком». (Балаларға сөздерді жаттатып отырып, бір сөзден төрт сөзге дейін жаттатып, үйрету, лексиканы үйрету кезіндегі барлық тақырыптарда қолдануға келеді.)

5. Не жоқ? (тақырыптар: «Үй жануарлары», «Жабайы жануарлар», «Киімдер» т.б.)

6. Кімнің дауысы? (Барлық тақырыптарға қолданауға келеді. Бір бала тақтаға шығып теріс қарап тұрады, мұғалім келесі бір баланы шақыртып жаңа тақырыптан бір сөзді айтуды сұрайды, бірінші бала кімнің дауысы екенің айтып және сол сөздің суретін көрсетеді)

7. Үстелде не жоқ? т.б. («Оқу құралдары», «Азық-түлік» т.б.) [2].

Бұл ойындар балалардың танымын кеңейтіп, білім мен білік шеберліктерінің жан-жақты дамуына, қалыптасуына, тілдік материалдарды жақсы біліп, сөз іскерліктерін меңгеруіне көп көмектеседі.

Ойындар балалардың танымын, ақыл-ой белсенділігін қалыптастырудың маңызды құралы бола отырып, олардың бағдарлама материалының негізгі тақырыптары бойынша алған білімдерін тереңдете түсуді, әрі пысықтауды көздейді. Бұл ойындар балалардың сабақ үстіндегі жұмысын түрлендіре түседі, олардың пәнге қызығушылығын оятып, ынта-ықылыас қоюына баулиды және бүлдіршіндердің зейінін, ойлау қабілеттерін дамытады. Ойындар арнайы мақсатты көздейді және нақты міндеттерді шешеді.

Ойынның мақсаты бағдарламада анықталған білім, білік, дағдылар жайында түсінік беру, оларды қалыптастыру, және тиянақтау және пысықтау немесе тексеру сипатында болып келеді. Ойынның міндеті баланың қызығушылығын оятып, белсенділігін арттыру мақсатында іріктеліп алынған нақты мазмұнымен анықталады.

Ойын ұғымына түсінік берсек, бұл баланың мінез – құлқына өзі басқарумен қатар топпен жұмыс жүргізе білу әрекеті, ол баланың бір-біріне көмектесу, тез ойлау қабілетін, алға ұмтылу ісін дамытады [3].

Сондықтан бағдарлама бойынша бекітілген оқыту үрдісінде ойын түрлерін сабақ үрдісінде үнемі пайдалнып отыру керек

Қорыта келгенде, оқу үрдісінде «ойын түрлерін пайдалану біріншіден, оқушылардың білімін берік меңгерту құралы болса, екіншіден балалардың сабаққа деген қызығушылығын көтеру болып табылады. Ойын түрлерін пайдалану мынадай нәтижеге жеткізеді:

1. Әр баланың шығармашылығы артады;
2. Жылдам жұмыс істеуге дағдыланады;
3. Баланың жеке қабілеті анықталады;
4. Бала топ жаруға ұмтылады;
5. Баланың ойлау қабілеті дамиды;
6. Әр бала өз деңгейімен бағаланады.

Әдебиеттер

1. Әлімжанов Д. Қазақ тілін оқыту методикасы / Д. Әлімжанов, Ы. Маманов. – Алматы, 1965.

2. Исабаев У. Қазақ тілін оқытудың дидактикалық негіздері / У. Исабаев. – Алматы, 1999.

3. Әбілқазов А. Қазақ тілін оқыту әдістемесі / А. Әбілқазов. – Алматы, 1995.

Изучение казахского языка в детском саду

Н.Д. Сыздыкова
учитель казахского языка детского сада №21 «Кішкентай данышпандар»,
г. Экибастуз, Казахстан

Аннотация

В данной статье раскрываются проблемы изучения казахского языка в детском саду. Основным методом является игровой, так как через игру развиваются познавательные процессы, интерес к языку, пополняется словарный запас, а также умение правильно и по назначению применять слова. Автор подчеркивает значимость игры для активного усвоения детьми дошкольного возраста программного материала.

Ключевые слова: детский сад, казахский язык, познавательные процессы, языковой материал, игра, методика.

Studying of the Kazakh language in kindergarten

N.D. Syzdykova

Teacher of the Kazakh language kindergarten №21 «Кішкентай данышпандар»,
Ekibastuz, Kazakhstan

Summary

This article describes the problems of studying of the Kazakh language in kindergarten. The main method is a game, as the game develops cognitive processes; interest in language, vocabulary is expanded, as well as the ability and purpose to apply the word. The author emphasizes the importance of games for active learning preschool children program material.

Keywords: kindergarten, Kazakh language, cognitive processes, language material, game technique.

УДК 372.854

CALCULATED CHEMICAL PROBLEMS
IN TEACHING HUMANIZATION CONTEXT*O.S. Achkinadze**Ph.D., Associate Professor of the Pavlodar state pedagogical institute,
Pavlodar, Kazakhstan**Z. Mussayev**Magister of chemistry, teacher of the Pavlodar state pedagogical institute,
Pavlodar, Kazakhstan*

Summary

The article deals with one of the little-known routes of administration humanistic oriented material in an academic subject «chemistry» – a system of calculated problems. The developed classification, the functions humanistic oriented problems in chemistry, methods of their preparation. During pedagogical experiment determined the criteria that characterize the humanistic oriented learning process.

Keywords: humanization of chemistry, calculated problems, verbal formulation, personal qualities of students.

Humanization of development of society is an objective necessity at the present stage, for many reasons (environmental, cultural, moral) and penetrates into all environments of human activity, including in education. On the need for humanization of education says the Education Act of the Republic of Kazakhstan [1], numerous policy documents of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, publications of leading scholars.

In this regard, each academic discipline, including chemistry, should not only report provides basic information on the study science, but also to develop personal qualities of students to form their world outlook and value system.

Despite the many publishing of researchers of teaching humanization problems, systems approach to the problem in teaching chemistry in high school is not sufficiently developed.

Question introduction of humanistic oriented material in academic subject complicated and in our opinion, one of its decisions – a calculated problems.

Training exercises are widely used in school chemistry course, are an integral part of learning and allow organically combine a variety of information and chemical – mathematical calculations.

However, there is a contradiction between the huge potential settlement problems for the humanization of teaching chemistry and low use of this potential in the modern practice of teaching high school.

The aim of our research is the development a system of settlement problems, implementing the idea of humanization of teaching chemistry at school.

It is proceeded from the assumption that the process of teaching chemistry in school may be more motivated, productive and personally, valuable for students, if it will be widely used calculated sums humanistic oriented content, including information, general cultural, interdisciplinary and applied nature. In this case, the basic principles will be implemented a systematic approach to training.

The study reveals the essence of the humanization of teaching chemistry based on an analysis of the scientific literature. Traced what shades of meaning in the definition of humanization and humanitarization of individual researchers put this issue (V.P. Zinchenko, V.A. Ponomarenko, V.P. Lezhnikov, E.N. Shiyanov, I.B. Kotova, I.Y. Lerner, G.I. Sarantsev etc.).

Generalization of the results integrated consideration of issues are put forward one of its main researchers, M.N. Berulava principles (more than 20) humanization of education [2].

Summarizing statements by leading scientists on this issue, it can be noted: on the principles of humanization of education should be based teaching strategies of each particular discipline, including chemistry.

Humanization of chemistry – this communion of science to universal criteria, primarily to the criteria of beauty. Humanitarization of chemistry – is to use it in methods that are associated with imaginative thinking, with a keen attention to intuition, to emotions.

Many of the issues addressed in the study of chemistry, are important to anyone, because this science covers the largest number of phenomena of life, namely:

- chemical healthy condition of the body and spirit (vitamins, hormones);
- mutagenic chemical pollutants. Environmental Chemistry (major pollutants, the possibility of decomposition or loss of toxicity);
- chemistry of life (detergents, DDT);
- food chemistry (fats, sugars, starch, proteins, tea, coffee);
- Chemistry of bad habits like smoking, alcohol, drugs [3].

In our view, the introduction of humanistic oriented material in a subject through the calculated exercises is a very effective and little known way. Calculation tasks are widely used in school chemistry course and are an integral part of teaching chemistry. Therefore, their content, or rather, verbal formulation, presents a huge opportunity for the use of settlement problems as a means of humanization of education.

Comparing given by different researchers classifications

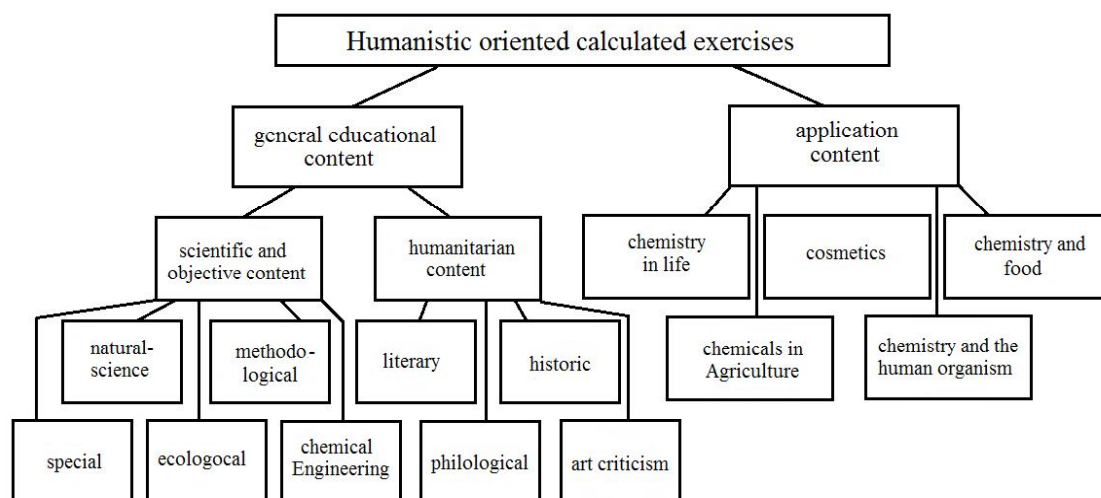
It can be seen that learning objectives in chemistry reflect the specific chemistry as a school subject and allow organically combine a variety of information and chemical and mathematical calculations. However, none of the proposed classification does not reflect the idea of humanization of education. Therefore, the inclusion of humanistic oriented educational content in chemical problem is the subject of our study.

Generalized classification of humanistic oriented tasks, in our opinion, can be represented by the following scheme (picture 1).

Studying the typology function humanistic oriented tasks, we developed a method for their preparation, provided the content of several tens of tasks corresponding to the above-proposed classification and curriculum in chemistry in the modern school of the Republic of Kazakhstan. Consider it necessary to distinguish the following functions humanistic oriented tasks: motivation; creating a positive emotional learning; cognitive; preparation for life activity; broaden their horizons and language development; system; worldview.

It is advisable to bring one of the examples of tasks.

«In drinking water had traces of a substance having general toxic and narcotic effect. On the basis of qualitative and quantitative analysis of this substance was found that the phenol derivative is the mass fractions of elements therein are: 55% C, 4.0% H, 14.0% O, 27% Cl. Set the molecular formula of the substance. Write the equations reactions of its receipt, enter the possible causes of getting this matter to environ. »

Picture 1. Classification of humanistic oriented of calculated exercises

This task has general education (ecological) and applied value (chemistry and the human body).

Ground the concepts elaborated tasks in the course of the training experiment, we identify the criteria that characterize the humanistic oriented learning process: increased motivation of studying of chemistry; improving cognitive interest; the adequacy of the level of anxiety and self-esteem and other indicators. Processing of pedagogical experiment that is still ongoing, show the effectiveness of the proposed methods of teaching.

Список литературы

1. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года №319-III «Об образовании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 18.02.2014 г.)
2. Берулава М. Н. Принципы гуманизации образования / М.Н. Берулава // Гуманизация образования. – 2001. – №1. – С. 15–34.
3. Зайцев О.С. Методика обучения химии / О.С. Зайцев. – М.: Владос, 1999. – 384 с.

Оқытуды гуманизациялау мәтініндегі сандық химиялық есептер

О.С. Ачкинадзе

Педагогика ғалымдарының кандидаты, Павлодар мемлекеттік педагогикалық институтының доценті, Павлодар қаласы, Қазақстан

Ж.Д. Мусаев

Химия магистрі, Павлодар мемлекеттік педагогикалық институтының оқытушысы, Павлодар қаласы, Қазақстан

Андатпа

Мақалада «химия» пәнінің гуманистік бағытталған оқу материалдарында сирек зерттелген сөз есептерінің жүйелері қарастырылған. Өңделген классификациясы, гуманистік бағытталған химия есептерінің қызметтері оларды құрастыру әдестемелері. Педагогикалық эксперимент барысында гуманистік бағытталған оқу үдерісін сипаттайтын жағдаяттар анықталған.

Тірек сөздер: химияны гуманизациялау, есеп айыру сөз есептер, сөздік анықтамалар, оқушылардың тұлғалық қасиеттері.

Расчетные химические задачи в контексте гуманизации обучения

О.С. Ачкинадзе

кандидат педагогических наук, доцент Павлодарского государственного педагогического института, г. Павлодар, Казахстан

Ж.Д. Мусаев

магистр химии, преподаватель Павлодарского государственного педагогического института, г. Павлодар, Казахстан

Аннотация

В статье раскрывается один из малоизученных путей введения гуманистически ориентированного материала в учебный предмет «химия» – система расчетных задач. Представлена разработанная классификация, определены функции гуманистически ориентированных задач по химии, методика их составления. В ходе педагогического эксперимента определены критерии, характеризующие гуманистически ориентированный учебный процесс.

Ключевые слова: гуманизация химии, расчетные задачи, словесная формулировка, личностные качества учащихся.

УДК 378.147

**О РОЛИ МЕЖПРЕДМЕТНЫХ СВЯЗЕЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ ПЕДИНСТИТУТА****Б.А. Найманов**

*кандидат педагогических наук, профессор кафедры математики и физики,
Павлодарский государственный педагогический институт,
г. Павлодар, Казахстан*

А.Б. Найманова

*старший преподаватель кафедры математики и физики,
Павлодарский государственный педагогический институт,
г. Павлодар, Казахстан*

Аннотация

Статья посвящена роли межпредметных связей в профессиональной подготовке студентов в педагогическом институте. В работе выявлены конкретные пути реализации связи между математическими дисциплинами и курсом методики преподавания математики.

Ключевые слова: профессиональная подготовка студентов, педагогический институт, методика преподавания математики, принцип бинарности, межпредметная связь, математические дисциплины, математическое моделирование, история математики.

В настоящее время важнейшей задачей в высших учебных заведениях является обеспечение высокого качества подготовки специалистов. Для решения этой задачи необходимо, чтобы студенты в процессе обучения овладевали навыками профессиональной деятельности в соответствии с характером будущей работы. Необходимо обеспечить глубокую профессиональную компетентность, сформировать у выпускников института стремление к постоянному обогащению знаний. Одним из возможных направлений решения указанных выше задач является всемерное использование межпредметных связей, позволяющее освещать одни и те же проблемы с точки зрения различных дисциплин [1].

Нам представляется, что одним из основных путей повышения качества подготовки специалиста является профессиональная ориентация всех читаемых курсов. К сожалению, в настоящее время эта ориентация в педвузе зачастую довольно слаба.

Весьма важным является вопрос межпредметных связей курса методики преподавания математики с математическими курсами педвуза.

Из принципа бинарности следует, в частности, что комплекс математических дисциплин, изучаемых студентом в пединституте, должен обеспечить студенту: а) современное истолкование всех основных понятий и фактов, составляющих компонентов школьного курса математики, а также достаточно широкий математический кругозор, определенный уровень математической культуры; б) знакомство с методами изложения школьного курса математики [2].

Ни в коем случае не следует считать ознакомление с методами изложения школьного курса прерогативой курса методики преподавания математики. Речь идет не о том, чтобы в курсе математического анализа излагалась, например, методика преподавания понятий производной и интеграла в школе. Речь идет о том, чтобы при выборе методов и приемов обучения, при отборе иллюстрирующих примеров, при выборе того или иного подхода к излагаемому материалу, преподаватель математического курса педвуза имел в виду, что он излагает материал будущим учителям математики, а потому сознательно отдавал предпочтение тем методам и подходам, которые студент сможет использовать в своей последующей педагогической деятельности. Например, при изложении понятия определенного интеграла желательно указать различные подходы к этому понятию, такие как разность значений первообразной, как разделяющего числа сумм Дарбу, как площадь криволинейной трапеции. Отметим, что здесь предпочтение нужно отдавать введению понятия определенного интеграла как разности значений первообразной, так как в школьном курсе математики понятие определенного интеграла вводится таким методом.

Только выдвижение на первый план связей конкретного математического курса пединститута с соответствующим школьным предметом может обеспечить целеустремленность курса, понимание перспектив его изучения и тем самым способствовать сознательному усвоению курса.

При таком изложении у студентов не создается ошибочное представление, что им, как учителям, не понадобятся в практической работе теоретические вопросы, изучаемые в математических курсах. Напротив, у них будет крепнуть убеждение, что без полноценной математической подготовки хороших учителей из них не получится.

Реализация принципа бинарности налагает на преподавателей математических дисциплин в пединституте обязанность четко знать и доводить до студентов, как связаны излагаемые вопросы с курсом математики средней школы, раскрывать, зачем изучается тот или иной вопрос, как он связан с профессиональной деятельностью учителя математики. В лекциях необходимо показывать логические

пробелы школьного курса, объяснять причины их появления и указывать возможные пути их ликвидации, сопоставлять школьный и вузовский варианты изложения того или иного раздела, введение того или иного понятия.

В чем же конкретно могут состоять связи между математическими курсами и курсом методики преподавания математики, по каким направлениям возможно формирование элементов методической культуры студента в процессе изучения им того или иного математического курса? Ниже мы постараемся ответить на поставленный вопрос, опираясь на следующее положение: профессионально-педагогическая направленность математических курсов характеризуется прежде всего тем, что само преподавание должно давать студентам образцы изложения как в научном, так и в методическом плане, показывать им методы и приемы преподавания в действии.

1. Необходимым условием эффективности обучения математике на любом уровне является всестороннее изложение, показ разных точек зрения, различных способов доказательства одной и той же теоремы. Это особенно важно для пединститута, ибо способствует выработке у студентов творческих методических взглядов, поскольку человек всесторонне знающий свой предмет имеет возможность из разных подходов к теме выбрать наиболее целесообразный.

2. Важным и необходимым компонентом математического образования является обучение математическому моделированию. В пединституте надо готовить учителя к тому, что ему придется обучать школьников основам математического моделирования. Выполнение этой задачи возможно лишь в случае, если студенты овладевают навыками математического моделирования в процессе изучения специальных курсов. Для этого нужно, чтобы преподаватель пединститута активно использовал математическое моделирование, явно выделяя при этом в качестве методической линии три этапа работы: формализацию, решение задачи внутри построенной модели и интерпретацию полученного результата.

3. Любой математический курс, выдержанный в духе принципа бинарности, должен реализовывать четыре направления, обеспечивающие оптимальную структуру учебного предмета: логическое, прикладное, психолого-педагогическое и историческое. Остановимся на последнем.

Знакомство с историей математики важно для учителя не только как одна из форм воспитания его мировоззрения и не только как неотъемлемая составляющая научной линии изучаемого курса, оно важно и с психолого-педагогической точки зрения, поскольку, как показывает опыт, многие психологические трудности, испытываемые школьниками при изучении математики, отражают трудности, возникающие в ходе развития и становления математики; значит, оно позволяет разобраться во многих вопросах методики [3]. Знание истории развития математики

ческого анализа облегчает выбор между различными вариантами изложения его начал в школе. При введении соответствующих понятий в школе учитель должен быть готов к серьезной работе по их формированию, раскрытию первоисточников и различных толкований.

4. Профессионально-педагогическая направленность дисциплин математического цикла в пединститутах требует обязательного использования школьных учебников по математике в процессе изучения соответствующих курсов. Методами такого использования могут служить:

– анализ в лекционном курсе того, как излагаются соответствующие вопросы в школьных учебных пособиях, показ логических пробелов в этом изложении, выяснения причин появления этих пробелов и отыскание путей их ликвидации;

– использование в качестве примеров, иллюстрирующих сформулированные в математических курсах определения, теоремы и правила решения задач и упражнений из школьных пособий;

– включение в систему упражнений на практических занятиях задач из школьных учебных пособий;

– включение в списки задач семестровых заданий и упражнений из школьных пособий с их анализом на последующих практических занятиях и на СРСП, включение школьных задач в контрольные работы.

Такое использование школьного учебного материала является важной составной частью профессиональной подготовки учителя математики, оно дает возможность показать студентам тот объем умений и навыков, которым они должны овладеть, чтобы успешно вести преподавание в школе. Оно убеждает студентов, что изучение математических дисциплин в пединституте не самоцель, а средство подготовки студентов к профессиональной деятельности, способствует выработке у них навыков в устном и письменном изложении того материала, с которым им предстоит непосредственно работать в школе, заставляет их глубже, прочнее с большей заинтересованностью и с большей эффективностью усваивать изучаемый материал, знакомит студентов с методикой изложения различных разделов школьного курса.

Список литературы

1. Еременко А.И. Система межпредметных связей в высшей школе (аспект подготовки учителя) / А.И. Еременко. – Харьков: Высш. шк., 1984. – 150 с.

2. Мордкович А.Г. Профессионально-педагогическая направленность специальной подготовки учителя математики в педагогическом институте: дис... док. пед. наук. / А.Г. Мордкович. – М.: НИИС и МО АПН СССР, 1986. – 355 с.

3. Методика преподавания математики в средней школе: Частная методика: учеб-

ное пособие для студентов пед. ин-тов по физ.-мат. спец. / А.Я. Блох, В.А. Гусев, Г.В. Дорофеев и др. / сост. В.И. Мишин. – М.: Просвещение, 1987. – 416 с.

Педагогикалық институт студенттерінің кәсіби дайындығы барысында пәнаралық қатынастардың атқаратын рөлі туралы

Б.А. Найманов

Педагогика ғылымдарының кандидаты, математика және физика кафедрасының профессоры, Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты, Павлодар қ., Қазақстан

Ә.Б. Найманова

Математика және физика кафедрасының аға оқытушысы, Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты, Павлодар қ., Қазақстан

Аңдатпа

Мақала педагогикалық институт студенттерінің кәсіби дайындығы барысында пәнаралық қатынастардың атқаратын рөліне арналған. Бұл жұмыста математикалық пәндер мен математиканы оқыту әдістемесі арасындағы өзара байланыстардың қалай іске асатыны туралы нақты жолдары айқындалған.

Тірек сөздер: студенттердің кәсіби дайындығы, педагогикалық институт, математиканы оқыту әдістемесі, бинарлық принцип, пәнаралық қатынас, математикалық пәндер, математикалық модельдеу, математиканың тарихы.

The role of interdisciplinary communication in professional training of students of pedagogical institutes

B.A. Naymanov

Ph.D., Professor, Department of Mathematics and Physics, Pavlodar State Pedagogical Institute, Pavlodar, Kazakhstan

A.B. Naymanova

Senior Lecturer, Department of Mathematics and Physics, Pavlodar State Pedagogical Institute, Pavlodar, Kazakhstan

Summary

The article is focused on the role of interdisciplinary links in the training of students at the pedagogical institute. In this paper we identified specific ways to implement communication between the branches of mathematics and the course of mathematics teaching methods.

Keywords: professional training of students, pedagogical institute, methods of teaching mathematics, the principle of a binary nature, interdisciplinary communication, mathematical discipline, mathematical modeling, the history of mathematics.

УДК 354: 89.3

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРЕПОДАВАНИИ ФИЗИКИ

Т.К. Куанышев*учитель физики Веселороцинской ОСШ,
Железинский район, Павлодарская область, Казахстан**Аннотация*

Эта статья рассматривает базовые понятия «компетенция» и «компетентность». Дается краткая характеристика ключевых компетенций, соотношения компетентностей с видами ученической деятельности и формами диагностики деятельности учащегося. Рассматривается проектная и исследовательская деятельность учащихся и особенности организации учебного процесса при компетентностном подходе.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, компетентностный подход в преподавании, проектная и исследовательская деятельность.

В настоящее время в условиях развития казахстанского общества, основным ресурсом которого становится мобильный и высококвалифицированный человеческий капитал, идет становление новой системы образования. В качестве главного результата образования рассматривается готовность и способность молодых людей, заканчивающих школу, нести личную ответственность как за собственное благополучие, так и за благополучие общества.

Важными целями образования должны стать развитие у учащихся способности действовать и быть успешными, формирование таких качеств, как профессиональный универсализм, способность менять сферы деятельности, способы деятельности на достаточно высоком уровне. Востребованными становятся такие качества личности, как мобильность, решительность, ответственность, способность усваивать и применять знания в незнакомых ситуациях, способность выстраивать коммуникацию с другими людьми.

Основным результатом деятельности образовательного учреждения должна стать не система знаний, умений и навыков, а способность человека действовать в конкретной жизненной ситуации.

Таким образом, компетентностный подход проявляется как обновление содержания образования в ответ на изменяющуюся социально-экономическую реальность.

Идеи компетентностного подхода как принципа образования имеет многосторонний, разноплановый и системный характер.

Основные идеи компетентного подхода в преподавании физики:

- компетентность объединяет в себе интеллектуальную и навыковую составляющую образования;
- понятие компетентности включает не только когнитивную и операционально-технологическую составляющие, но и мотивационную, этическую, социальную и поведенческую;
- оно включает результаты обучения (знания и умения), систему ценностных ориентаций, привычки и др.;
- компетентность означает способность мобилизовать полученные знания, умения, опыт и способы поведения в условиях конкретной ситуации, конкретной деятельности;
- в понятии компетентности заложена идеология интерпретации содержания образования, формируемого «от результата» («стандарт на выходе»);
- компетентный подход включает в себя идентификацию основных умений;
- компетентности формируются в процессе обучения не только в школе, но и под воздействием окружающей среды;
- понятие «компетенции» является понятием процессуальным, т.е. компетенции как проявляются, так и формируются в деятельности;
- компетентный подход возник из потребности в адаптации человека к часто меняющимся в производстве технологиям. Компетенция – это способность менять в себе то, что должно измениться как ответ на вызов определенной ситуации с сохранением некоторого ядра образования: целостное мировоззрение, ценности;
- компетенция описывает потенциал, который проявляется ситуативно, следовательно, может лечь в основу оценки лишь отсроченных результатов обучения.

Внутри компетентного подхода выделяются два базовых понятия: «компетенция» и «компетентность». Анализ работ по проблеме компетентного подхода позволяет сделать вывод о том, что в настоящее время отсутствует однозначное понимание понятий «компетенция» и «компетентность», часто используемых в одном контексте.

Компетенция – включает совокупность взаимосвязанных качеств личности (знаний, умений, навыков, способов деятельности), задаваемых по отношению к определенному кругу предметов и процессов и необходимых для качественной продуктивной деятельности по отношению к ним.

Компетентность – владение, обладание человеком соответствующей компетенцией, включающей его личностное отношение к ней и предмету деятельности.

Ключевые компетентности

1. *Ценностно-смысловые компетенции.* Это компетенции в сфере мировоззрения, связанные с ценностными ориентирами ученика, его способностью видеть и понимать окружающий мир.

2. *Общекультурные компетенции.* Ученик должен быть хорошо осведомлен, обладать познаниями и опытом деятельности в вопросах национальной и общечеловеческой культуры, духовно-нравственных основ жизни человека и человечества.

3. *Учебно-познавательные компетенции.* Сюда входят знания и умения организации целеполагания, планирования, анализа, рефлексии, самооценки учебно-познавательной деятельности.

4. *Информационные компетенции.* При помощи реальных объектов и информационных технологий формируются умения самостоятельно искать, анализировать и отбирать необходимую информацию, организовывать, преобразовывать, сохранять и передавать ее.

5. *Коммуникативные компетенции.* Включают знание необходимых языков, способов взаимодействия с окружающими и удаленными людьми и событиями, навыки работы в группе, владение различными социальными ролями в коллективе.

6. *Социально-трудовые компетенции* означают владение знаниями и опытом в сфере гражданско-общественной деятельности (выполнение роли гражданина, наблюдателя, избирателя, представителя), в социально-трудовой сфере (права потребителя, покупателя, клиента, производителя), в сфере семейных отношений и обязанностей, в вопросах экономики и права, в области профессионального самоопределения.

7. *Компетенции личностного самосовершенствования.* К данным компетенциям относятся правила личной гигиены, забота о собственном здоровье, половая грамотность, внутренняя экологическая культура. Сюда же входит комплекс качеств, связанных с основами безопасной жизнедеятельности личности.

Компетентностный подход отражает такой вид содержания образования, который не сводится к знаниево-ориентировочному компоненту, а предполагает целостный опыт решения жизненных проблем, выполнения ключевых (т. е. относящихся ко многим социальным сферам) функций, социальных ролей, компетенций. Следуя этому, компетентностный подход выдвигает на первое место не информированность ученика, а умение решать проблемы, возникающие в следующих ситуациях:

- 1) в познании и объяснении действительности;
- 2) при освоении техники и технология;

3) во взаимоотношениях людей, в этических нормах, при оценке собственных поступков;

4) в практической жизни при выполнении социальных ролей гражданина, члена семьи, покупателя, клиента, зрителя, горожанина, избирателя;

5) в правовых нормах и административных структурах, в потребительских и эстетических оценках;

6) при выборе профессии и оценке своей готовности к обучению в профессиональном учебном заведении, когда необходимо ориентироваться на рынке труда;

7) при необходимости разрешать собственные проблемы: жизненного самоопределения, выбора стиля и образа жизни, способов разрешения конфликтов.

При компетентностном подходе эффективность обучения определяется не только полнотой и систематичностью знаний, сколько способностью учащихся оперировать своим запасом предметных знаний в новых ситуациях, в том числе и при решении проблем, возникающих в жизни.

Умения, которыми проверяются в заданиях международного исследования:

– распознать вопросы, идеи или проблемы, которые могут быть исследованы научными методами;

– выделять информацию (объекты, факты, экспериментальные данные и т.п.), необходимую для доказательства или подтверждения выводов при научном исследовании;

– делать вывод (заключение) или оценивать уже сделанный вывод с учетом предложенной ситуации;

– демонстрировать коммуникативные умения: аргументировано, четко и ясно формулировать выводы, доказательства;

– демонстрировать знание и понимание естественнонаучных понятий.

Проверка естественнонаучной грамотности направлена, в первую очередь, на оценку двух основных составляющих:

1) исследовательских умений, т. е. тех умений, которые отражают понимание способов функционирования науки и ее роли в современном мире;

2) естественнонаучных знаний; но здесь в силу обязательного использования «жизненного» контекста упор делается не на традиционных учебных алгоритмах действий, а на свободном использовании минимальных знаний в максимально различных ситуациях, т. е. на свободном оперировании полученными знаниями в новых ситуациях.

В методике преподавания физики, например, полезны для адаптации в наших условиях перечисленные ниже типы заданий:

1) задания с недостающими данными, точнее, задания, в которых вместо расчетов или оценок необходим здравый смысл;

- 2) задания на понимание отдельных элементов научного исследования;
- 3) задания на оптимальный поиск информации.

На основании анализа ключевых компетенций и оценки спектра возможностей физики как учебного предмета можно предположить, что компетентностный подход в обучении физики должен быть направлен на то, чтобы научить школьников:

1) анализировать ситуации практического характера, распознавать в них знакомые физические явления и применять знания для их объяснения;

2) решать задачи, распознавать проблемы, которые можно решить при помощи физических методов, уметь разрешать проблему как на основе имеющихся знаний с использованием математического аппарата, так и при недостатке необходимого материала с помощью методов оценки, на качественном уровне или на основе здравого смысла;

3) навыкам эффективного поиска информации, понимания физического содержания информации научно-популярного характера в СМИ, умению критически ее оценивать, приемам достоверности информации, использования полученной информации для принятия решений практического характера.

Реализация компетентностного подхода в преподавании физики выражается в решении следующих основных задач:

- освоение структуры деятельности с позиции компетентностного подхода;
- дифференциация предметного содержания, обеспечивающая освоение базового и повышенного уровня обучения;
- разработка и отбор средств, методов, приемов, использование технологий, обеспечивающих деятельностный подход в обучении;
- создание простой и объективной системы мониторинга;
- системное применение в образовательном процессе урока проектных и исследовательских методов;
- конструктивное использование информационно-коммуникационной технологии.

Соотношение компетентностей с видами ученической деятельности и формами диагностики

Виды деятельности	Формы диагностики	Компетентность
Работа с учебником	Выполнение заданий «на соответствие»	Информационная, познавательная
Работа с простым и сложным текстом	Включение текстовых заданий в плановые контрольные работы	Познавательная, информационная

Виды деятельности	Формы диагностики	Компетентность
Выполнение презентации информационной работы	Демонстрация презентации в классе	Информационная, коммуникативная
Выполнение наблюдения за ходом физического явления, процесса дома, написание краткого или развёрнутого отчёта	Демонстрация на уроке, на факультативном занятии, кружке, предметной декаде	Познавательная, информационная
Выполнение фронтального физического опыта в классе парами, в группе, оформление выводов	Выборочная устная проверка, итоговая проверка работ учащихся по окончании занятия	Познавательная, информационная, коммуникативная
Творческие работы исследовательского характера, как одна из форм домашнего задания	Демонстрация на уроке, на факультативном занятии	Познавательная, информационная
Выполнение рецензии-отзыва на работу своего одноклассника	Выступление во время урока-конференции, предметной недели, конкурса рефератов	Информационная, коммуникативная
Выполнение реферативной работы	Презентация, защита	Познавательная, информационная, коммуникативная
Выполнение домашней проблемной исследовательской работы	Демонстрация на уроке, на факультативном занятии	Познавательная, информационная
Выполнение естественнонаучного интегрированного проекта	Презентация, защита	Познавательная, информационная

Проектная и исследовательская деятельность учащихся как средство реализации компетентностного подхода при обучении физике

При обучении физике исследовательская деятельность проходит в логике естественнонаучного исследования. Ученическому исследованию присущи следующие свойства: субъективно новое знание учащегося или опыт деятельности – как результат деятельности; сложный состав деятельности; направленность на формирование исследовательской позиции; обязательная работа с первичной информацией. Под исследовательской позицией понимается внутренне осознанное отношение личности к реальной действительности, проявляющееся в активной реакции на изменения, происходящие в мире, и готовности к поиску и решению возникающих проблем. Между проектной и исследовательской деятельностью школьника существует тесная взаимосвязь. Исследование может, выступает компонентом проектной деятельности, а проектная деятельность может быть подчинённой по отношению к исследовательской, выполняться «внутри» исследования.

Под проектом подразумевается план, предложение, предварительный текст какого-либо документа, комплекс технической документации. Учебный проект –

это комплекс поисковых, исследовательских, расчетных, графических и других видов работ, выполняемых учащимися самостоятельно с целью практического или теоретического решения значимой проблемы. Проблема должна быть взята из реальной жизни, и быть значимой для подростка. Для её решения необходимы как ранее полученные знания, так и те, которые предстоит приобрести. Личный интерес обучающегося в данной деятельности является необходимым условием успешной работы.

Метод проектов всегда ориентирован на самостоятельную деятельность учащихся: индивидуальную, парную, групповую, он предполагает решение какой-то проблемы, которое предусматривает, с одной стороны, использование совокупности, разнообразных методов, средств обучения, а с другой, необходимость интегрирования знаний, умений применять знания из различных областей науки, техники, технологии, творческих областей. Результаты выполненных проектов должны быть, что называется, «осязаемыми», то есть если это теоретическая проблема, то конкретное ее решение, если практическая – конкретный результат, готовый к использованию на уроке, в школе, в реальной жизни. Если говорить о методе проектов как о педагогической технологии, то эта технология предполагает совокупность исследовательских, поисковых, проблемных методов, творческих по самой своей сути.

Особенности организации учебного процесса при компетентностном подходе

Основная особенность исследования в образовательном процессе – то, что оно является учебным. В науке главной целью исследования является получение новых знаний. В образовании цель исследовательской деятельности – приобретение учащимися функционального навыка исследования как универсального способа освоения действительности, активации личностной позиции учащихся в образовательном процессе на основе приобретения субъективно новых знаний (т.е. самостоятельно полученных знаний, являющихся новыми и личностно значимыми для конкретного учащегося).

Экспериментальные исследования преследуют несколько важных целей: глубокое понимание учащимися физических явлений; умение применять научные методы исследования; развитие научного стиля мышления; способность видеть и решать проблемы, планировать и оценивать свою деятельность и ее результаты. Проблема, составляющая основу проекта, должна быть значимой в исследовательском, творческом плане, требующей интегрированных знаний, исследовательского поиска для решения. Умение увидеть проблему подчас ценится выше, чем способность ее решить. Проект должен начинаться с вопроса, который интересует ученика и

способствует активизации его познавательной деятельности. Он должен быть отражением реальных проблем, возникающих перед школьником в процессе освоения им основ некоторой науки, имеющей отражение в учебном предмете.

На первых уроках физики предлагается учащимся принять участие в работе над долгосрочными или краткосрочными проектами. По участию в разработке проекты бывают личностными и групповыми. Результатом их деятельности могут быть:

- реферат,
- научный или научно-фантастический проект,
- наглядное пособие,
- подборка оригинальных занимательных задач,
- кроссворд с физическим содержанием,
- лучшая ученическая тетрадь,
- физическая газета или физические бюллетени.

Работая над проектом, школьники проверяют себя на самоорганизованность, самодисциплину, на уровень творчества и неординарность мышления. Ребята включаются в создание проектов. Каждый работает в том направлении, которое выбрал сам по своим интересам: пишут стихи, сказки, сочинения, создают презентации по разным темам физики, выпускают газеты с разной тематикой, пишут рефераты по физике.

Защиту своих проектов учащиеся осуществляют на уроках-конференциях, уроках обобщения и закрепления знаний, а также на уроках изучения нового материала.

Задания исследовательского характера вызывают усиленный интерес у учащихся, что приводит к глубокому и прочному усвоению материала, развитию творческих способностей ребят.

Участие детей во внеклассной работе по предмету, привлечение школьников к исследовательской и проектной деятельности, применение технологий, формирующих самостоятельность мышления, инициативности и творчества, способствует созданию условий для оптимального развития одаренных детей, а также просто способных детей, в отношении которых есть серьезная надежда на качественный скачок в развитии их способности.

Проектная и исследовательская деятельность учащихся на уроках и во внеурочное время способствует формированию у них ключевых компетенций:

- способность работать самостоятельно;
- способность брать на себя ответственность по собственной инициативе;
- способность проявлять инициативу;
- готовность замечать проблемы и искать пути их решения;

– умение анализировать новые ситуации и применять уже имеющиеся знания для такого анализа и др.

Использование метода проектов вызывает у учащихся неподдельный интерес, а у учителя появляется возможность активизировать познавательную деятельность учащихся на уроках физики. Данный вид работы со школьниками формирует у них умения по самостоятельному добыванию, осмыслению и анализу знаний. Поэтому основные положения компетентного подхода, а именно, формирование готовности проявлять имеющийся опыт, личностную позицию, осваивать новые способы деятельности в процессе изучения физики хорошо согласуются с выполнением учащимися проектной и исследовательской деятельности. При этом процесс обучения в школе обретает личностную и деятельностьную направленность, даёт возможность каждому ученику попробовать и проявить себя в различных «ролях», получить минимальный опыт поведения, действий в различных, чаще нестандартных ситуациях, почувствовать себя готовым к действиям в более сложных по проявлению знаний и по организации ситуациях.

Одна из новых форм работы на уроке – компетентно-ориентированные задания (КОЗ). Эта работа актуальна, потому что сейчас основная задача, стоящая перед школой, научить применять эти знания на практике, выпустить из стен школы молодых людей с развитыми ключевыми компетенциями.

Оценка сформированности ключевых компетенций

Важной частью работы по формированию ключевых компетентностей у учащихся является диагностика уровня их сформированности. На каждом завершённом временном этапе (четверть, полугодие, год) может быть продиагностирован определённый уровень овладения учащимися той или иной компетентностью. Диагностику можно проводить в следующих формах:

– плановый тематический контроль (контрольные работы, содержащие текстовые, проблемные, графические и экспериментальные задания, контрольные задания «на установление соответствия», выполненные исследовательские работы, мини-проекты, выборочный контроль на уроке в процессе выполнения информационных работ и т.п.);

– «деятельностный» контроль (всевозможные запланированные демонстрации презентаций творческих заданий, выступления, защиты и т.п.);

– самоконтроль (заполнение анкет, опросных листов).

Компетентный подход создает оптимальные условия для индивидуализации обучения.

Список литературы

1. Концепция модернизации российского образования на период до 2010 года. – М., 2002.
2. Бахтиярова Е.М. Метод проектов и индивидуальные программы в продуктивном обучении / Е.М. Бахтиярова // Школьные технологии. – 2001. – №2.
3. Бермус А.Г. Проблемы и перспективы реализации компетентностного подхода в образовании. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-12.htm>.
4. Болотов В.А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В.А. Болотов, В.В. Сериков // Педагогика. – 2003. – №10. – С. 8-14.
5. Хуторской А.В. Ключевые компетенции: Технология конструирования / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – №5.
6. Лебедев О.Е. Компетентный подход в образовании / О.Е. Лебедев // Школьные технологии. – 2004. – №5. – С. 3-12.

Физиканы оқытудағы біліктілік көзқарас

Т.К. Қуанышев

Железин ауданының, Павлодар облысы, Қазақстан
Веселая Роща ЖББОМ физика мұғалімі

Андатпа

Атылған мақала негіздік ұғымдарды «құзыр» және «біліктілік» қарастырады. Бұлақты құзырдың қысқа сипаттамасы беріледі, арақатынастар құзыреттілік пен оқушы қызметтің көріністерімен және оқу-қызметінің диагностикасының пішіндерімен. Оқу жобалық және зерттеу қызметі қарастырылады.

Тірек сөздер: құзырет, біліктілік, оқытудағы, біліктілік көзқарас, жобалық және зерттеушілік қызмет.

Competence approach in teaching physics

T.K. Kuanishev

Teacher of Physics, Veselorochninsk secondary school,
Zhelezinskiy district, Pavlodar region, Kazakhstan

Summary

This article examines base concepts «competence» and «competence» inwardly approach in teaching of physics. Short description of key competences, correlations of competence, is given with the types of student's activity and forms of diagnostics of activity of studying. Project and research activity of students and features of organization of educational process are examined at competence approach.

Keywords: competence, competence approach in education, project and research activities.

ОӘЖ 378.14

«КӘСІПТІК ОҚЫТУ» МАМАНДЫҒЫ СТУДЕНТТЕРІНІҢ ГРАФИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ***И.Ш. Бектурганова****кәсіптік оқыту теориясы мен әдістемесі кафедрасының оға оқытушысы, магистр
Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты, Павлодар қ., Қазақстан****Ф.А. Қурабаева****кәсіптік оқыту теориясы мен әдістемесі кафедрасының доценті,
педагогика ғылымдарының кандидаты
Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты, Павлодар қ., Қазақстан**Аңдатпа*

Мақала кәсіптік оқыту мамандығы студенттерінің графикалық сауаттылығын дамытуға арналған. Бұл мақалада графикалық сауаттылықты дамыту жолдары ретінде КОМПАС бағдарламасында тігін бұйымдарының графикалық сызбаларын құрастыру келтірілген.

Тірек сөздер: графикалық сауаттылық, КОМПАС бағдарламасы, тігін бұйымдары, дамыту жолдары, бұйым негізінің сызбасы.

Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты – бәсекеге қабілетті маман дайындау. Кез келген өндірістік ортада маманның кәсіби дайындығының көрсеткіштерінің бірі ретінде, техникалық және технологиялық құжаттардағы ақпаратты жетік меңгеру қабілеті болып табылады.

Елімізде жалпы сауаттылықтың мынадай: тілдік, компьютерлік және ақпараттық, графикалық, заңдық, азаматтық, қаржылық, экологиялық және т.б. параметрлері маңызды болып отыр.

Графикалық сауаттылық дегеніміз – графиктер мен сызбалардың дұрыс салынуы, жазбалардың ұқыптылықпен және тиімді орындалуы болып табылады.

Қоғамға постиндустриалдық әлемдегі болып жатқан өзгерістерге жылдам бейімделетін мамандар керек. Адамның білім деңгейіне, оның білімділігіне қойылатын талаптардың арттуы объективті тарихи заңдылық болып табылады. Функционалдық графикалық сауаттылығын білім алушыларды зерттеу және жобалық жұмыстармен қамтудың алға шарты ретінде қарастыруға болады. Функционалдық графикалық сауаттылығы көрсеткіштері: кеңістікте денелерді

кескіндей білу; жалпылама символдарды, белгілік кескіндерді пайдалана білу; креативтік ойлану қабілеті [1].

Маман иесінің кеңістік пен бейнелік ойлау, графикалық тұрғыда берілген ақпаратты ұғыну қабілеттіліктері ерте дамыған сайын, соғұрлым графикалық білім негізі қалыптасады.

«Кәсіптік оқыту» мамандығы студенттері «Сызу және компьютерлік графика» пәнінде графикалық сауаттылығын дамыту жолдарының бірі ретінде, тігін бұйымдарының графикалық сызбаларын құрастыруда КОМПАС графикалық бағдарламасын қолдану арқылы сабақтарды өткізу.

КОМПАС жүйесі – ресей компаниясы АСКОН – мен өңделді. Бұл атақты сызбалы редактор КОМПАС – тың жеңілдетілген түрі. Бұл бағдарламаның қарапайым және түсінікті интерфейсі база, позициялардың орналасуы, форма шектері, барлық тип өлшемдерін орнату, мәтінді басу, сызу объектілерін алу, бөлу және құру кезінде мамандандырылған жүйе арқылы тиімді үйлеседі.

КОМПАС – алғашқы түсімінен кейін жүйенің негізгі терезесінде барлық басты элементтердің ашылады. Атауы терезенің ең жоғарғы бөлігінде орналасқан. Меню жолы бағдарламалық терезенің жоғарғы бөлігінде атаудың астында орналасқан. Онда жүйенің барлық негізгі менюлері орналасқан, басқару Панелі Меню жолының астында жүйе терезесінің жоғарғы бөлігінде орналасқан.

КОМПАС бағдарламалық терезенің ең төменгі жағында хат жолдары орналасқан. Онда жүйенің әр түрлі хаттары мен сұраныстары көрсетілген. Мүмкіндіктері келесідей:

- курсор жүргізілген экранның элементі туралы қысқаша ақпарат;
- дәл осы уақытта жүйе қандай берілгендерді күтетіні туралы хат;
- жүйемен орындалған ағымды әсер ету бойынша қысқаша сипаттама.

Ағымды күй жолы КОМПАС терезесінің төменгі бөлігінде хат жолынан кейін орналасқан. Жүйе және ағымды құжаттың күйі басқарудың стандартты элементтерімен көрсетілген: кнопкалармен, өріспен және тізімдермен.

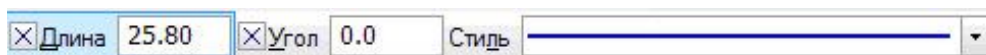
Көбінесе құжат ашылғаннан кейін оны құжат терезесінің ортасында нақты әрі толық түрін көруге табиғи мүмкіндік туындайды. Ол үшін басқару Панелінде *Показать все* кнопкасын басамыз немесе *Сервис* менюінен *Показать все* командасын орындаймыз. Жүйе құжат терезесінде құжат толығымен көрінуі үшін бейненің максималды мүмкін болатын масштабын көрсетеді. *Сызба құжаты* – КОМПАС – та құрылған құжаттың негізгі типі. Графикалық сауаттылықты дамытудың жолы ретінде, КОМПАС бағдарламасында тұтас жеңді иықты бұйымның негізінің сызбасын сызу тақырыбына зертханалық жұмыс мысалында көрсетейік.

Киімді тікпес бұрын әуелі жобасын жасап, конструкциялау қажет. Конструкциялау үшін, ең алдымен өлшемдерді білу қажет [2].

Тұтас жеңді иықты бұйымның негізінің сызбасын сызуға қажетті өлшемдер: Сш = 17,2 см; Ст = 32,5 см; Дст = 37 см; СтП = 43,6 см; Оп = 26,1 см; Ди = 88 см. Қосымшалар Пг = 6...8 см; Поп = 5...7 см (тұтас жеңді иықты бұйымның негізінің сызбасының салу реті сурет 1-6).

Ең алдымен, сызба торын құрайық. Ол үшін кесінді (кесінді стилі жіңішке) құралы көмегімен төбесі В нүктесінде орналасқан тік бұрыш сызайық:

Бұйымның еңі $ВВ1 = СтП:2 + 0,5Пг = 43,6:2 + 0,5*8 = 25,8$. Кесінді құралын алып, мәнін енгіземіз.

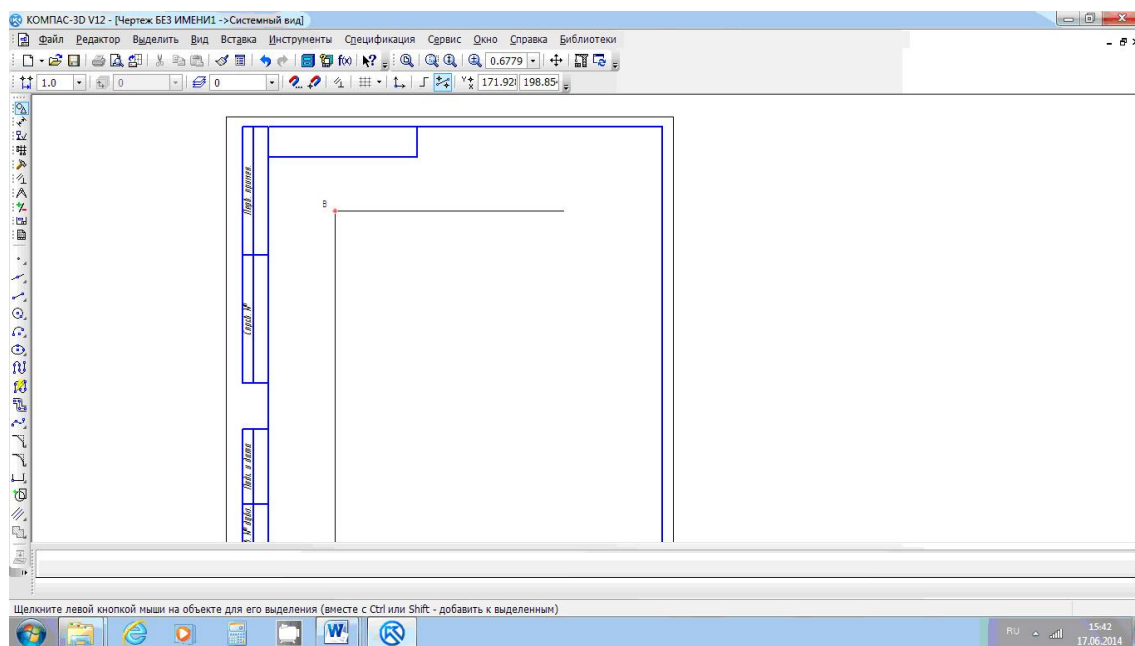
Бұйымның ұзындығы $ВН = Ди = 88$ см. $ВВ1Н1Н$ тік төртбұрышын кесінді құралы көмегімен сызу.

Мойын сызығын көмекші сызық және безье құралының көмегімен сызамыз.

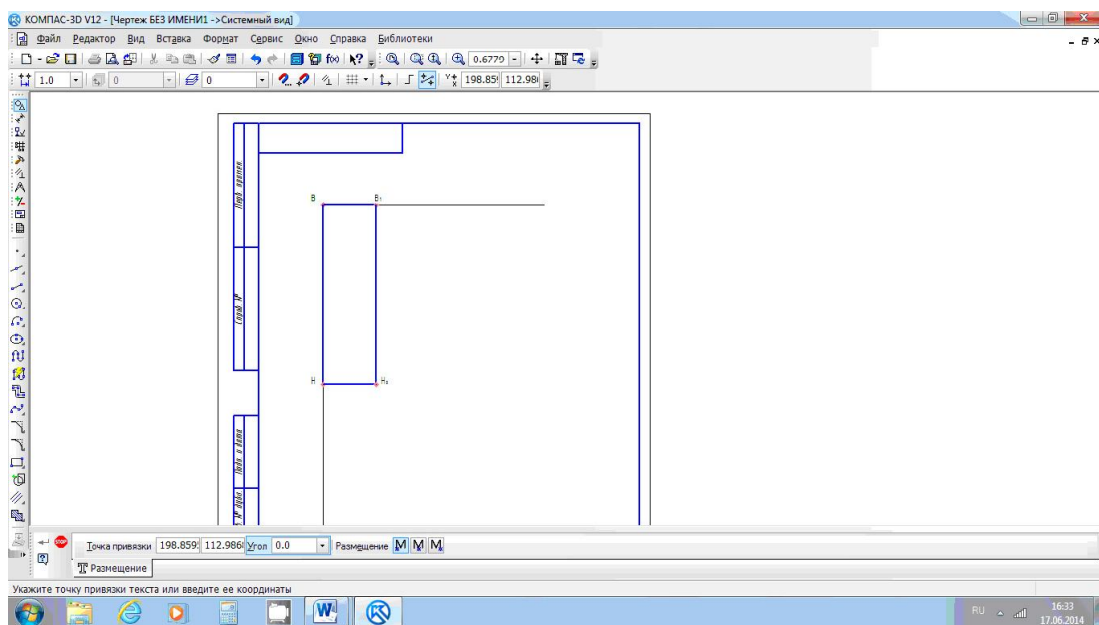
Жеңдерін сызу үшін көмекші сызық құралы мен кесінді құралын қолданамыз.

Иілу тереңдігін безье құралы арқылы сызамыз.

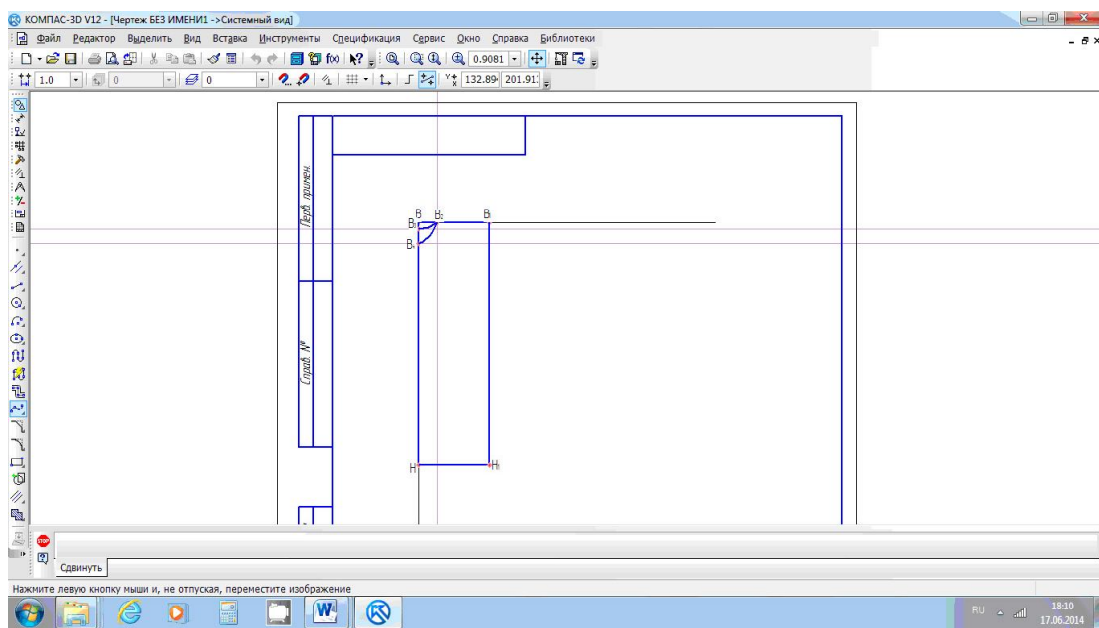
Тұтас сызықпен сызбаны қоршау үшін үзілмейтін сызықты еңгізу құралын пайланамыз.

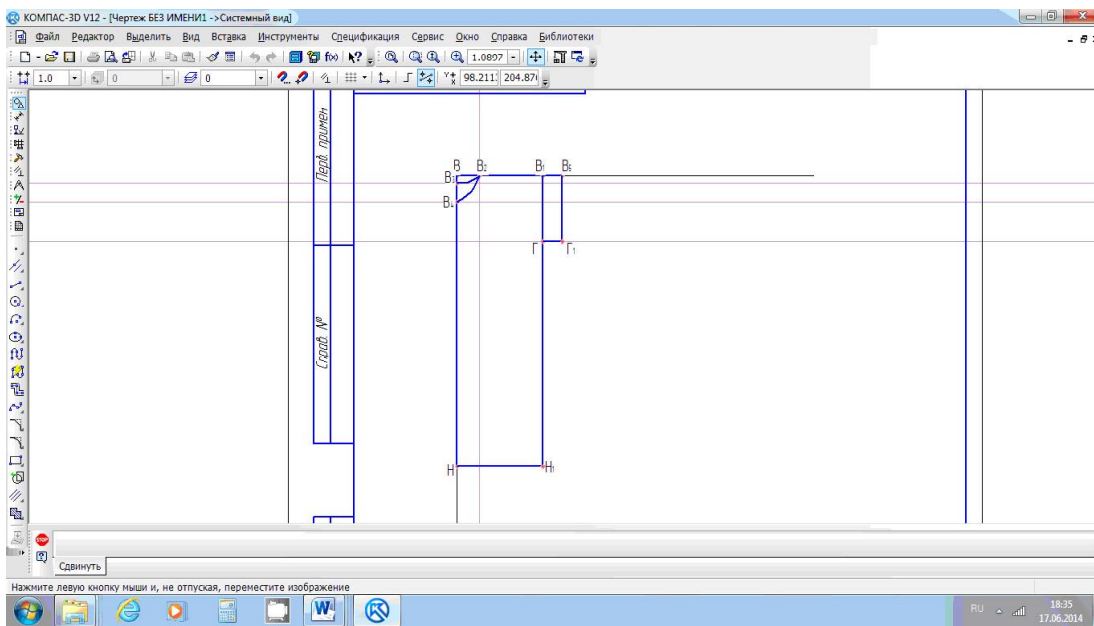
Сурет 1. Тік бұрышты сызу

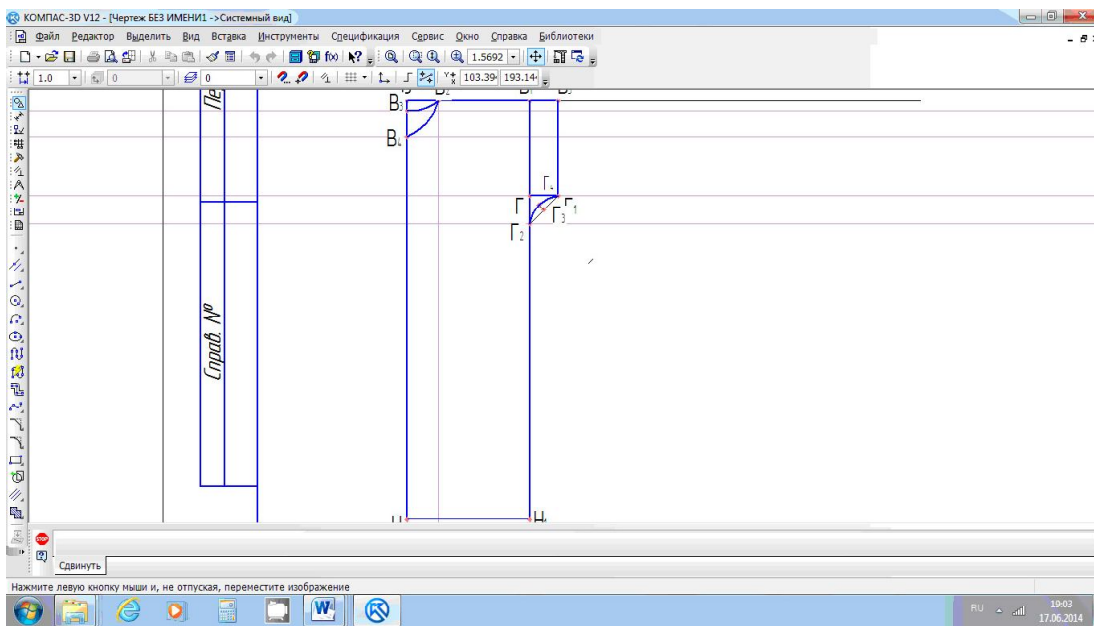
Сурет 2. Бұйымның базистық торы

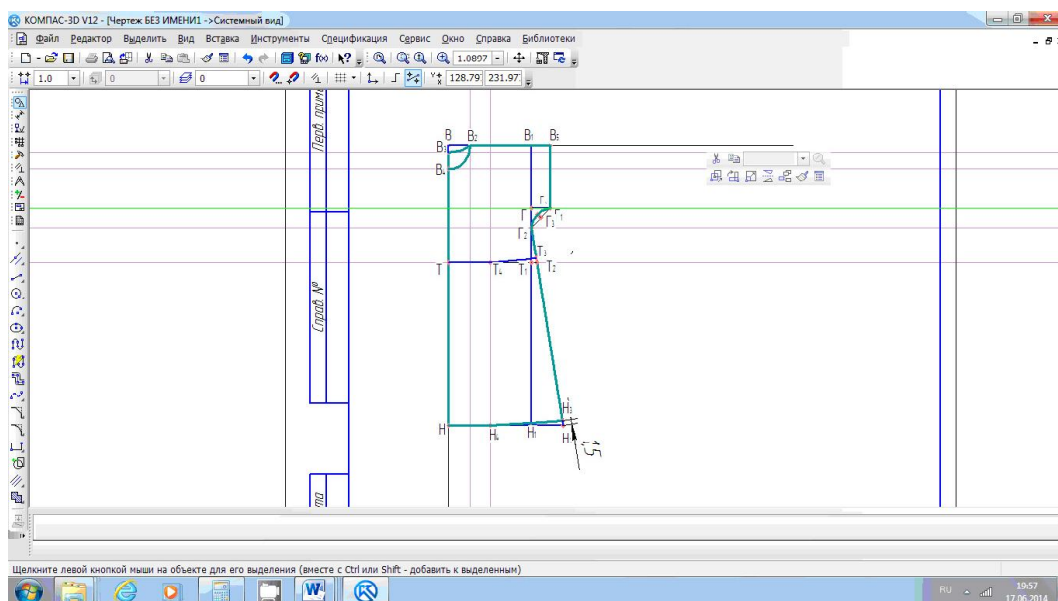
Сурет 3. Арқа және алдыңғы мойнының ойындысы

Сурет 4. Жең сызбасы

Сурет 5. Қолтық ойындысы

Сурет 6. Тұтас жеңді иықты бұйымның негізінің сызбасын

Сонымен қатар, «Кәсіптік оқыту» мамандығы студенттері «Сызу және компьютерлік графика» пәнінде зертханалық жұмыс барысында параметрлік құруды, өз өлшемдерін есептеу арқылы КОМПАС бағдарламасында технология сабағының мазмұнына енетін бұйымдардың, яғни алжапқыштың, тік белдемшенің, қиық белдемшенің, шалбардың негізінің сызбасын сызу арқылы графикалық сауаттылығын дамытады.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы №832 Қаулысы: Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012–2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары.

2. Асанова А.Е. Киімді конструкциялау және тігу технологиясы: оқулық / А.Е. Асанова, Г.Н. Тастанбекова. – Астана: Фолиант, 2008 – 232 б.

Развитие графической грамотности студентов специальности «Профессиональное обучение»

И.Ш. Бектурганова

старший преподаватель кафедры теории и методики профессионального обучения, Павлодарский государственный педагогический институт, г. Павлодар, Казахстан

Ф.А. Курабаева

Кандидат педагогических наук, доцент кафедры теории и методики профессионального обучения, Павлодарский государственный педагогический институт, г. Павлодар, Казахстан

Аннотация

Статья посвящена развитию графической грамотности студентов специальности «Профессиональное обучение». Приведены примеры построения чертежей швейных изделий в программе КОМПАС как пути развития графической грамотности студентов.

Ключевые слова: графическая грамотность, программа КОМПАС, швейные изделия, пути развития, основа чертежа изделий.

Development of graphic literacy of students specialties «Vocational education»

I.Sh. Bekturganova

senior lecturer of the theory and technique professional training, Pavlodar State Pedagogical Institute, Pavlodar, Kazakhstan

F.A. Kurabaeva

PhD, associate professor of the theory and technique professional training, Pavlodar State Pedagogical Institute, Pavlodar, Kazakhstan

Summary

Article is devoted to development of graphic literacy of students of the specialty «Vocational education». Examples of creation of drawings of garments are given in the program COMPASS as ways of development of graphic literacy of students.

Keywords: graphic literacy, program COMPASS, garments, ways of development, basis of the drawing of products.

УДК 159.9:37.015.3; 159.922

КОПИНГ-СТРАТЕГИИ КАК МЕХАНИЗМ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЗАЩИТЫ
УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ОТ СТРЕССА

Е.В. Бронский

*кандидат педагогических наук, доцент кафедры теории,
методики физического воспитания и начальной военной подготовки,
Павлодарский государственный педагогический институт,
г. Павлодар, Казахстан*

Аннотация

Настоящая статья посвящена проблеме профессионального выгорания педагога, в частности, психологической защиты учителей физической культуры от стресса. При опросе респондентов выявлено, что независимо от гендерной принадлежности учителя физической культуры в совладании со стрессом преимущественно используют продуктивную или относительно продуктивную копинг-стратегию. Показатели субшкал, независимо от половой принадлежности, находятся в пограничной зоне, т.е. все респонденты обладают средним, адаптационным потенциалом в совладании со стрессом. Разница в показателях отдельных субшкал у мужчин и у женщин незначительна и недостоверна. Предварительный вывод о том, что по результатам двух методик (Р. Лазарус и Э. Хайм) исследуемые учителя используют в своей жизни чаще адаптивные или относительно-адаптивные копинг-механизмы.

Ключевые слова: синдром профессионального выгорания, совладание со стрессом, защитные механизмы, копинг-стратегии, субшкалы, учителя физической культуры

Термин «coping» впервые был использован в 1962 г. Л. Мерфи [1] в контексте стремления индивида решить определенную проблему, которая, с одной стороны, является врожденной манерой поведения (рефлекс, инстинкт), а с другой – приобретенной, дифференцированной формой поведения (владение собой, сдержанность, склонность к чему-либо).

Четыре года спустя в 1966 году Р. Лазарус в своей книге «Psychological Stress and Coping Process» («Психологический стресс и процесс совладания с ним») обратился к копингу для описания осознанных стратегий совладания со стрессом и с другими порождающими тревогу событиями [2].

Как показано Лазарусом [3], стресс – это дискомфорт, испытываемый, когда отсутствует равновесие между индивидуальным восприятием запросов среды и ресурсов, доступных для взаимодействия с этими запросами. Именно индивид оценивает ситуацию как стрессовую или нет. По Лазарусу и Фолкман, индиви-

ды оценивают для себя величину потенциального стрессора, сопоставляя запросы среды с собственной оценкой ресурсов, которыми они владеют, чтобы справиться с этими самыми запросами [4].

Со временем понятие «копинг» стало включать в себя реакцию не только на «чрезмерные или превышающие ресурсы человека требования», но и на каждодневные стрессовые ситуации. Содержание копинга при этом осталось тем же: копинг – это то, что делает человек, чтобы справиться со стрессом: он объединяет когнитивные, эмоциональные и поведенческие стратегии, которые используются, чтобы справиться с запросами обыденной жизни. Мысли, чувства и действия образуют копинг-стратегии, которые используются в различной степени в определенных обстоятельствах. Таким образом, копинг – это поведенческие и когнитивные усилия, применяемые индивидами, чтобы справиться с взаимоотношениями человек-среда [5].

Структуру копинг-процесса можно представить следующим образом: стрессовое воздействие – когнитивная оценка (восприятие события) – возникновение эмоции (нарушение гомеостаза) – выработка стратегии преодоления (копинг) – оценка результата действий (успешное / неуспешное совладание) [3].

При этом С. Фолкман выделяет активное и пассивное копинг-поведение [6]:

– активное копинг-поведение – это поведение, направленное на устранение или избегание угрозы (борьба или отступление), предназначенное для изменения стрессовой связи с физической или социальной средой;

– пассивное копинг-поведение – это интрапсихические формы преодоления стресса, которые относятся к защитным механизмам, предназначенным для снижения эмоционального напряжения раньше, чем изменится ситуация.

Иными словами, активная форма копинг-поведения, или активное преодоление, представляет собой целенаправленное устранение или изменение влияния стрессовой ситуации, ослабление стрессовой связи личности с окружающей средой.

Пассивное копинг-поведение определяется как интрапсихические способы преодоления стресса с использованием различных механизмов психологической защиты, которые направлены не на изменение стрессовой ситуации, а на редукцию эмоционального напряжения [6].

Актуальность: в условиях рыночной экономики и ужесточения конкуренции деятельность педагогов имеет множество стрессовых факторов экономического, социально-психологического, организационного характера. Особенно эти факторы проявляются в деятельности учителей физической культуры. Так, согласно данным исследований института гигиены труда, учителя физической культуры занимают одно из первых мест по профессиональной вредности.

В силу особенностей своей профессиональной деятельности они постоянно находятся в превышающем все нормы шумовом воздействии, подвергаются резкой смене температур. Спортивные залы очень часто являются источником запыленности, инфекционных и паразитарных заболеваний, а если учесть реально существующую высокую травмоопасность занятий, то учитель физической культуры находится в состоянии постоянного стресса. Немаловажное значение приобретают и такие факторы, как условия и содержание труда.

Данное исследование является заключительным этапом разработки темы «Синдром профессионального выгорания личности учителя физической культуры». Результаты предыдущих исследований опубликованы в научных журналах и материалах международных конференций [7–11].

Организация исследования и описание исследовательской выборки

Исследование проводилось на базе Института повышения квалификации педагогических работников. В анкетировании приняло участие 118 учителей физической культуры городских и сельских школ Павлодарской области. Опрос выполнялся по методике Р. Лазарус (адаптированной Т.Л. Крюковой, Е.В. Куфтяк) [12] и по методике Э. Хайм [13].

По методике Р. Лазарус, испытуемому предлагаются 50 утверждений, касающихся поведения в трудной жизненной ситуации. Испытуемый должен оценить, как часто данные варианты поведения проявляются у него.

Обработка результатов выполнялась следующим образом:

1) подсчитываем баллы, суммируя по каждой субшкале:

- никогда – 0 баллов;
- редко – 1 балл;
- иногда – 2 балла;
- часто – 3 балла;

2) вычисляем по формуле: $X = \text{сумма баллов} / \text{max балл} * 100$.

Максимальное значение по вопросу, которое может набрать испытуемый, 3, а по всем вопросам субшкалы максимально 18 баллов.

3) Вставляем полученное значение в формулу и получаем уровень напряжения конфронтационного копинга.

0%–33,3% – низкий уровень напряженности, говорит об адаптивном варианте копинга;

33,3%–66,6% – средний, адаптационный потенциал личности в пограничном состоянии;

66,7%–100% – высокая напряженность копинга, свидетельствует о выраженной дезадаптации.

По методике Э. Хаймэ, испытуемому предлагаются 26 утверждений, касающихся поведения в трудной жизненной ситуации. Испытуемый должен оценить, как часто данные варианты поведения проявляются у него.

Стратегии совладания со стрессом могут быть: продуктивными, относительно продуктивными и непродуктивными.

Копинг-стратегии делятся на три подгруппы:

- когнитивные,
- эмоциональные,
- поведенческие.

В ключе копинг-стратегии приведены в соответствии с утверждениями.

В скобках даны обозначения:

– продуктивная копинг-стратегия (помогает быстро и успешно совладать со стрессом);

– относительно продуктивная копинг-стратегия (помогающая в некоторых ситуациях, например, не очень значимых или при небольшом стрессе);

– непродуктивная стратегия (не устраняет стрессовое состояние, напротив, способствует его усилению).

Результаты исследования и их обсуждение

Учитель физической культуры является профессионалом в педагогической сфере взаимодействия с людьми, в этой связи нам будет интересно увидеть, в какой степени у него сформировалась психологическая защита на стресс.

Результаты анализа опроса респондентов, полученные по методике Р. Лазаруса, представлены в таблице 1.

Таблица 1 – Результаты исследования копинг-стратегий учителей по методике Р. Лазаруса (%)

№	Субшкалы	Муж. (n=47)	Жен. (n=29)	Разница
1	Конфронтационный	42,2	40,6	1,6
2	Дистанцирование	50,1	46,9	3,2
3	Самоконтроль	57,3	48,0	9,3
4	Поиск социальной поддержки	56,4	62,3	- 5,9
5	Принятие ответственности	55,9	49,0	6,9
6	Бегство-избегание	39,6	48,5	- 8,9
7	Планирование решения проблемы	58,6	59,1	- 0,5
8	Положительная переоценка	58,1	51,1	7,0
	Средняя	52,3	50,7	2,4

Из таблицы видно, что все показатели субшкал, независимо от гендера, находятся в пограничной зоне, т.е. все респонденты обладают средним, адаптационным потенциалом в совладании со стрессом. Разница в показателях отдельных субшкал у мужчин и у женщин незначительна и недостоверна. Разница средних показателей по всем восьми субшкалам равна 2,4%, что позволяет говорить об относительно одинаковых защитных стратегиях, применяемых нашими респондентами.

Совладающее поведение учителей можно определить как целенаправленное социальное поведение, позволяющее справиться с трудной жизненной ситуацией (или стрессом) способами, адекватными личностным особенностям и ситуации, – через осознанные стратегии действий. Большинство производственных или жизненных стрессов и ситуаций решаются ими достаточно успешно, что является одной из возможностей снизить негативное влияние на организм синдрома профессионального выгорания.

В таблицах 2, 3 представлены результаты анализа опроса респондентов, полученные по методике Э. Хаймэ.

Таблица 2 – Результаты исследования копинг-стратегий учителей по методике Э. Хаймэ (мужчины, %)

Характер копинг стратегии	Копинг стратегии, n / %			Сумма	%
	когнитивная	эмоциональная	поведенческая		
продуктивная	12 / 14,6	51 / 62,2	12 / 14,6	75	30,5
относительно продуктивная	66 / 80,5	12 / 14,6	47 / 57,3	125	50,8
непродуктивная	4 / 4,9	19 / 23,2	23 / 28,1	46	18,7

Таблица 3 – Результаты исследования копинг-стратегий учителей по методике Э. Хаймэ (женщины, %)

Характер копинг стратегии	Копинг стратегии, n / %			Сумма	%
	когнитивная	эмоциональная	поведенческая		
продуктивная	9 / 25,0	36 / 100	7 / 19,4	52	48,1
относительно продуктивная	27 / 75,0	-	21 / 58,3	48	44,5
непродуктивная	-	-	8 / 22,3	8	7,4

Анализ полученных результатов позволяет говорить о том, что у подавляющего числа испытуемых копинг-механизмы адаптивные (эмоциональные – 62,2% у мужчин и 100% у женщин), помогает быстро и успешно совладать со стрессом. В то же время относительно адаптивные механизмы присущи когнитивным (80,5%

и 75,0%) и поведенческим копинг-стратегиям (57,3% и 58,3%), помогающие в некоторых ситуациях, например, не очень значимых или при небольшом стрессе. Это свидетельствует о том, что осознанный выбор стратегии поведения испытуемых склоняется в сторону конструктивных.

Таким образом, можно сделать предварительный вывод о том, что по результатам двух методик исследуемые учителя используют в своей жизни чаще адаптивные или относительно-адаптивные копинг-механизмы.

Список литературы

1. Никольская И.М. Психологическая защита у детей / И.М. Никольская, Р.М. Грановская. – СПб: Речь, 2000. – 507 с.
2. Frydenberg E. *Beyond Coping. Meeting goals, visions and challenges* / E. Frydenberg. – Oxford University Press, 2002.
3. Lazarus R.S. *Emotion and Adaptation* / R.S. Lazarus. – New York: Oxford University Press, 1991.
4. Berg C.A. *A social-contextual model of coping with everyday problems across the lifespan* (англ.) / C.A. Berg, S.P. Meegan, P.P. Deviney // *International Journal of Behavioral Development*. – 1998. – № (2). – P. 231-237.
5. Compas B.E. *An agenda for coping research and theory: basic and applied developmental issues* (англ.) / B.E. Compas // *International Journal of Behavioral Development*. – 1998. – №22(2). – P. 231-237.
6. Фолкман С. *Персональный контроль, стресс и копинг-процессы* / С. Фолкман. – М.: Медицина, 1984. – 54 с.
7. Бронский Е.В. Синдром профессионального «выгорания» как форма деформации личности учителя физической культуры / Е.В. Бронский // *Муниципальное образовательное пространство в парадигме личностно-ориентированного образования: матер. VIII междунар. науч.-практ. конф.* – Москва, 2012. – С. 54-58.
8. Bronskiy E.V. *Phase condition of burnout physical education teachers The 4th International Conference Science and Education* / E.V. Bronskiy, M.E. Kusmidenov, V.I. Lebedeva. – Munich, Germany, 30-31. 11. 2013. – P. 299-303.
9. Bronskiy E.V. *Dependence of phases of professional burning out of teachers of physical culture on experience of work. III «Science, Technology and Higher Education»* / E.V. Bronskiy, M.E. Kusmidenov, V.I. Lebedeva. – Westwood, Canada, 16. 10. 2013. – P. 424-429.
10. Bronskiy E.V. *Interrelation of professional burnout with social demographic features of teachers. Life Sci J 2014; 11(1s):229-232] (ISSN:1097-8135)* / E.V. Bronskiy, M.E. Kusmidenov, V.I. Lebedeva. – <http://www.lifesciencesite.com>. 41.
11. Bronskiy E.V. *Dependence of the level of burnout in teachers of physical culture on socio-demographic factors. Life Sci J 2014; 11(12s):319-324] (ISSN:1097-8135)* / E.V. Bronskiy, M.E. Kusmidenov, V.I. Lebedeva. – <http://www.lifesciencesite.com>. 65.
12. *Копинг-поведение (механизмы совладания) как сознательные стратегии преодоления стрессовых ситуаций и методы их определения: пособие для врачей и психологов*

гов / Б.Д. Карвасарский, В.А. Абабков, А.В. Васильева, Г.Л. Исурина и др. – СПб.: НИПНИ им. В.М. Бехтерева, 2007. – 28 с.

13. Крюкова Т.Л. Опросник способов совладания (адаптация методики WCO) / Т.Л. Крюкова, Е.В. Куфтяк // Журнал практического психолога. – 2007. – № 3. – С. 93-112.

Копинг-стратегия дене шынықтыру мұғалімдерін стрестен психологиялық қорғау механизмі ретінде

Е.В. Бронский

педагогика ғылымдарының кандидаты, Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі және бастапқы әскери дайындық кафедрасының доценті, Павлодар, Қазақстан

Аңдатпа

Осы мақала педагогтің кәсіби күйіп кету мәселесіне арналған, әсіресе дене шынықтыру мұғалімдерін стрестен психологиялық қорғауда. Респонденттерді сұрау кезінде дене шынықтыру мұғалімінің гендерлік тиістілік тәуелділігіне қарамастан стресске қарсы өзін-өзі ұстауда тиімді немесе салыстырмалы тиімді копинг-стратегиясы қолданылатыны білінді.

Субшкаласы көрсеткіштері жыныс тиістілік тәуелділігіне қарамастан, шекара зонасында болып табылады, онда барлық респонденттердің стресске қарсы өзін-өзі ұстауы орташа, үйрену потенциалына ие болғандығын көрсетеді. Еркек және әйелдердің бөлек субшкаласы көрсеткіштері айырмашылығы шамалы және анық емес. Алдын ала қорытынды екі әдістемелік (Р. Лазарус и Э. Хайм) нәтижесі бойынша зерттелген мұғалімдердің өз өмірінде үйрену немесе салыстырмалы-үйрену копинг-механизмін қолданатынын көрсетті.

Тірек сөздер: кәсіптік күйіп кету синдромы, стресске қарсы өзін-өзі ұстау, қорғау механизмі, копинг-стратегиясы, субшкаласы, дене шынықтыру мұғалімдері.

Coping-strategies as a mechanism of psychological defense of teachers of physical culture from stress

E.V. Bronskiy

Ph.D., lecturer of theory, methods of physical education and basic military training
Pavlodar State Pedagogical Institute, Pavlodar, Kazakhstan

Summary

This article is devoted to the problem of professional burnout teacher, in particular, the psychological defense of teachers of physical culture from stress. When survey respondents revealed that regardless of the gender of the teacher of physical culture in coping with stress mainly use productive and relatively productive coping strategy. Indicators subscales, regardless of sex, are in the boundary zone, i.e., all respondents have an average, adaptive capacity in coping with stress. The difference in the scores of the individual subscales for men and women are insignificant and unreliable. Preliminary conclusion that the results of the two methods (R. Lazarus and E. Haim) studied teachers use in their lives more adaptive or relatively-adaptive coping mechanisms.

Keywords: professional burnout syndrome, coping with stress, defense mechanisms, coping strategies, subscale, teacher of physical culture.

УДК 159.942

ЭМОЦИОНАЛЬНАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ ПОДРОСТКОВ КАК СПОСОБ ПРЕОДОЛЕНИЯ ТРУДНЫХ ЖИЗНЕННЫХ СИТУАЦИЙ

М.К. Букебаева

*психолог, Областной центр адаптации несовершеннолетних
г. Павлодар, Казахстан*

Ж.Б. Байсеитова

*кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики
Павлодарский государственный педагогический институт
г. Павлодар, Казахстан*

Аннотация

В данной статье авторы уделяют внимание проблеме эмоциональной устойчивости, что является результатом успешной социально-психологической адаптации подростков в социальной среде. Изучены психологические особенности развития несовершеннолетних, влияющих на формирование их эмоциональной устойчивости.

Ключевые слова: эмоциональная устойчивость, подросток, психология, развитие, адаптация

Эмоциями, согласно П.К. Анохину, являются «физиологические состояния организма, имеющие ярко выраженную субъективную окраску и охватывающие все виды чувствований и переживаний человека – от глубоко травмирующих страданий до высоких форм радости и социального жизнеощущения».

Представление об эмоциях как неуправляемых иррациональных импульсах, осложняющих нормальный процесс жизни и деятельности человека, разрушающих его физическое и психическое здоровье, свойственно классической психоаналитической теории Зигмунда Фрейда (S. Freud, 1923, 1946, 1949) и Анны Фрейд (A. Freud, 1937). Для теории совладания со стрессом (R. Lazarus, 1966, 1969, 1971; S. Folkman & R. Lazarus, 1980, 1985; R. Lazarus, S. Folkman, 1984) также характерен взгляд на эмоциональный процесс, как нарушающий мышление и делающий невозможной адекватную оценку ситуации.

В отечественной литературе еще И.П. Павловым указывалось на весьма сложный характер эмоций, играющих важную роль во взаимодействии человека с внутренним и внешним миром (1934). Исследование эмоций и их позитивной ро-

ли нашло отражение в работах многих отечественных психологов (П.В. Симонов, 1966, 1970, 1981, 1987; Э.А. Костандов, 1977; Л.Я. Дорфман, 1989, 1994). Особое место в изучении эмоций принадлежит П.К. Анохину.

В настоящее время представления о преимущественно негативной роли эмоций и их защитном характере заменяются более адекватными теориями и концепциями о позитивной роли эмоциональных процессов. Теорию эмоционального интеллекта, разработанную американскими психологами Джоном Майером и Питером Соловей, можно по праву отнести к их числу. Майер и Соловей объединяют такие понятия, как интеллект и эмоции, в единый концепт, названный «эмоциональным интеллектом» (Mayer & Solovey, 1997; Solovey, Hsee & Mayer, 1993; Solovey & Mayer, 1990).

Эмоциональный интеллект, согласно Майеру и Соловей, является «...способностью адекватно воспринимать, оценивать и выражать эмоции; способностью использовать и/или генерировать эмоции, если они оказывают поддержку мыслям; способностью понимать эмоции и эмоциональные знания; способностью регулировать эмоции с целью содействия эмоциональному и интеллектуальному развитию» (1997, с. 10).

По Л.М. Аболину, эмоциональная устойчивость определяется, как «способность регулировать эмоциональные состояния или быть эмоционально стабильным, то есть иметь незначительные сдвиги в величинах, характеризующих эмоциональные реакции в различных условиях деятельности».

Человеку, живущему в современных условиях развития общества и научно-технического прогресса, порою свойственна дезинтеграция его эмоциональной жизни под влиянием напряженных (экстремальных, эмоциональных, стрессовых, необычных, трудных) условий и ситуации. Именно отрицательная сторона проявлений эмоциональной жизни обусловила возникновение проблемы эмоциональной устойчивости.

Во взаимодействии человека с жизненными трудностями эмоции могут играть две роли – позитивную и негативную. Соответственно, эмоциональные способности этого взаимодействия могут иметь как функциональный, конструктивный, так и дисфункциональный, неконструктивный характер. Конструктивные функции эмоций способствуют успешному достижению человеком желаемых целей и совладанию с возникающими на его пути жизненными трудностями, в то время как неконструктивные функции эмоций сбивают человека с намеченного жизненного курса, осложняют разрешение трудностей и затрудняют процесс достижения значимых целей.

Эмоциональное совладание и эмоциональная устойчивость базируется на функциональных и конструктивных эмоциях, способствующих эффективному

разрешению человеком возникающих на жизненном пути трудностей и успешному достижению желаемых целей. Эмоциональные совладающие стратегии представляют собой эффективные (с точки зрения результата), оптимальные (с точки зрения внутренних затрат) и конструктивные (с точки зрения целесообразности) эмоциональные способы взаимодействия человека со сложными жизненными ситуациями. В качестве сложной ситуации рассматривается любая затруднительная, стрессовая, проблемная, привычная или непривычная ситуация, имеющая отношение к психологическому благополучию человека.

В этой связи деятельность центров адаптации несовершеннолетних, обеспечивающих прием несовершеннолетних, находящихся в трудной жизненной ситуации, обращает на себя пристальное внимание.

Процесс осознания субъектом своего эмоционального состояния невозможно начинать без формирования эмоциональной устойчивости у подростка.

Формирование эмоциональной устойчивости у подростков, воспитывающихся в Центрах адаптации несовершеннолетних в процессе адаптационно-воспитательной работы, играет важную роль, так как в этом возрастном периоде происходит переход от детства к взрослости, возникают и формируются новые новообразования. В данном возрастном периоде переплетены противоположные тенденции социального развития, показательны негативные проявления, легкая возбудимость, резкая смена настроений и переживаний, свертывание и изменение установившихся интересов воспитанников, протестующий характер его поведения по отношению к взрослым, что также усугубляется трудной жизненной ситуацией, в которой находятся дети.

Большое значение для уточнения особенностей эмоциональной устойчивости у подростков имели положения, сформулированные в возрастной психологии Л.С. Выготским и развитые впоследствии Л.И. Божович о переживании как центральной единице психологического.

Ведущей деятельностью подросткового возраста является общение. Эмоциональное благополучие подростка всё больше начинает зависеть от следующих факторов: займёт ли подросток достойное место в коллективе, будет ли чувствовать себя равным, иметь авторитет среди сверстников. Положение отвергнутого сверстниками – почва для глубоких и тягостных переживаний. Эмоциональное напряжение возникает у подростка и в тех случаях, когда по стремлениям и уже сформировавшимся возможностям (умение анализировать свои и чужие поступки, трудовые навыки, умственное развитие) он имеет основание чувствовать себя во многом взрослым, но с ним обходятся в семье и в школе как с ребёнком.

Собственную неуравновешенность они ощущают как недостаток, и на первое место выдвигается задача научиться владеть собой. Эмоциональные срывы, аф-

фекты, которые нередко случаются в этом возрасте, как правило, тяжело переживаются, приносят много огорчений, подросток может замкнуться в себе.

На формирование эмоциональной устойчивости у подростков влияют индивидуально-типологические особенности темперамента, индивидуальный стиль деятельности, направленность подростков, тревожность, агрессивность воспитанников. Неадекватная самооценка может привести к крайне нереалистичным (завышенным или заниженным) притязаниям у подростков. Отсюда у воспитанников формируется выбор слишком трудных или слишком легких целей, повышенная тревожность, неуверенность в своих силах, тенденции избегать ситуации соревнования, не критичность, неумение предвидеть и прогнозировать и, как следствие, эмоциональная неустойчивость, что, в свою очередь, отрицательно влияет на успешность адаптации подростков в социуме. Все это становится одним из причин попадания детей в трудные жизненные ситуации. В связи с тем, что подросткам бывает достаточно трудно открыто заявить о потребности в помощи в трудной жизненной ситуации, возрастает роль превентивных мер в решении данного вопроса.

В связи с этим в Центре адаптации несовершеннолетних разработана программа на повышение эмоциональной устойчивости подростков, так как через эмоциональный интеллект, эмоциональную устойчивость, сопереживание, сочувствие воспитанники научатся навыкам межличностного отношения, сдерживать негативные отношения во взаимодействии с другими людьми, адекватно реагировать на поведенческие особенности окружающих, поддерживать в себе положительный эмоциональный настрой. Накапливая определенные моменты проживания и фиксации на каком-либо чувстве, подросток сможет создать свой собственный «эмоциональный фонд», с помощью которого он сможет ориентироваться в собственных чувствах и в чувствах людей, которые его окружают.

Воспитательное воздействие окружающей среды, целенаправленное обучение детей конструктивным способам преодоления трудных ситуаций, формирование умений самостоятельно преодолевать трудности жизни занимает важное место в становлении у детей эффективных способов поведения в трудных жизненных ситуациях и как результат успешная социально-психологическая адаптация подростков в социальной среде.

Список литературы

1. *Либина А.В. Справляющийся интеллект / А.В. Либина. – М.: Эксмо, 2009.*
2. *Аболин Л.М. Психологические механизмы эмоциональной устойчивости человека / под ред. В.В. Давыдова. – Казань, 1987.*

3. *Выготский Л.С. Проблема эмоций / Л.С. Выготский // Вопросы психологии. – 1958. – № 3.*

4. *Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте / Л.И. Божович. – М., 1968.*

5. *Бреслав Г.М. Психология эмоций / Г.М. Бреслав. – М.: Смысл, 2004.*

Жеткінішектердің эмоционалды тұрақтылығы қиын өмірлік жағдайларды жеңудің құралы ретінде

М.К. Букебаева

психолог, Облыстық кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталығы,
Павлодар қаласы, Қазақстан

Ж.Б. Байсеитова

Педагогика ғылымдарының кандидаты, педагогика кафедрасының доценті,
Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты, Павлодар қаласы, Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақала авторлары жасөспірімдердің әлеуметтік ортада ойдағыдай әлеуметтік-психологиялық бейімделу нәтижесі болып табылатан эмоционалды тұрақтылық мәселесіне тоқталады. Кәмелетке толмағандардың эмоционалды тұрақтылығының қалыптасуына әсер ететін дамудың психологиялық ерекшеліктері зерделенді.

Тірек сөздер: эмоционалды тұрақтылық, жасөспірім, психология, даму, бейімдеу.

***Emotional resilience of adolescents
as a way of overcoming difficult situations***

M.K. Bukebaeva

Psychologist, Regional center for adaptation of minors,
Pavlodar, Kazakhstan

Zh.B. Baiseitova

candidate of pedagogical sciences, associated professor
Pavlodar State Pedagogical Institute, Pavlodar, Kazakhstan

Summary

In this article, the authors focus on the problem of emotional stability, which is the result of successful socio-psychological adaptation of adolescents in the social environment. Studied the psychological characteristics of development of minors, influencing the formation of their emotional stability.

Keywords: emotional stability, adolescent, psychology, development, adaptation

УДК 37.048.45

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ
ПРОФИОРИЕНТАЦИОННОЙ РАБОТЫ**К.Г. Исинбаева***старший преподаватель кафедры психологии,
Павлодарский государственный педагогический институт,
г. Павлодар, Казахстан**Аннотация*

В статье рассматриваются вопросы готовности будущего учителя к профориентационной работе на педагогические профессии, о необходимости психолого-педагогического сопровождения учащихся при выборе профиля обучения и будущей профессии

Ключевые слова: профориентация, профдиагностика, профотбор, профпригодность довузовская подготовка, педагогический класс.

Подготовка молодёжи к поступлению в высшие учебные заведения требует тщательного профотбора и длительной предварительной профориентационной работы с будущими абитуриентами. В настоящее время, когда осуществляется перестройка деятельности высших учебных заведений, особую актуальность приобретает проблема довузовской подготовки старшеклассников и их ориентация на учительскую профессию. На личностном уровне неопределенность человека в выборе будущей профессии может привести к психологическому дискомфорту. Неправильный выбор профессии становится причиной неудовлетворения личности, что приводит к появлению социальных проблем. Усугубление этой проблемы может привести к асоциальному поведению: иждивенчеству, тунеядству, алкоголизму, наркомании и вследствие всего этого тяга к преступной деятельности.

С целью повышения эффективности работы в этом направлении разрабатывается комплексная система мер, призванных обеспечить тесную взаимосвязь между школой и вузом, направленных на пропаганду профессии учителя и на их подготовку в педагогический институт. К уже традиционным формам сотрудничества вузов со школой можно отнести: факультет будущего учителя (ФБУ), педагогические классы. Они формируются из учащихся 10–11 классов городских и сельских школ. Учащиеся посещают занятия в институте, преподаватели вуза проводят занятия по педагогике, психологии и профилирующим дисциплинам. В 1990–1991 гг. в Павлодарском государственном педагогическом институте (ПГПИ) при кафедре педагогики были открыты педагогические классы, которые работали по програм-

ме Ростовского государственного педагогического института, предусматривающей 280 часов теории и 114 часов летней практики. Анализ результатов работы педагогических классов показывает, что студенты, прошедшие курс довузовской подготовки, отличаются заинтересованным, положительным отношением к педагогической профессии, демонстрируют творческий подход к изучению своей специальности и, как правило, являются активными участниками студенческих научных конференций, участниками республиканских предметных олимпиад.

ПГПИ ведёт активный поиск как наиболее эффективных форм организации педагогического процесса, так и наиболее действенных форм отбора профессионально-ориентированной молодёжи. Традиционные формы – выступление преподавателей и студентов вуза по радио, телевидению, лекции и беседы, встречи с потенциальными абитуриентами, проведение предметных олимпиад, дни открытых дверей, распространение сведений об институте дополнились новыми формами. Другой формой довузовской подготовки стала деятельность педагогов вуза по открытию профильных классов при институте и экспериментальных площадок при школах. Работа в профильных классах систематически подвергается анализу: администрация, учителя школы, преподаватели вуза проводят встречи по обмену опытом, обсуждается содержание образования в профильных классах, подводятся итоги проделанной работы. ПГПИ и в дальнейшем планирует практиковать предварительный отбор профессионально ориентированной молодёжи. Мы считаем, что профотбор необходимо проводить на основе анкетирования, тестирования, индивидуального собеседования на конкурсной основе. Также необходимо расширить сеть педагогических классов. Однако проводимые мероприятия всё же недостаточно полно способствуют выявлению индивидуальных особенностей учащихся, их профпригодности к избираемой профессии и наличию необходимых личностных качеств. Так, например, при приёме в педагогические институты далеко не всегда имеется возможность учесть такие важнейшие качества абитуриента, как умение вести за собой, инициативность и творчество в работе, межличностное общение, любовь к детям и интерес к работе с ними. Ввиду того, что основное внимание уделяется знанию предметов единого национального тестирования (ЕНТ), а также количеству выделенных государственных образовательных грантов, в вузы попадают «случайные люди», которые в дальнейшем не могут и не хотят работать с детьми, пассивно относятся к производственной практике, бросают учёбу в институте, ищут себя в другой сфере деятельности. Заблаговременное психолого-педагогическое изучение личности будущих абитуриентов, целенаправленное тесное сотрудничество школы, вуза, несомненно, способствует более качественному формированию контингента студентов, основанному на подлинных интересах, и осмысленному выбору специальности.

Современные тенденции диктуют необходимость первичного профессионального самоопределения учащихся, которая может осуществляться в процессе профильного обучения 11-классников и предпрофильной подготовки 9-классников. Для осуществления данной работы разработаны современные оригинальные игры, упражнения, опросы, дискуссии, активизирующие методы, профориентационные программы.

Профориентационная работа проводится в следующих направлениях: профинформация, профагитация, профпросвещение, профдиагностика и профконсультация.

Профессиональное просвещение в институте организуется через следующие формы профориентации:

- работа педагогического класса и экспериментальных площадок при школах;
- выпуск газеты «Вестник ПГПИ»;
- подготовительные курсы;
- выезд педагогов института с профориентационной работой в образовательные учреждения города и области;
- проведение «Дней открытых дверей»;
- участие в Ярмарках профессий;
- волонтерское движение студентов «Талапкер»: сотрудничество с Мичуринским, Шакатским детскими домами, реабилитационным центром «Самал» и др.;
- выступление на родительских собраниях в школах города;
- участие в работе «Родительской академии»;
- организация педагогической практики студентов в школах;
- организация и проведение различных акций;
- информирование с помощью интернет-ресурсов.

Преподаватели кафедры психологии принимают участие в работе различных городских и областных мероприятий, организуемых по линии департамента образования: августовские совещания, конкурсы психологов школ, семинары для психологов школ и колледжей, экспертиза школьных документов, аттестация образовательных учреждений и др. Перспективы развития взаимодействия педагогического института мы видим в развитии системы непрерывного педагогического образования, создании единой системы повышения квалификации педагогических кадров, расширении связи с сельскими и малокомплектными школами, создании лабораторий ведущих ученых института, создании творческих коллективов учителей и преподавателей института для разработки проектов, грантов различных зарубежных, отечественных фондов поддержки научных исследований и др.

Осуществляя среди школьников профориентационную работу, важно ознакомить их с палитрой педагогических специальностей, чтобы подчеркнуть важность и социальную необходимость этих профессий. Для ориентации школьников на педагогические профессии нужна система профориентационной работы, которая легко управляема и способна стать средой, ориентирующей учащихся на профессию педагога. Основным звеном этой системы является педагогическая направленность. Она включает в себя:

- четкое представление о будущей педагогической деятельности;
- наличие определившихся и устойчивых профессионально-педагогических интересов;
- стремление подготовиться к учительской профессии;
- уверенность в возможности приобрести профессию на основе пробы своих сил в различных видах творческой педагогической деятельности;
- определение способностей к учительскому труду.

В рамках реализации профильного обучения появилась возможность ввести базовые предметы и элективные курсы педагогической направленности в педагогический процесс школы. Вместе с тем, при всем интересе учащихся к психологическим дисциплинам они преимущественно выбирают элективные дисциплины по предметам ЕНТ, т. е. по математике, истории Казахстана, казахскому и русскому языкам и по предмету выбора.

В нашем исследовании использовались такие методы, как изучение школьной документации, анкетный опрос, беседы с учащимися и родителями. Исследование осуществлялось в следующих направлениях:

- выявление факторов, влияющих на выбор профессии;
- изучение воспитательных возможностей семьи в отношении выбора профессии;
- выявление позиции учащихся к вопросам выбора профессии.

В исследовании участвовало 92 учащихся выпускных классов, из которых выбор профессии осуществляли: по совету родителей – 52%; по совету знакомых, родственников – 24%; по совету друзей, приятелей – 12%; после посещения «Дня открытых дверей» – 7%; убедила реклама (информация в Интернете, по ТВ, из периодической печати) – 5%. Как видим из результатов исследования, большинство учащихся при выборе профессии опираются на мнение родителей. В нашем исследовании мы исходили из того, что без изучения взаимодействия семьи и школы в его общем и конкретном проявлении нельзя понять ни структуры, ни свойств пед-профориентационной работы. Семейное воспитание нуждается в грамотной педагогической помощи со стороны школы. Вот почему в методику нашего исследования входило изучение не только отношений между старшеклассниками и их роди-

телями, но и корригирующая деятельность учителей школ, а программа исследования включала изучение педагогического взаимодействия классных руководителей с родителями, оказание помощи в семейном воспитании. На начальном этапе, в процессе бесед, анкетирования учителей, психологов, классных руководителей ставились различные вопросы: «В чём вы видите специфику деятельности классного руководителя в вопросах выбора профессии?», «Каковы, по вашему мнению, трудности и перспективы педагогической профессии?», «В чём вы видите трудности в организации педпрофориентационной работы?», «Каковы трудности в организации педагогической помощи родителям по выбору профессии учащимися?», «Как вы считаете, влияют ли особенности семьи на выбор профессии?», «Какие возможности предоставляют семьи для раннего профессионального самоопределения?», «Какие формы и методы профориентационной работы вы используете?».

Анализируя данные анкетирования 48 учителей, 12 психологов, 50 классных руководителей, мы выявили, что все учителя, психологи, классные руководители осознают необходимость проведения профориентационной работы (100%), 78% из опрошенных отмечают тот факт, что профессия учителя с каждым годом теряет свой престиж, выпускники ориентируются на количество выделенных государственных грантов, поэтому в качестве предмета по выбору доминируют такие предметы, как физика, биология. 58% опрошенных считают, что семья может и влияет на выбор профессии учащимися, но вместе с тем 92% считают, что семья не предоставляет учащимся возможности для раннего профессионального самоопределения, порой родители руководствуются собственными представлениями о престиже той или иной профессии, не учитывают способности, интересы самого ребенка.

Исходя из этого, мы посчитали необходимым уже в институте готовить студентов к будущей профориентационной работе с учащимися и рассматривать эту работу, как одно из самых важных звеньев в работе школьного психолога. Нами было проведено исследование на 1 и 4 курсах психолого-педагогического факультета. Студентам предлагалось письменно ответить на вопросы анкеты, выявляющей их умения по организации и проведению профориентационной работы. Исследование показало, что, в основном, все студенты положительно относятся к наличию таких умений, считают его важным и ценным, понимают необходимость развития таких умений. Студенты 4 курса отметили, что они знакомы с диагностическими методиками по профориентации, применяли их на практике в школе, но вместе с тем они отмечают необходимость подготовки к работе с родителями. В целом можно сделать такие выводы:

1. Явно недостаточное время, отведенное в школах для профориентации. Даже введение предпрофильной подготовки и профильного обучения не решает эту

проблему. Все это не позволяет многим школьным психологам в полной мере заняться совершенствованием содержания этой важной работы

2. Слабое вовлечение в эту работу родителей учащихся. В лучшем случае они обращаются к психологу-профконсультанту в аварийном порядке, когда для серьезных размышлений остается мало времени, и школьнику не остается возможностей спокойно и постепенно созреть для самостоятельных и осознанных решений.

3. Слабое внимание к школьной профориентационной работе различных социальных институтов (кадровых служб фирм и организаций, работников многих вузов и колледжей, медицинских и правоохранительных учреждений и т.п.). Между тем именно системная работа с вовлечением в нее всего общества (в лице разных социальных институтов) может вывести профориентацию на качественно новый уровень развития.

Список литературы

1. Пряжникова Е.Ю. Профориентация / Е.Ю. Пряжникова, Н.С. Пряжников. – М.: Академия, 2007. – 456 с.
2. Александровская Э.М. Психологическое сопровождение школьников / Э.М. Александровская, Н.И. Кокуркина, Н.В. Куренкова. – М.: Академия, 2002. – 208 с.
3. Каримов Ж.Т. Корни проблем профориентации и как ее решить? / Ж.Т. Каримов // Вестник. Серия Психология – 2011. – № 3. – С. 48-51.

Кәсіби бағдар беру жұмысының психологиялық-педагогикалық қосталуы

К.Г. Исинбаева

психология кафедрасының аға оқытушысы, Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты, Павлодар қаласы, Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақалада болашақ мамандықты таңдаудағы психологиялық-педагогикалық қостаудың қажеттілігі және болашақ мұғалімдердің педагогикалық мамандыққа деген кәсіби бағдар беру дайындықтары қарастырылады.

Тірек сөздер: кәсіби бағдар, кәсіби таңдау, кәсіби жарамды, педагогикалық сынып.

Psychological and pedagogical support of professional orientation work

K.G. Issinbaeva

Senior Lecturer of the Department of Psychology Pavlodar state pedagogical institute, Pavlodar, Kazakhstan

Summary

This article considers the issues of to-be teacher's readiness to vocational guidance on pedagogical professions and the necessity of psychological-pedagogical support to the students during the process of choosing the type of educations and their future profession

Keywords: professional orientation , professional diagnostics, professional selection , aptitude, pre-University training, pedagogical class.

УДК 378.11 (574.25)

Б.А. КУВАТОВУ – 75

К.Ф. Загунаров

*кандидат философских наук, доцент ВАК СССР,
профессор кафедры экономики, права и философии,
Павлодарский государственный педагогический институт,
г. Павлодар, Казахстан*

Аннотация

В данной статье кратко излагается жизнь и общественная, научно-педагогическая деятельность бывшего учителя, партийного работника, проректора по научной работе Павлодарского педагогического института Б.А. Куватова.

Ключевые слова: учитель, потомственный педагог, партийная работа, райком партии, обком партии, педагогический институт, заведующий кафедрой, проректор по научной работе, научные труды, общественная деятельность.

В этом году 26 января исполнилось бы 75 лет со дня рождения Куватова Бориса (Бауыржана) Абылмажитовича – потомственного педагога, ученого и общественного деятеля. Он прожил недолгую жизнь, но после себя оставил свой определенный след и добрую память.

Б.А. Куватов родился в Аксуском районе. В 1954 году закончил 7 классов Ленинской школы Краснокутского района, после чего поступает в Павлодарское педучилище им. В. Воровского. С дипломом возвращается в родную школу, где начинается его трудовая учительская биография. Он мечтал получить высшее образование и, проработав 2 года в школе (тогда для поступления в вуз требовался обязательный трудовой стаж не менее 2 лет), становится студентом исторического факультета КазГУ им. С.М. Кирова. После успешного его окончания работает учителем, а позднее – завучем Чкаловской (ныне им. С. Муткенова) СШ Краснокутского района.

Выбор Б. Куватовым учительской профессии был неслучайным, перед ним был добрый пример отца – партработника, а также матери Бибижан Абдрахмановой и дяди по материнской линии Жолболды Абдрахманова, начавших трудовую деятельность с рядовых учителей и впоследствии ставших много лет известными и уважаемыми директорами сельских школ. Его супруга Кульпаш тоже успешно проработала на ниве просвещения, а их дочь Мадина также продолжила дело ро-

дителей, получила высшее педагогическое образование. Сноха Даметкен – жена младшего брата Бари – вышла на заслуженный отдых, проработав долгие годы в школе. Уже среди их детей наряду с агрономом, медиком и другими специалистами есть и молодые учителя. Семью Куватовых в полной мере можно назвать потомственными педагогами, учительской династией.

В сентябре 1967 года Б.А. Куватова переводят на партийную работу в качестве инструктора отдела пропаганды и агитации Краснокутского райкома партии, а в ноябре 1969 года утверждается заведующим этого же отдела. В 1971–1974 гг. работает консультантом Дома политического просвещения Павлодарского обкома КП Казахстана. Затем он поступает в аспирантуру Академии общественных наук при ЦК КПСС, где успешно защитил диссертацию на соискание ученой степени кандидата исторических наук. После года работы в аппарате обкома партии в августе 1978 года избирается секретарем и членом бюро Индустриального райкома партии г. Павлодара. Трудясь на этом ответственном посту, он внес свою лепту в развитие экономики, науки, образования, культуры и социальной сферы данного промышленного района.

С мая 1986 года Б.А. Куватов вновь на педагогической работе. Он по конкурсу избирается на должность заведующего кафедрой истории Казахстана и социально-политических дисциплин Павлодарского пединститута. В 1992 году выдвигается проректором ППИ по социальным вопросам, а в 1994 году – проректором по научной работе. Затем в связи с объединением двух вузов работал доцентом кафедры истории, философии и социально-политических дисциплин ПГУ им. С. Торайгырова.

В период работы в ППИ и ПГУ ярко проявился талант Б.А. Куватова как настоящего учёного-исследователя и умелого организатора учебно-воспитательного процесса в вузе. Работая в тесном сотрудничестве, контакте с облОНО и школами, установили острую нехватку учительских кадров по историческим и общественным дисциплинам. Поэтому он настойчиво поднимал вопрос об открытии в пединституте новой специальности по истории и обществоведению, а в перспективе – исторического факультета. Для этой цели целенаправленно подбирались и готовились новые кадры. Если впоследствии данный вопрос был решен положительно, то в этом заслуга прежде всего Куватова Б.А.

В середине 80-х и 90-е годы прошлого века, как известно, началась перестройка преподавания общественных наук советской эпохи и замена их новыми социально-политическими дисциплинами, по которым, естественно, не было готовых ни программ, ни учебников, ни методических разработок, а также накопленного опыта. Как заведующий кафедрой, Борис Абылмажитович сумел мобилизовать усилия всех преподавателей на творческие поиски, коллективное обсуждение

острых вопросов, накопление научно-теоретических, методических и фактических материалов, что позволило затем постепенно выйти из затруднительного положения и ситуации.

Б.А. Куватов активно занимался научно–исследовательской работой. Им написано более 50-ти научных работ общим объемом свыше 85 печатных листов, в том числе 5 монографий. Его работы опубликованы в Москве, Алматы, Павлодаре и др. городах в различных издательствах, журналах, сборниках научных трудов, в материалах научных конференций вузов.

Отличительной чертой его научной деятельности является то, что он своё главное внимание сосредоточил на изучении истории родного края, Павлодарского Прииртышья. По этой тематике им написано 42 научные работы, в том числе непосредственно по Екибастузу – 20. Среди них монографии «История Экибастузского топливно-энергетического центра» (7 п.л.), «Исторические аспекты создания Экибастузского топливно-энергетического комплекса» (8,9 п.л.), «Вековой путь Экибастуза» (16,8 п.л.), а также различные научные статьи. На основе данных материалов им была подготовлена и принята к защите докторская диссертация. К сожалению, преждевременная кончина автора помешала этому. При жизни под его научным руководством было подготовлено 3 кандидата наук, двое из которых ныне являются уже докторами наук.

Б.А. Куватов принимал активное участие в общественной жизни. Обучаясь ещё в КазГУ им. С.М. Кирова, избирался членом комитета комсомола университета, который имел права райкома комсомола. Работая в школе, был членом бюро Краснокутского райкома ЛКСМ Казахстана. Находясь на ответственной партийной работе, он избирался членом Краснокутского и Индустриального райкомов партии, депутатом Индустриального районного Совета народных депутатов г. Павлодара. Постоянно выступал с беседами, лекциями и докладами в производственных коллективах трудящихся, в студенческих аудиториях, перед молодёжью и населением области и города.

За плодотворную научно-педагогическую и общественную деятельность Б.А. Куватов награжден медалью «За освоение целинных земель», юбилейной медалью «За доблестный труд. В ознаменование 100-летия со дня рождения В.И. Ленина», медалью «Ветеран труда», значком «Отличник просвещения Республики Казахстан», а также многими Грамотами, благодарственными письмами и другими поощрениями.

Б.А. Қуатов – 75 жаста

Қ.Ф. Зағыпаров
философия ғылымдарының кандидаты, КСРО ЖАК доценті, экономика,
құқық және философия кафедрасының профессоры, Павлодар мемлекеттік
педагогикалық институты, Павлодар қ., Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақалада бұрынғы мұғалім, партиялық қызметкер, Павлодар педагогикалық институттың ғылыми жұмыс бойынша проректоры Б.А. Қуатовтың өмірі мен қоғамдық, ғылыми-педагогикалық қызметі қысқаша баяндалады.

Тірек сөздер: мұғалім, әулетімен педагог, партиялық жұмыс, аудандық партиялық комитеті, облыстық партия комитеті, педагогикалық институт, кафедра меңгерушісі, ғылыми жұмыс бойынша проректор.

75 years Anniversary of B.A. Kuvatov's Birth

K.F. Zaguparov
candidate of philosophical science, associate professor of the USSR Higher
Certificate Committee, professor of Economics, Law and Philosophy Department,
Pavlodar State Pedagogical Institute, Pavlodar city, Kazakhstan

Summary

This article is devoted to private life, public, scientific and pedagogical activities of a former teacher, party worker, Vice President for research in Pavlodar Teacher's Training Institute B.A. Kuvatov.

Keywords: teacher, hereditary teacher, party work, District Party Committee, Regional party Committee, Pedagogical Institute, the Head of the Department, Vice President for Research, scientific work, public activity.

ОӘЖ 796.07.03

ОРТАБУЫН ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АҒЗАЛАРЫНЫҢ АНАТОМИЯЛЫҚ,
ФИЗИОЛОГИЯЛЫҚ ЖӘНЕ КОНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН
ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҒЫНДА ЕСКЕРУ

С.Н. Асқапов

Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі және бастанқы әскери дайындық кафедрасының аға оқытушысы, Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты, Павлодар қ., Қазақстан

Аңдатпа

Осы мақалада мектеп жасындағы балалардың анатомиялық және физиологиялық және конституционалдық ерекшеліктерін біле отыра әр баланың жеке даралық ерекшеліктерін дене шынықтыру сабағында ескеру туралы мәліметтер берілген. Баланың ағзасы – ересек адамның кішірейген ағзасы емес. Туғаннан бастап, әр кезеңінде, сол жасқа сай ағзаның даму белгілері болады. Ағза, өзінің әр даму кезеңінде эволюциялық процесінде қалыптасу бойынша біртұтас болып дамиды. Сондықтан оқыту – тәрбиелеу процесін тиімді қылу үшін әр жас кезеңінің ерекшеліктері ескерілуі керек.

Тірек сөздер: дене шынықтыру, анатомия, физиология, конституционалдық тип, пубертат, сауықтыру.

Қазіргі кезде оқушылардың дене тәрбиесі, сауықтыру бағытында жүргізілуі керек екені баршаға мәлім. Осы міндетті шешу мектеп жасындағы балалардың анатомиялық және физиологиялық және конституционалдық ерекшеліктерін біліп әр баланың жеке даралық ерекшеліктерін ескеру арқылы іске асырылады. Медицина қызметкерлерінің басты «Primo non nocere!» – «Ең алдымен – зиян келтіріп алма!» қағидаларын оқушылардың дене тәрбиелеріне жетекшілік жүргізетін адамдар міндетті түрде есте сақтаулары керек [1].

Мектеп жасы – адам өміріндегі өте маңызды кезең болып саналады. Осы кезеңде нерв жүйесінің (орталық және перифериялық), ағзаның жүйелері мен басты мүшелердің қызметтері жетіледі. Балалардың дамуы, ағзадағы өзгерістердің деңгейлері мен қарқындары, әр жас шағында, әртүрлі болады. Баланың өміріндегі бірінші онжылдықта ішкі мүшелері (өкпе, жүрек, бауыр, бүйрек) қарқынды өсуімен қатар олардың қызметтері жетіліп, тірек-қозғалыс аппараты бекиді, шеміршек біртіндеп сүйекке айнала бастайды, бұлшықеттердің массасы мен күші көбейеді. Сүйек және бұлшықет жүйелерінің дамып жетілуі балалардың болашақта түрлі қимыл қозғалыстарды игерулеріне көмегін тигізеді.

Баланың ағзасы – ересек адамның кішірейген ағзасы емес. Туғаннан бастап, әр кезеңінде, сол жасқа сай ағзаның даму белгілері болады. Ағза, өзінің әр даму кезеңінде эволюциялық процесінде қалыптасу бойынша біртұтас болып дамиды. Сондықтан оқыту – тәрбиелеу процесін тиімді қылу үшін әр жас кезеңінің ерекшеліктері ескерілуі керек [2].

Баланың ағзасының даму процессінің физиологиялық ерекшелігінің, ересек адамдардікінен басты айырмашылығы, оның өсуі, айта кететін болсақ ағзаның массасының толассыз өсуі және клеткалардың көлемдері мен сандарының өзгеруінде. Өсу процесінде клеткалардың сандары көбейіп, дене массасы мен антропометрикалық көрсеткіштер өседі. Баланың өсіп, дамуының басты заңдылығына, даму мен өсудің толассыздығы мен біркелкісіздігі, тіршіліктік маңызды функционалдық жүйелердің озық жетілуі және акселерация байқалатын гетерохрония жатады [3].

Жасөспірімдік шақ бойдың тез өсуімен, тотықтыру процессінің күшеюімен, ағзаның функционалдық резервтерінің ұлғаюымен, айқындалған эндокриндік жылулармен, ішкі мүшелер мен бас миының морфологиялық және функционалдық саралау процесстерімен сипатталады. Осы кезде омыртқа жотасының қалыптасуы жалғасып, оның бөліктерінің өсу қарқыны күшейеді, сколиоздың өршуі және тұлғаның бұзылу қауіпі сақталады. Бойларының өсуі біркелкі емес: 7–10 жастағы бойдың баяу өсуі 10–12 жаста қыздардың және 13–14 жаста ұлдардың жылдам өсуімен алмасады [4]. 7 жастан 15 жас аралығында жүректің систолалық көлемі екі есе өседі. Жүрек – тамырлы жүйесінде айтарлықтай өзгерістер болады. 6–14 жас арасында жүрек көлемі 30–35%, ал жыныстық жетілу процесінде 60–70% өседі. Жасөспірімдердің жүрек – тамырлы жүйесіндегі ерекшелігі тамырлардың көздеріне қарағанда жүректің қуыстарының мөлшерінің үлкен болуында. Осы, жасөспірімдердің гипертониясының пайда болуының себептерінің бірі болып саналады.

Пубертат кезеңінде жүректің өсуі дененің салмағының өсуімен қатар жүргенмен антропометрикалық дамудан сәл қалып қояды. Жүректің көлемінің ең жақсы өсуі қыздарда 11 жаста, ал ұлдарда 14 жастар шамасында байқалады [5,6].

Жыныстық жетілу басталған кезде қыздардың жүрегі тезірек өсіп, ер балалардың жүрегенің салмағынан артық болады: ер балаларда 130–134 г. Қыздарда 140–143 г, бірақ 15–16 жастарда олардың жүректерінің салмағы теңеседі де кейіннен жігіттердің жүрегі салмақтырақ болады.

Осы жас кезеңінде қан айналу жүйесі біркелкілігімен және жүректің көлемінің баяу үлкеюімен сипатталады. Балалардың артериясы, веналарына қарағанда кеңдеу және жақсырақ дамыған болып келеді. Ересек адамдар-

мен салыстырғанда капеллярларының қуысы кеңдеу болғандықтан 7–11 жас аралығындағы балалардың қан қысымы төменірек болады.

Қазіргі заманның дене дамуының акселерациясына байланысты 15–20 жылдар бұрын болған құрдастарына қарағанда қазіргі балалардың жүректерінің көлемі үлкенірек болады. Жасөспірімдер мен балалардың орталық нерв жүйелерінің дамуының жалғасуына және жүректері мен тамырларының түрлі элементтерінің дамып жетіле қоймауына байланысты, олардың қызметтерін реттейтін механизмдердің қалыптасуының аяқталмағаны байқалады. Осыған орай жүктеме берген кезде балалардың қан айналу жүйесінің бейімделу мүмкіншіліктерінің, ересек адамдарға қарағанда төмен екені байқалады. Жүректің толық морфологиялық және функционалдық жетілуі 20 жас шамасында ғана жетіледі. Балалардың артериялық қысымы, ересектерге қарағанда төменірек болады. 11–12 жастағы ұлдардың артериялық қысымы 103/60, ал қыздардікі 94/60 тең болады. Пубертат кезеңінде жүрек-тамыр жүйесінің қалыптасуына ағзадағы гормондық қайтақұру әсер етеді. Балалардың жүректерінің жұмысы тұрақты болмайды. Кішкентай ғана себептерге байланысты олардың жүректерінің жиырылу ырғағы бұзылып, пульс өзгеріп, қан қысымы өзгереді. Артериялық қысымның өзгеруіне басты факторлардан (жүректің жиырылу күші, тамырлардың кеңдігі, айналымдағы қанның көлемі және оның қоюлығы немесе сұйықтығы) басқа көптеген факторлар әсер етеді: тұрмыс жағдайы, жыныстық жетілу кезеңіндегі ағзаның нейроэндокриндік қарқынды қайта құру кезіндегі тұрған жердің климаттық-географиялық ерекшеліктері. Кейбір мектеп оқушыларында гипотония пайда болуы ықтимал. Егер бала (инфекция, дистрофия, жүрек – тамыр жүйесінің сырқаты, ас қорту трактының ауыруы) ауырмайтын жағдайда артериялық қысымның төмендеп кетуін алғашқы гипотония деп түсіну керек. Осындай сырқаттардың алғашқы белгілері: бастың ауыруы, тез шаршау, бастың айналуы, дел – салдық, жүрек тұсының ауыруы және аз уақытқа естен тану [7].

Жүректің қызметін сипаттайтап, қан айнарудың басты көрсеткіші болып, систолалық көлем (бір жиырылғандағы шығарылатын қанның көлемі) және қанның минуттық көлемі саналады. Жүктеме берілген кезде ағза неғұрлым жас болса, жүректің көлемі мен қызметінің ерекшеліктеріне байланысты, қанның систолалық шығарылуы, соғұрлым аз болады.

Баланың тыныс алуды реттеу қабілеті де нашар, бұл баланың сөйлеу қабілетімен бірге жетіледі де, 11–12 жаста ересек адамдардікімен бірдей болады. 12–13 жас шамасында оттегін максималдық пайдалануы ұлдар мен қыздарда бірдей болады. Ұлдарда ол салмағының өсуімен бірдей өзгереді.

10–11 жасқа дейін қыздар мен ұлдардың денелерінің дамуында, айырмашылық болмайды (қыздардың салмақтары аздау болады). 11–12 жаста қыздар-

дың жыныстық жетілуінің байланысты олардың бойлары мен салмақтары өсе бастайды.

Жасөспірім шақта түрлі мүшелер мен жүйелердің морфофункционалдық пісіп жетілуі жалғасын табады. Мысалы, бүйрек 12 жасқа дейін өсіп жетіледі де, содан кейігі уақытта, жасөспірімнің бүйрегінің ересек адамның бүйрегінен айырмашылығы болмайды және бүйрек үсті бездерінің қыртысты қабатының өсуі 11–12 жасқа дейін аяқталады [8, 9].

Бұлшықет аппаратында да түрлі өзгерістер пайда бола бастайды: қозғалыс функциялары мен энергетикалық үрдісін жетілдіруді қамтамасыздандыратын бұлшықеттің талшықтары дифференциаланады; тыныс алу және жүрек-тамыр жүйелерінің жеке бөлімдері және эндокриндік мүшелер жетіле бастайды.

Жасөспірім шақтың пубертат кезеңінде тыныс алу жүйесінің даму қарқыны күшейеді. 11 жастан 14 жасқа дейін өкпенің мөлшері 2 есе үлкейіп, минуттық тыныс алу мөлшері жақсарып, өкпенің өмірлік сыймдылығының көрсеткіші үлкейеді: мысалы 12 жастағы ұлдардікі – 1970 мл тең болса, қыздардікі – 1900 мл тең болады.

Ересек адамдарға қарағанда балалардың тыныс алуы тиімсіздеу болады. Жасөспірімдер бір тыныс алу циклында 14 мл ауа тұтынса, ересек адамдар 20 мл ауаны тұтынады. Жасөспірімдердің тыныс алуды тоқтата тұру уақыты да, ауаның жетіспеу жағдайында жұмыс істеуі де ересектерге қарағанда аздау. Оларда ересек адамдарға қарағанда қанды ауамен қамтамасыздандыруы тез төмендейді.

Жасөспірім шақта түрлі мүшелер мен жүйелердің морфофункционалдық жетілуі жалғаса түседі. Психофизиологиялық қызметінің маңызын күшейтетін филогенетикалық бөлімдерінің қызметтері жақсара түседі.

Бұлшықет аппаратында да өзгерістер пайда бола бастайды. Жүрек – тамыр жүйелерінің жеке бөлімдері жетіліп, тыныс алу жүйесінің және эндокриндік мүшелердің қызметтері жетіле бастайды. Бұлшықет массасы 12–14 жас аралығында ұлдарда, 11–12 жас аралығында қыздарда өте жақсы дамиды. Осы шақта орта есеппен алғандағы массаның өсуі жылына 3–3,5 кг тең болады. Бастың аумағы 5 жастан 12 жас аралығында 51 см 54 см дейін баяу үлкейеді. 12 жас шамасындағы баланың миы ересек адамның миымен тең келеді.

Ағзаның ішкі мүшелері мен физиологиялық жүйелердің дамып өсуінің біркелкі еместігі жылдам және баюу даму кезеңдерімен сипатталады. Кейде сырқат немесе басқа себептерге байланысты өсу және дамудың ақырындауы – ретардация деп аталады. (П.К. Прусов, 1993; М. Shwartz, 1995; А.Б. Рафалович, 2002). Әрі қарай салмағы мен бойы артта қалумен сипатталатын конституция қалыптасады (гипостатура). Жас топтарының ішінде ретардациялық балалардың саны 13–20% жетеді, сондықтан оқыту – жаттықтыру сабақтарында осы проблеманы ескеру керек.

Осындай балалардың табысты оқуы болашақта оқытып-тәрбиелеу жұмыстарын дұрыс жүргізгенде ғана мүмкін болады.

Егер ағзаның барлық мүмкіншіліктерін іске асыратын стимул болған жағдайда, ағзаның қарқынды дамуы – акселерация үрдісі байқалады. Акселераттардың көбі жасөспірімдердің арасында кездеседі. Жалпы балалардың санына қарағанда осындай балалар 15–20% құрайды. Олар бойшаң, бұлшықетті және тыныс алу мүмкіншіліктері жоғары болады. Акселераттардың жыныстық жетілуі басқа балаларға қарағанда әлдеқайда ертерек тоқтап және олардың бойларының өсіп тоқтауы да ертеректеу аяқталады. Өкінішке орай акселерация, ағзаның функционалдық мүмкіншіліктеріне әрқашан да тиімді бола бермейді. Акселерат балалардың денелерінің өсуінен жүректерінің өсіп дамуы қалып қоятындықтан, оның қызметі өзгеретіні дәлелденген. Осындай балалар қатаң түрде дифференциалдық амалдарды қолдануды талап етеді (Ю.А. Ермолаев, 2001).

Жынысымен жасына байланысты антропометрикалық көрсеткіштерінің (ұзындығы, аумағы) өсу жылдамдығы дене бітімдерінің соматикалық типтердің айырмашылықтарын көрсетеді.

Долихоморфтiк соматиптi жасөспiрiмдер бойшандау, денесiмен салыстырғанда аяқтары ұзын, денесi қысқарақ, кеуде клеткасы мен иықтарының аумақтары кiшiрек және қолдары аяқтарымен салыстырғанда қысқарақ болып келедi.

Брахмиморвтiк соматотиптi жасөспiрiмдердiң денелерiне қарағанда аяқтары қысқарақ, денелi, ұлдар иықты, қыздардың жамбастары кеңдеу, кеуде клеткасының аумағы үлкен болады.

Мектеп жасындағы балалардың анатомиялық, физиологиялық ерекшелiктерiнiң дене дайындық үрдісiне әсер етуiн анықтауда, оқушының конституционалдық типологиясын ескерудiң маңызы зор.

Конституционалдық типтер бойынша адамның жеке басының морфологиялық, физиологиялық, психологиялық ерекшелiктерi және антропометриялық көрсеткiштерi, дененiң құрылымы, нерв және эндокриндiк жүйелерiнiң жұмыстары, метаболизм, iшкi мүшелердiң құрылымы мен қызметi және адамның иммуннитетiнiң ерекшелiктерi сипатталады. Балалардың жеке дара ерекшелiктерiне көңiл аудару керектiгiне көптеген авторлардың жұмыстары арналған. Қазiргi заманның валеология көзқарасы бойынша адам өзiнiң биологиялық конституциясы бойынша өмiр сүрiп, дамуы керек. Балалармен дене шынықтыру сабақтарын өткiзген кезде, олардың ағзаларының дамуының толқын тәрiздес екенi және әр жаста өздiк ерекшелiктерi барын ескеру керек [10].

Әдебиеттер

1. Никитюк Б.А. *Интегративно-антропологические основы физического воспитания и детско-юношеского спорта* / Б.А. Никитюк // *Физическая культура*. – 1998. – №2. – С. 2.
2. Маркосян А.А. *Вопросы возрастной физиологии* / А.А. Маркосян. – М.: Просвещение, 1974.
3. Хрипкова А.Г. *Возрастная физиология* / А.Г. Хрипкова. – М.: Просвещение, 1978.
4. *Спортивная медицина* / под ред. А.Г. Дембо. – ФиС, 1975.
5. Маркосян А.А. *Основы морфологии и физиологии организма детей и подростков* / А.А. Маркосян. – М., 1999.
6. Смирнов В.М. *Особенности физиологии детей: уч. метод. пособие* / В.М. Смирнов. – М., 1993.
7. Химич Г.З. *Возрастная физиология и валеология* / Г.З. Химич. – Павлодар, 2006.
8. Дүйсембин Қ.Д. *Жасқа сай физиология және мектеп гигиенасы. 1-ші басылым* / Қ.Д. Дүйсембин, З.М. Алияқбарова. – Алматы, 2003.
9. Баёва Н.А. *Анатомия и физиология детей школьного возраста* / Н.А. Баёва, О.В. Погадаева. – Омск, 2003.
10. Забелина Л.Г. *Дифференцированный подход в развитии двигательных способностей школьников 10–12 лет различных соматотипов: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.04.* / Л.Г. Забелина. – Тюмень. 2004.

Учет анатомо-физиологических и конституциональных особенностей организма учащихся средних классов на уроке физической культуры

С.Н. Аскапов

старший преподаватель кафедры теории и методики физического воспитания и начальной военной подготовки, Павлодарский государственный педагогический институт, г. Павлодар, Казахстан

Аннотация

В данной статье рассматриваются проблемы учета анатомо-физиологических и конституциональных особенностей организма учащихся среднего звена на уроках физической культуры

Ключевые слова: анатомия, физиология, конституция, физическая культура

Middle Organs Students of Class Anatomy Physiological And Features of konstitusonen on Lesson physical of Culture to Take into account

S.N. Askapov

Senior lecturer of department of theory, methodology of physical education and basic military training, culture metatheory primary army of preparation, Pavlodar state Pedagogical Institute, Pavlodar, Kazakhstan

Summaru

Feature this the article school summer child anatomy and physiological and knows sits a look viburnum individual individuality feature physical culture lesson takes into account about taking is given. Organ your of – not organ, diminished that adult man. From birth, beginning, on pore of look, that young ravine organ signs development. Organ, singly was on pore development of look in process evolutionary formed according to develops. Therefore, process education to teach – a look is taken into account advantageous features pore of years needed.

Keywords: physical culture, anatomy, physiology, konstitution type, pubertat, to treat.

УДК 37.017.4 (574)

FORMATION OF KAZAKHSTAN PATRIOTISM AND CIVISM

S.I. Vasiliev

*senior teacher at department of theory,
methods of physical education and primary military preparation,
Pavlodar State Pedagogical Institute, Pavlodar, Kazakhstan*

Annotation

The article deals with the formation of Kazakhstan patriotism and citizenship in students. The basic principles and directions of patriotic education.

Keywords: patriotism, citizenship, socialization.

The historical experience of the formation and development of our Fatherland indicates that the most important means of the formation of the civil society, the consolidation of the unity and integrity of a multinational country is patriotic education of citizens. However, the collapse of the Soviet Union, the changes, happened in Kazakhstan and other CIS countries, caused by the transition from one economic system to another, led to the degradation of the previously existing system of patriotic and international upbringing. Lack of ideology, selfishness, cynicism, aggression, moral relativism began to penetrate into consciousness of people. This fact causes concern that it is happening in Kazakhstan against the background of strengthening of patriotic education in the leading countries of the world, where allegiance to the Motherland, respect for the national flag and coat of arms are cultivated.

In conditions of social instability and lack of effective ideological attitudes it has been very difficult to develop a concept that would allow teachers to determine what citizen

should be taught, which personal qualities are necessary to form. As a result, different views of nationalistic and even fascist persuasion with inadequate interpretation of the concepts of «Fatherland», «citizenship», «patriotism», «internationalism», «nationalism», «chauvinism», «fascism», «Zionism», «anti-Semitism», «cosmopolitanism» have gained ground.

In such a dangerous situation Kazakhstan citizens' departure is happening from the previous Soviet patriotism and there is the gradual formation of a new – Kazakhstani patriotism, in which traditions of heroic past and present-day realities of life should be combined harmoniously with regard to the development of socium in the foreseeable future.

A teacher is guided by the principles of education in solving of upbringing problems. He is intended to take into account both the nature of the training and various circumstances and conditions under which influence the process of socialization of the younger generation is progressing.

The authority and the public are designed to regulate relations between peoples of the country, to establish their combined peaceful life, to strengthen the overall multinational homeland with the principles of the state national policy.

This regulation is carried out at the level of ethnic communities and national-territorial formations.

Patriotic education principles make up a correlated, integral system. Using it, teachers provide effective realization of the goals and objectives of education. They embody the content of education into the pedagogical practice on the assumption of the public and governmental regulation of educational and cultural institutions, non-governmental organizations, the media and family in the course of the patriotic education. The orientation of the education refers to the principles of patriotic education:

- Strengthening the unity of Kazakhstan;
- Keeping the characteristics of different education groups (preschool, elementary school children, adolescents, older students, students, state workers, military personnel, residents of towns and villages);
- Preservation and development of historically established friendly relations of peoples in multinational Kazakhstan and their unity;
- Promotion the development of national cultures and languages of the peoples of Kazakhstan;
- Promotion the peaceful resolution of ethnic conflicts and contradictions;
- Dethroning the racism advocacy, nationalism and confessional strife;
- Ensuring of mutual understanding and collaboration between people, nations, racial and religious groups;

- Ensuring of equality of rights and liberties of a man and a citizen regardless of a race, nationality, languages and an attitude to religion;
- Strengthening of the positive points in relationships between people and religions of the country;
- The humane, respectful attitude towards people of different nationalities and races, to their historical heritage, culture and traditions;
- A combination of national, civic and universal points in education ;
- Guaranteeing of mutual understanding and cooperation between people, nations, racial or religious groups;
- The formation of the national identity, open to nurture values of other nations in each new generation;
- Prevention of ethnic conflicts;
- Paying attention to religious and confessional education characteristics of different peoples, respect for the equal status of religions; cooperation with traditional religions in fostering a sense of respect and trust between peoples, tolerance;
- Consideration of the national cultural needs of peoples and national minorities of the country to preserve and develop their identity, traditions, languages, culture and education;
- Learning the Kazakh language – the state language of the Republic of Kazakhstan;
- Ensuring the cultural interaction of Kazakhstan and CIS countries in the framework of pan-Eurasian ethno-cultural space.

The purpose of the civic education consists of the full assistance of the personality socialization, the formation of its active role in the social changes taking place in the country.

This work can be possible if the teacher and the tutor choose new guidelines in their activity and realize an educational approach aimed at promoting values as priority public life. The teacher is required energy in creating of new educational programs, the subject content reorientation of academic disciplines and some. The implementation of complex target programs of the civic education has a positive impact on a teacher and a student: the teacher will acquire new competencies; the student will develop the activity in the field of civil and social activities.

Қазақстанда патриотизм мен азаматтықтың қалыптасуы

С.И. Васильев

Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі және бастапқы әскери дайындық кафедрасының аға оқытушысы,
Павлодар қ., Қазақстан

Андатпа

Бұл мақалада Қазақстандық отаншылдықтың және азаматшылықтың құрылымы туралы сұрақтар оқушылармен қарастырылады. Патриоттық сезімнің негіздері мен бағыттары мұнда келтірілген

Тірек сөздер: отаншылдық, азаматшылық, тұлғаның социализациясы.

Формирование казахстанского патриотизма и гражданской ответственности

С.И. Васильев

старший преподаватель кафедры теории, методики физического воспитания и начальной военной подготовки Павлодарского государственного педагогического института, г. Павлодар, Казахстан.

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы формирования казахстанского патриотизма и гражданской ответственности у школьников. Приведены основные принципы и направления патриотического воспитания.

Ключевые слова: патриотизм, гражданственность, социализации личности.

ӨОЖ 376.37

**ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН
ҚАЛЫПТАСТЫРУ – ЗАМАН ТАЛАБЫ**

Д.К. Кенжебаева

информатика пәнінің мұғалімі, Ы.Алтынсарин атындағы дарынды балаларға арналған облыстық қазақ гимназия-интернаты, Павлодар қ., Қазақстан

Аңдатпа

Бұл мақалада оқушылардың функционалдық дамуы туралы мәселелері қарастырылған. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі ұлттық іс-қимыл жоспарында көрсетілген мәселелерді шешуде информатика пәні бойынша 9-сыныптарға арналған «Информатика пәнінен функционалдық сауаттылықты арттыруға арналған тест жинағында» оқушы алған білімдерін тиянақтау, жинақтау, тексеру бойынша әртүрлі тест тапсырмалары жинаққа енгізіліп отыр. Ұсынылып отырған тест жинағы оқушылардың функционалдық сауаттылығының ғылыми-теориялық базасын пайымдап, осы бағытта оқушы мен мұғалім әрекеттестігін

айқындауға негізделіп, информатика пәнінің ұстаздары осы жинақты практикалық көмек құралы ретінде пайдаланады деген сенім білдіремін.

Тірек сөздер: функционалдық сауаттылық, программалау, алгоритм.

Оқушылардың функционалдық дамуы туралы мәселе алғаш рет Н.Ә. Назарбаевтың 2012 жылғы 27 қаңтардағы Қазақстан халқына «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстанның дамуының негізгі бағыты» Жолдауында көтерілген болатын. Онда осы мәселе бойынша бес жылдық Ұлттық іс-қимыл жоспарын қабылдау туралы нақты тапсырма қойылған болатын.

Тұлғаның функционалдық сапасының өмір бойы оқуын қалыптастыруымен, кәсіптік даму жолдарын таба білуімен тікелей байланысты екендігі белгілі. Дегенмен оқушының белсенділігі, шығармашылық ойлау қабілетінің қалыптасуы және бейтаныс жағдайда мәселенің шешімін таба білуі мектеп қабырғасында қалыптасуға тиісті. Осыған байланысты Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы №832 қаулысымен Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012–2016 жылдарға арналған Ұлттық іс-қимыл жоспары қабылданғаны белгілі.

Ұлттық жоспарда оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту процесін ғылыми-әдіснамалық, оқу-әдістемелік, материалдық-техникалық қамтамасыз етудің кешенді іс-шараларын жүргізу көзделген. Ол оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруды Қазақстан Республикасында білім сапасын жетілдірудің өзекті мәселесі ретінде қарап, оның бірөзектілігін, толықтығын және іс-әрекет жүйелігін қамтамасыз етуге бағытталған.

Ұлттық жоспардың мақсаты – Қазақстан Республикасындағы мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту үшін жағдай жасау. Ұлттық жоспардың міндеттері:

- Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытудың отандық және халықаралық практикасын зерделеу;
- Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту бойынша шаралар жүйесін іске асырудың тетіктерін анықтау;
- Білім мазмұнын жаңғыртуды қамтамасыз ету: стандарттар, оқу жоспарлары мен бағдарламалар;
- Білім беру процесін оқу-әдістемелік қамтамасыз етуді әзірлеу;
- Мектеп оқушыларының білім сапасын бағалау және мониторинг жүргізу жүйесін дамыту;
- Мектептің және қосымша білім беру жүйесі ұйымдарының материалдық-техникалық базасын нығайту.

«Құбылған әлем жарысы – ақылды адам табысы», – деп Ш. Құдайбердіұлы айтқандай, қазіргі жылдам өзгеріс жағдайындағы әлемде функционалдық сауаттылық адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге қарқынды араласуын, адамдардың өмір бойы оқуын қамтамасыз ететін негізгі базалық факторлардың бірі болып саналады [1].

Жалпы сауаттылықтың мынадай: тілдік, компьютерлік және ақпараттық, графикалық, заңдық, азаматтық, қаржылық, экологиялық және т.б. параметрлері маңызды болып отыр.

Қазіргі қоғамға постиндустриалдық әлемдегі болып жатқан өзгерістерге жылдам бейімделетін мамандар керек. Адамның білім деңгейіне, оның білімділігіне қойылатын талаптардың артуы объективті тарихи заңдылық болып табылады. Осы жаңа жағдайда мектептегі оқыту процесі оқушылардың өмір бойы оқуын қамтамасыз ететін құзыреттерінің қалыптасуына және артуына негізделуі тиіс [2].

Ғылыми-әдістемелік негізде оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың негізгі шарттары:

1. Білім берудің мазмұнын жаңарту.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру мен дамыту мәселесі оның міндетті түрде ғылыми-зерттеу және әдістемелік қамтамасыз етілуін қажет етеді. Оқушылардың функционалдық сауаттылығының дамуы білім беру мазмұнын жаңартуды, жаңа оқу бағдарламаларын жасауды мен оқулықтарды қайта қарауды, алынған білімді оқу және практикалық жағдайларда қолдана білуді талап етеді.

2. Сауаттылықтың жаңа нысандарын, қазіргі кездегі сауаттылықтың жаңа түрлерін зерделеу.

Мектептегі білімнің қазіргі кездегі моделінде сауаттылықтың екі нысаны бар екенін атап өтуге болады, олар – жалпы және функционалдық. Жалпы сауаттылық жүйеленген білімнің негізінде қалыптасады және адамның қоршаған ортаны дұрыс түсінуіне негізделеді.

Функционалдық сауаттылық деп құзыретті және тиімді іс-әрекетті айтады. Оған адамның қызығушылығын жүзеге асыру және адамның қоғаммен және қоршаған ортамен өзара қарым-қатынасы байланысты болады.

Сауаттылықтың көптеген түрлері бар. Олар: компьютерлік, экологиялық, құқықтық, саяси, экономикалық, географиялық сауаттылық.

3. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту тетіктері. Оның біріншісі – оқытудың мазмұны мен әдіснамасын түбегейлі жаңарту. Екінші тетік – оқытудың нәтижелерін бағалаудың жүйесін жаңғырту. Үшінші тетік балалардың білімдерінің қалыптасуына, тәрбиесіне ата-аналардың белсенді араласуын талап етеді. Төртінші тетік қосымша білім беруді дамыту қажеттігіне арналады.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі ұлттық іс-қимыл жоспарында көрсетілген мәселелерді шешуде мұғалімнің атқарар рөлі зор. Әр ұстаз аталған мәселелерді шешуге бел шеше араласқанда ғана ауқымды мәселенің жүгінің жеңілдері сөзсіз.

Осындай игі мақсатты ұстана отырып, 9-сыныптарға арналған «Информатика пәнінен функционалдық сауаттылықты арттыруға арналған тест жинағын» құрастыруды жөн санадым. Жалпы информатика пәні бойынша 9 сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығы программалау, оқушыға терең алгоритмдік ойлау дағдыларының қалыптасуы, күрделі тест тапсырмаларын орындай білуі, пән бойынша кез келген мәселені тани білуі мен шешу жолдарын таба білуі дер едім. Программалау, алгоритмдік сауаттылық функционалдық сауаттылықтың негізгі өлшемі саналатындықтан информатикадан алған білімдерін тиянақтау, жинақтау, тексеру бағытында түрлі тест тапсырмалары жинаққа енгізілді.

Информатика пәнінен алгоритмдеу және программалау, графикалық объектілерді программалау көмекші алгоритмдер, ішкі программа, символдардан және сөз тіркестерінен тұратын шамалар, ақпараттық модельдеу, жобалық іс-әрекет тақырыптары қамтылған.

Тест жинағын құрастырудың мақсаты:

- оқушылардың білімдерін өздігінен жинақтай алуын қамтамасыз ету;
- компьютерлік сауаттылықтарын қалыптастыру;
- оқушылардың білім, білік дағдыларын құзыреттілікке ұластыру.

Жинақта төмендегідей тест түрлері қамтылған.

– сәйкестендіруге арналған тапсырмалар:											
В кестесі берілген. Сәйкестікті табындар:											
<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 2px 10px;">I</td> <td style="padding: 2px 10px;">1</td> <td style="padding: 2px 10px;">2</td> <td style="padding: 2px 10px;">3</td> <td style="padding: 2px 10px;">4</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px 10px;">V[I]</td> <td style="padding: 2px 10px;">2</td> <td style="padding: 2px 10px;">-3</td> <td style="padding: 2px 10px;">4</td> <td style="padding: 2px 10px;">10</td> </tr> </table>	I	1	2	3	4	V[I]	2	-3	4	10	
I	1	2	3	4							
V[I]	2	-3	4	10							
В кестесінің элементтері В кестесінің элементтерінің мәні											
1) V[3] 2) V[1] 3) V[V[3]] 4) V[V[1]]	а) 10 в) 4 с) 2 d) -3										
– белгілі ұғымдардың жалғасын табуға арналған тапсырмалар:											
<pre> graph LR A[Айнымалы] --> Q[?] B[Функция атауы] --> Q Q --> C[өрнек] Q --> A Q --> B </pre>											

a) := и) =: c) = d) <=>						
– оқушының өзінің ізденуіне арналған тапсырмалар: (Бұл тапсырмаларда ашық сұрақ берілмейді, оқушы өздігінен ненің сұралап тұрғанын пайымдайды, бұл жерде үш кәсіби сөз және үш жаңа сөзді белгілеуі қажет).						
2=2 амалына сәйкес келетін қатарды белгілеңіз.						
a) Алгоритм – ережелер тізбегі, командалар тізбегі, белгілер жүйесі, анық болуы. b) Алгоритмнің орындаушысы – объект немесе субъект, алгоритмді құрастырушы, құрастырылған алгоритммен басқарылуға тиісті объект, объект немесе субъект алгоритмді басқарушы c) Алгоритм қасиеттері – айқын дәл өрнектеу, үздіктілік, нәтижелік, жалпылық d) Шамалардың типтері – бедербелгілік, бүтін, нақты, тұрақты						
– белгілі ұғымдарға тән ортақ терминді табуға арналған тапсырмалар:						
Ортақ ұғымды табыңыз.						
<table border="1" style="margin: auto;"> <tr> <td style="padding: 5px;">Табиғи тілде жазылуы</td> <td style="text-align: center; padding: 5px;">→</td> <td style="text-align: center; padding: 5px;">?</td> <td style="text-align: center; padding: 5px;">←</td> <td style="padding: 5px;">Программалау тіліндегі жазылуы</td> </tr> </table>		Табиғи тілде жазылуы	→	?	←	Программалау тіліндегі жазылуы
Табиғи тілде жазылуы	→	?	←	Программалау тіліндегі жазылуы		
1. REPEAT ... UNTIL ... операторлар бұл қандай операторлар? 2. WHILE ... DO операторлар бұл қандай операторлар? 3. for ... to ... do ... цикл ... операторлар бұл қандай операторлар?	a) Соңғы шартты цикл, b) Алғы шартты цикл, c) Қайталау саны алдын ала белгілі цикл; d) Таңдау операторы;					
– ашық және жабық тест тапсырмалары, сондай-ақ логикалық сұрақтар мен тақырыптық сөзжұмбақтар.						

Ұсынылып отырған тест жинағы оқушылардың функционалдық сауаттылығының ғылыми-теориялық базасын пайымдауға, осы бағыттағы оқушы мен мұғалім әрекеттестігін айқындауға бағытталғандықтан, информатика пәнінің ұстаздарына практикалық көмек құралы бола алады деген ойдамын.

Қорыта келе, Елбасының «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Жолдауындағы оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту мақсатында құрылған бес жылдық Ұлттық жоспар дер кезінде қолға алынып отыр және оған әр ұстаз өзіндік үлесін қосуға міндетті дегім келеді.

Әдебиеттер

1. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012–2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы № 832 Қаулысы). – <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1200000832>.

2. Жобалау және зерттеу қызметі негізінде 12 жылдық білім беру жағдайында оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру: әдістемелік құралы. – Астана, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының, 2013. – 45 б.

***Формирование функциональной грамотности учащихся –
требование времени***

Д.К. Кенжебаева

учитель информатики, Областная казахская гимназия-интернат
для одаренных детей им. И. Алтынсарина, г. Павлодар, Казахстан

Аннотация

В настоящей статье рассмотрены проблемы функционального развития учеников. Для решения проблем, которые указаны в Национальном плане взаимодействия по развитию функциональной грамотности учащихся, для 9-х классов был разработан «Сборник тестов для развития функциональной грамотности по предмету информатика». Этот сборник выпущен для обобщения и проверки знаний учащихся, а также для понимания научно-теоретической базы функциональной грамотности учеников. Данное пособие практического характера и надеюсь, что окажет практическую помощь преподавателям информатики и определит направление сотрудничества между учителем и учеником.

Ключевые слова: функциональная грамотность, программирование, алгоритм.

Forming functional literacy of student – requirement of time

D.K. Kenzhebaeva

Teacher, Regional Kazakh high-boarding school for gifted children
named after I. Altynsarin, Pavlodar, Kazakhstan

Summary

In this report we consider the problem of functional development of students. To solve the problems that are listed in the National Plan for the development of interaction between functional literacy learners for 9 grades and was developed «The collection of tests for the development of functional literacy on the subject of computer science.» This work released for generalization and examination the student, as well as for understanding the scientific and theoretical basis of functional literacy of students. I am confident that this handbook will provide practical assistance to teachers of informatics and determine the direction of cooperation between teacher and student.

Keywords: Functional literacy, programming, algorithm.

УДК 159.94

ВЛИЯНИЕ МЕЛКОЙ МОТОРИКИ НА ПОЗНАВАТЕЛЬНУЮ АКТИВНОСТЬ
ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА**Н.В. Николаева***кандидат психологических наук, доцент кафедры «Психология»
Павлодарского государственного педагогического института,
г. Павлодар, Казахстан***Л.В. Фияло***дефектолог-логопед СОШ №6, г. Павлодар, Казахстан**Аннотация*

В данной статье рассматриваются приёмы формирования двигательных навыков у детей, так как раннее детство – время формирования многих полезных умений и навыков, которые используются в течение всей жизни. Навык формируется путем повторения движения или серии движений в определенном порядке, с целью оттачивания их точности и силы, а также их автоматизации. Чем выше двигательная активность ребенка, тем лучше он развивается. Уровень развития движения влияет на физическое и психическое развитие ребенка. Поэтому так важно уделять внимание развитию общей и мелкой моторики малыша, начиная с самого раннего детства.

Систематизируется набор наиболее эффективных приёмов, используемых дефектологом-логопедом при проведении индивидуальных и групповых занятий по развитию мелкой моторики. Систематизированный материал по развитию мелкой моторики может быть использован специалистами дефектологами-логопедами как на индивидуальных, так и групповых занятиях.

Ключевые слова: двигательный навык, психическое развитие, моторика рук, речевая активность, дисграфия, дислексия.

Чем выше двигательная активность ребенка, тем лучше он развивается. Уровень развития движения влияет на физическое и психическое развитие ребенка. Поэтому так важно уделять внимание развитию общей и мелкой моторики малыша, начиная с самого раннего детства.

Прежде чем приступить к описанию условий развития ручной деятельности, хотелось бы сделать небольшое отступление, поговорив о значении двигательных навыков в жизни человека. Раннее детство – время формирования многих полезных умений и навыков, которые используются в течение всей жизни. Навык фор-

мируется путем повторения движения или серии движений в определенном порядке, с целью оттачивания их точности и силы, а также их автоматизации.

Условно двигательные умения и навыки можно разделить на две группы:

1. *Движения и действия, совершаемые всем телом*: умение ходить и бегать, спускаться и подниматься по ступенькам, лазать по лестнице, канату, кататься на роликах, коньках, велосипеде, плавать, кувыркаться, лазать по деревьям и упражняться на турниках, играть с мячом и др.;

2. *Движения и действия, совершаемые руками*: умение использовать различные инструменты – нож, ложку и вилку, ножницы, иголку, молоток, отвертку и плоскогубцы, умение шить и вязать, завязывать шнурки и застегивать пуговицы, стирать, печатать, готовить еду, гладить и складывать одежду и др.

Обе группы навыков невероятно важны в жизни любого человека. Общие двигательные навыки (движения всего тела) формируют моторную ловкость, быстроту, выносливость, помогают лучше реагировать на изменения условий окружающей жизни. Навыки ручных действий весьма полезны (умение резать, шить и пр.), а часто просто необходимы в жизни современного человека (умение писать). Более сложные навыки являются частью профессии (многие специальности подразумевают использование специфических инструментов и особых умений) [1].

Большинство навыков (за исключением профессиональных) формируются в детстве, а затем используются каждым из нас на протяжении жизни. Мы даже перестаем замечать их, потому что они выполняются автоматически, мы воспринимаем эти умения как должное.

Каков же *физиологический механизм формирования двигательных навыков*? При формировании навыков и умений в коре головного мозга формируются новые связи между нейронами. При многократном повторении определенного действия или серии действий эти связи становятся устойчивыми. Поэтому в дальнейшем, когда мы пользуемся навыком, нервные сигналы между нейронами мозга движутся «по накатанной колее», что значительно ускоряет и упрощает процесс выполнения привычного действия. Кроме того, развитие многих умений – шить, вязать, делать поделки из различных материалов – учат планировать действия, искать оптимальный путь выполнения практической задачи, находить и исправлять ошибки, что в значительной степени влияет на развитие мышления ребенка.

Время формирования используемых в повседневной жизни двигательных навыков – раннее, дошкольное и младшее школьное детство. Психологи называют этот возраст «чувствительным» к формированию определенных знаний, умений, навыков. Именно в этот период развития ребенка мозг гибок и пластичен, формирование навыков происходит наиболее быстро и просто. Чем старше становится че-

ловек, тем труднее и дольше формируются новые навыки. Например, попробуйте научить плавать или ездить на велосипеде взрослого. Это весьма непросто.

В наше время почему-то мало говорят о важности формирования умений и навыков у малышей. Упор делается на знания – модно уже в раннем возрасте развивать логическое мышление, учить читать, заниматься иностранными языками. А умение пользоваться ложкой, мыть посуду, ухаживать за собой и другие навыки, так необходимые в быту и в жизни, воспринимаются как нечто простое, само собой разумеющееся. Однако эти навыки невероятно важны для всей последующей жизни, и, несмотря на то, что обычно в детстве они формируются легко и быстро, часто необходимо уделить особое внимание их развитию. В противном случае родители могут вдруг обнаружить, что их подростковый ребенок, который рано научился читать и решать задачи, не умеет перелезть через забор, играть в футбол, аккуратно сложить свою одежду или приготовить себе бутерброд. Неужели кому-то хочется, чтобы ребенок был беспомощен в быту и повседневной жизни? И правомерно ли в угоду модным течениям лишать ребенка многих детских забав, которые могут показаться пустым времяпрепровождением, – бегать по улице, лазать по деревьям, играть в подвижные игры с детьми во дворе?

Мы советуем обращать больше внимания на развитие умений и навыков (особенно ручных действий) уже в раннем возрасте. Это не только укрепит руки малыша, сделает их более гибкими и умелыми, но и окажет благотворное влияние на развитие речи, мышления, поможет стать более самостоятельным и уверенным в себе. Такую работу надо продолжать в дошкольном и младшем школьном возрасте [2].

Значение развития движений рук и мелкой моторики пальцев

Существуют специальные упражнения для развития подражания движениям рук и мелкой моторики пальцев. Такие игры стали особенно популярны в последнее время. Предлагается разнообразный выбор книг, пособий и игрушек – пальчиковые игры, специальные игрушки (например, куколки, одежда которых застегивается на пуговицы, кнопки, молнии, бусы, шнуровки), пластичные материалы.

Чем можно объяснить такую тенденцию? Оказывается, у большинства современных детей отмечается как общее моторное отставание, так и слабое развитие моторики рук, в особенности это относится к городским детям. Еще лет 20 назад родителям, а вместе с ними и детям, приходилось больше делать руками: стирать и отжимать белье, перебирать крупу, вязать, вышивать, штопать, подметать и мыть полы, чистить и выбивать ковры, готовить еду и др. Сейчас многие операции выполняют за человека машины – кухонные комбайны, стиральные машины, пылесосы и др. В современной жизни домашняя еда вытесняется готовыми полу-

фабрикатами, в наше время не принято штопать одежду, мало кто занимается рукоделием...

Все эти тенденции самым непосредственным образом отражаются на развитии детей, особенно на развитии моторики рук [3].

Влияние развития моторики рук на развитие речи ребенка

Подражание движениям рук, игры с пальцами стимулируют, ускоряют процесс речевого и умственного развития ребенка. Об этом свидетельствуют не только опыт и знания многих поколений, но и исследования физиологов, которые доказали, что двигательные импульсы пальцев рук влияют на формирование «речевых» зон и положительно действуют на всю кору головного мозга ребенка. Поэтому развитие рук помогает ребенку хорошо говорить, подготавливает руку к письму, развивает мышление.

Развитие движений рук включает:

1) *Развитие хватания*: ребенок учится захватывать предмет, действуя целенаправленно – правильно определяет место предмета в пространстве (направление и расстояние), учитывает в своих действиях форму, величину предмета (маленькие предметы ребенок хватает одной рукой, большие – двумя руками), ребенок учится хватать предметы по-разному – кулаком, щепотью (тремя пальцами) или указательным и большим пальцами;

2) *Развитие соотносящих действий*: ребенок учится использовать действия, когда нужно совместить два предмета или две части одного предмета; принцип соотносящих действий лежит в основе игровых задач многих дидактических игрушек (пирамидки, матрешки, вкладыши-башенки и др.);

3) *Подражание движениям рук*: особенно важно научить ребенка подражать движениям рук взрослого, так как это умение лежит в основе формирования многих полезных навыков ручных действий;

4) *Развитие движений кистей и пальцев рук*: ребенок учится выполнять кистями и пальцами рук самые разнообразные движения, которые по мере тренировки становятся более тонкими и дифференцированными [4].

В ходе проведения специальных игр и упражнений развивается умелость рук, укрепляется сила рук, движения обеих рук становятся более согласованными, а движения пальцев дифференцируются.

Все описанные движения развиваются и оттачиваются в ходе проведения описанных ниже игр и упражнений, которые помогают развить руки малышей, учат пользоваться их уникальными возможностями. Мы включили сюда наиболее эффективные, любимые автором и детьми игры. Они не только эмоционально насыщены, нравятся детям, но и легко запоминаются, просты, гармоничны, отвечают возрастному уровню и упрощают подготовку к занятию и работу логопеда. Не-

которые из этих игр вы можете встретить в других пособиях, другие переработаны автором или являются оригинальными разработками.

Игры и упражнения для развития ручной моторики. Массаж рук

Несложным, но весьма эффективным методом развития моторики рук является массаж. Предлагаем описание массажа рук по методике О. Приходько:

Поглаживание внутренней и наружной поверхностей рук до локтя по направлению «от периферии к центру» – 6–8 раз, отдельно на каждой руке.

Сгибание и разгибание взрослым всех пальцев руки ребенка одновременно (за исключением большого пальца) – от 2 до 4 раз на каждой руке отдельно.

Спиралевидные движения пальцем по раскрытой ладони ребенка от ее середины до основания пальцев с переходом на движение по внутренней стороне большого пальца – 2–4 раза по каждой ладони («рисуем», «мотаем клубочек»).

Точечные нажатия большим и указательным пальцами на середину каждой фаланги каждого пальца ребенка по направлению от его кончика к основанию в двух плоскостях: тыльно-ладонной и межпальцевой – все пальцы кисти массируются по очереди 1–2 раза («мы вот так шагаем – топ-топ-топ»).

Отведение и приведение большого пальца ребенка в трех направлениях: вперед-назад, в бок – в сторону, по кругу.

Ласковое поглаживание взрослым каждой ручки ребенка по направлению «от периферии к центру» – 5–6 раз [5].

Занятия с предметами и материалами

Множество игр для развития мелкой моторики рук можно провести, используя самые разнообразные предметы, а также специальные игрушки, принцип действия которых подразумевает движения кистями и пальцами рук, – бусы и шнуровки, кукольная одежда на липучках, пуговицах, молниях и кнопках и др. Полезно использовать и различные материалы, развивающие моторику рук, – пластичные (тесто, пластилин, глину), сыпучие (крупы и бобовые, песок) и др.

Конечно, необходимо помнить, что детям часто с трудом даются нелегкие задачи по развитию движений рук и мелкой моторики пальцев. Поэтому в работе необходимо соблюсти следующие условия: 1) такое занятие не должно быть длинным, нельзя допускать переутомление ребенка; 2) необходимо подбирать игры по уровню сложности, в зависимости от возраста ребенка и его умений (например, лучше сначала предложить сделать бусы из крупных бусин с широкими отверстиями, шнуровки поначалу также должны быть простые – всего несколько дырочек и т. п.); 3) чтобы создать мотив деятельности, занятие обязательно следует обыгрывать – придумать интересный сюжет игры, использовать сюжетные игрушки.

Кроме этого, необходимо помнить, что используемые на занятиях специальные игрушки не следует оставлять ребенку для игр. Если использовать их только в

специально организованных играх, ребенок не скоро потеряет интерес к действию с ними. Хотелось бы предостеречь от использования электронных игрушек с многочисленными кнопками, нажатие на которые производит звуки или мигание лампочек, так как пользы от них немного, чаще они просто отвлекают ребенка от занятия.

Ниже мы описываем *возможные варианты действий с предметами, игрушками и материалами*. Такие игры можно проводить по-разному, используя различные сюжеты. Все зависит от предпочтений и фантазии педагога, интересов ребенка. В качестве примера, некоторые из заданий (см. ниже) предлагаются в виде подробного описания занятия.

Упражнения на развитие силы рук:

- нажимать на резиновую грушу, получая струю воздуха;
- разминать тесто, пластилин, глину;
- вдавливать детали в пластилин (развитие хватания двумя пальцами);
- мять бумагу.

Упражнения на развитие хватания, соотносящие действия рук:

- рвать бумагу;
- нанизывать кольца (шарики, кубики и т. п.) на стержень;
- сортировать мелкие предметы;
- опускать мелкие предметы в сосуд с узким горлышком.

Упражнения на развитие навыков действия с предметами:

– использовать инструменты – ложку и вилку, молоток, иголку, лопатку и грабли, сачок и др.;

- пересыпать сыпучие материалы;
- использовать разнообразные конструкторы.

Упражнения на развитие соотносящих действий рук, тонких движений пальцев:

- собирать пазлы;
- изготавливать поделки из различных материалов;
- наматывать на клубок (на катушку) толстую нитку или шнур;
- надевать на кисти рук и пальцы предметы и снимать их;
- использовать мозаику;
- нанизывать бусины на шнурок;
- шнуровать.

В настоящее время имеется большой выбор игр-шнуровок. Они могут быть как очень простыми, бессюжетными, так и сложными, требующими выполнения действий в определенном порядке, содержащими большое количество деталей, которые пришнуровываются к основе (яблоку и листики на спине ежика, детали

одежды пупсика и др.). При этом необходимо сопоставлять количество дырочек и их взаимное расположение на детали и на основе. Подбирать игрушку-шнуровку надо в зависимости от возраста ребенка и уровня его развития – игрушка должна развивать, но не быть слишком сложной.

- завязывать и развязывать узелки, бантики, косички;
- расстегивать и застегивать липучки, пуговицы и кнопки, крючки, молнии;
- отстегивать и пристегивать прищепки;
- играть на детском пианино;
- разматывать и наматывать на руку шнурок;
- запускать пальцами волчки;
- открывать и закрывать, раскручивать и закручивать крышки коробок, банок, бутылок;
- заводить ключиком игрушки;
- показывать театр на пальчиках;
- выкладывать фигуры из палочек.

Учителя отмечают, что первоклассники часто испытывают серьезные трудности с овладением навыком письма. Письмо – это сложный навык, включающий выполнение тонких координационных движений руки. Техника письма требует сложной работы мелких мышц кисти и всей руки, а также хорошо развитого зрительного восприятия и произвольного внимания. Поэтому в дошкольном возрасте важно развивать механизмы, необходимые для овладения письмом, создать условия для накопления ребенком двигательного и практического опыта, развития навыков ручной умелости. Но в дошкольном возрасте важна именно подготовка к письму. Умение выполнять мелкие движения с предметами развивается в старшем дошкольном возрасте, именно к 6–7-ми годам в основном заканчивается созревание соответствующих зон головного мозга, развитие мелких мышц кисти. Поэтому уровень развития мелкой моторики – один из показателей интеллектуальной готовности к школьному обучению. Дети с плохо развитой ручной моторикой неловко держат ложку, карандаш, не могут застегивать пуговицы, шнуровать ботинки. Им бывает трудно собрать рассыпавшиеся детали конструктора, работать с пазлами, счетными палочками, мозаикой. Они отказываются от любимых другими детьми лепки и аппликации, не успевают за ребятами в группе детского сада на занятиях.

Таким образом, возможности освоения мира этими детьми оказываются обедненными. Дети часто чувствуют себя несостоятельными в элементарных действиях, доступных сверстникам. Это влияет на эмоциональное благополучие ребенка, на его самооценку. С течением времени уровень развития сложнокоордини-

рованных движений руки у детей, имеющих речевые нарушения, оказывается недостаточным для освоения письма, формирует школьные трудности.

Для получения максимального «коэффициента полезного действия» упражнения должны быть построены таким образом, чтобы:

- сочетались сжатие, растяжения, расслабление кисти;
- использовались изолированные движения каждого из пальцев.

Также игры необходимы детям старшего возраста, которые имеют нарушения чтения и письма. Специалисты отмечают, что детей с дисграфией и дислексией рекомендуется максимально использовать игровые методы обучения. Связано это с тем, что у таких детей поздно формируются познавательные интересы и долго сохраняется игровая мотивация.

Большинству пальчиковых игр сопутствуют стихи, лишь некоторые из них сопровождаются нерифмованным текстом, обычно диалогом участников или командами водящего. Игр без слов совсем немного, чаще всего это забавы для подростков – тайные языки жестов или «пальцевые головоломки», требующие максимального сосредоточия. Особое значение имеют игры, использующие одновременные разнотипные движения рук, в отличие от симметричных и содружественных движений, регуляция которых в значительной степени происходит на уровне спинного мозга, разнотипные движения требуют более высокого уровня регуляции. Осуществление и автоматизация движений такого типа требует соединения принципиально новых нейронных сетей. Расширяются резервные возможности функционирования головного мозга ребенка [6].

Игры для развития мелкой моторики рук:

– непослушные шарики;	– катись, карандаш!
– весёлый шнурок;	– принцессы;
– забинтуй ранку!	– молоточки;
– пальчики играют;	– барабанчики;
– моторчик;	– моя семья;
– улитка;	– жук на дереве;
– пальчиковые загадки [7].	

Подводя итог всему сказанному, получается, что такие немудренные (на первый взгляд) традиционные игры, как «Сорока-белобока», в которые уже на протяжении многих веков играют мамы и бабушки со своими крошками, доставляют не только им радость и удовольствие, а непосредственно влияют на развитие мозга, интеллекта, речи ребенка, на нормальное функционирование внутренних органов, помогают овладеть бесценным даром народного слова и, пробуждая генетическую память, формируют традиционное миропонимание и мироощущение. Дру-

гими словами, имеют мощное влияние на психическое, физическое и нравственное здоровье ребёнка.

Список литературы

1. Агаян Г.Г. У солнышка в гостях. Пальчиковые игры / Г.Г. Агаян. – М.: Карпуз, 2004.
2. Агаян Г.Г. Мы топали, мы топали... Пальчиковые игры / Г.Г. Агаян. – М.: Карпуз, 2004.
3. Бардышева Т.Ю. Забодая, забодая! Пальчиковые игры / Т.Ю. Бардышева. – М.: Карпуз, 1999.
4. Лыкова И.А. Театр на пальчиках / И.А. Лыкова. – М.: Карпуз, 1997.
5. Разенкова Ю.А. Эй, ладошка! Игры с пальчиками / Ю.А. Разенкова, Г.Ю. Одиноква. – М.: Карпуз, 2004.
6. Цвынтарный В.В. Играем пальчиками и развиваем речь / В.В. Цвынтарный. – СПб.: Хардфорд, 1996.
7. Янушко Е.А. Пластилиновая картина: Развитие мелкой моторики у детей / Е.А. Янушко. – М.: Мозаика-синтез, 2004.

Кіші мектеп жасындағы балалардың танамдық белсенділігіне ұсақ моториканың әсері

Н.В. Николаева
психологиялық ғылымдардың кандидаты, «Психология» кафедрасының доценті,
Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты, Павлодар қ., Қазақстан

Л.В. Фияло
№6 ЖОМ Дефектолог-логопед, Павлодар қ., Қазақстан

Андатпа

Осы мақалада ерте балалық шақ балаларда қозғағыш дағдылардың құрастыруларды қабылдау қаралып жатқаны – өмірдегі барлық қолданатын көптеген пайдалы білулердің және дағдылардың құрастыру уақыты. Дағды қозғалыс мақсатымен немесе нақтылы ретте қозғалыстардың топтамалары, олардың дәлдігінен және күшінен, автоматтандырыуынан қалыптасып жатады. Баланың физикалық және психикалық дамуы қозғалыстар деңгейіне ықпал етіп жатады. Сондықтан баланы ерте балалық шақтан бастап осылай ортақ және майда қозғалыстардың дамуына зер салудың маңызы зор.

Дефектологом-логопедпен жеке және топтық сабақтарда өткізілетін қозғалыстардың өте тиімді қабылдаулардың жиынын жүйелеуге болады. Қозғалыс дамуы бойынша дефектолог-логопедтер жеке және топтық сияқты жүйелі материалдарды қолдануға болады.

Тірек сөздер: қозғағыш дағдысы, психикалық дамуы, моторика, сөйлеу белсенділігі, дисграфия, дислексия.

*Influence of fine motor skills in the cognitive activity
of primary school children*

N.V. Nikolaeva

PhD in Psychology, docent of «Psychology» cathedra,
Pavlodar state Pedagogical Institute, Pavlodar, Kazakhstan

L.V. Fiyalo

Pathologist speech therapist №6 School, Pavlodar, Kazakhstan

Summaru

This article discusses methods of children motor skills because early childhood is a time of many useful skills that are used throughout the whole life. A skill is formed by repeating the motion or series of movements in a particular order, to hone their precision and strength, as well as their automation. The higher the motor activity of the child, the better it is. Development of movement affects the physical and mental development of the child. It is so important to pay attention to the development of general and specific motor skills of the kid, starting from early childhood.

The collection of the most effective techniques used in speech therapy by specialists at individual and group trainings for the development of fine motor skills is systematized . Systematic material for the development of specific motor skills can be used by specialists at both the individual and group lessons.

Keywords: motive skill, mental development, hand motility, speech activity, dysgraphia, dyslexia.

1. Жұрналға педагогика ғылымдарының барлық салалары бойынша 2 данамен компьютерде терілген, бір жарым жоларалық жиілікпен беттің бір жағына барлық шетінен 3 см орын қалдырып басылған мақалалардың қолжазбалары және «OpenOffice.org 3.0 Writer үшін» мәтін редакторындағы толық материалдарының дискеті қабылданады (кегль –12 пункт, гарнитура – Times New Roman/KZ Times New Roman).

2. Мақалаға барлық авторлардың қолы қойылады. Аңдатпаны, әдебиеттерді, кестелер мен суреттерді қоса есептегенде қолжазбаның жалпы көлемі 8–10 беттен аспауы керек.

3. Ғылыми дәрежелері жоқ авторлардың мақалалары ғылым докторының не ғылым кандидатының пікірімен бірге берілуі керек.

4. Мақалалар төмендегі ерекше талаптарды қатаң сақтауды қажет етеді:

– ОӘК – ондық әмбебап кестесі бойынша;

– мақаланың аты: кегль – 14, гарнитура Times New Roman (орыс, ағылшын және неміс тілдеріндегі мәтін үшін), KZ Times New Roman (қазақ тілі үшін тақырыптың аты ерекше жазу арқылы, тақырып аты ортасында болуы керек;

– мақаланың атауы, автордың ата тегі, авторлар туралы мәлімет, мақаланың аңдатпасы және кілтті сөздер қазақ, орыс және ағылшын тілдерде беріледі;

– автор(лар)дың аты-жөн(дер)і, мекеменің толық аты: кегль – 12, гарнитура Arial (орыс ағылшын және неміс тілінде), KZ Arial (қазақша мәтіндерге), азат жол ортасында болуы керек;

– Аңдатпа: кегль – 12 пункт, гарнитура Times New Roman / KZ Times New Roman қазақ және ағылшын тілдерінде (ағылшынша және немісше мәтіндер үшін), орыс және ағылшын тілдерінде (қазақша мәтіндер үшін), қазақ және орыс тілдерінде (ағылшынша мәтіндер үшін);

– мақала мәтіні: кегль – 12 пункті, гарнитура Times New Roman (орысша, ағылшынша және немісше мәтіндер үшін), KZ Times New Roman (қазақша мәтіндер үшін), бір жарым жоларалық интервал;

– қолданылған әдебиеттер тізімі (сілтеме мен ескертулер қолжазбадағы нөмірлерімен және квадрат жақшада беріледі) әдебиеттер тізімі МемСТ 7.1–84 талаптарына сәйкес жасалуы керек.

Мысалы:

Әдебиеттер:

1. Автор. Мақаланың аты. // Жұрнал аты. Басылған жылы. Том (мысалы, 26–том) – нөмірі (мысалы, №3) – беттері (мысалы, 34–бет немесе 15–24 беттер).

2. Андреева С.А. Кітаптың аты. Басылған жылы (Мысалы, – М:) Баспа (мысалы, Ғылым) басылған жылы. Кітаптың жалпы бет саны (мысалы, 239 б.) немесе нақты беті (мысалы, 67-б.)

3. Петров И.И. Диссертация аты: пед. ғыл-ның канд. дисс. – М: Институттың аты, жылы. Бет саны.

4. С. Christopoulos, The transmission – Line Modelling (ТМЬ) Method, Piscataway, NJ: IEEE Press, 1995.

Бөлек бетте автор жөнінде (қағазға басылған және электронды түрде) мәліметтер беріледі:

– аты-жөні толығымен, ғылыми дәрежесі мен ғылыми атағы, жұмыс орны, («Біздің авторларымыз» бөлімінде жариялау үшін) мақала тілінде терілуі керек;

– толық пошталық мекенжайлары, қызмет және үй телефондары, E-mail (редакцияның авторлармен байланыс жасауы үшін, жарияланбайды);

4. Иллюстрациялар. Суреттер мен сурет жазбалары бөлек беріледі және мақала мәтініне енгізілмейді. Әр суреттің артында оның нөмірі, аты, автордың тегі, мақаланың аты болуы керек.

Дискетте суреттер мен иллюстрациялардың TIF немесе (жерек форматында кемінде файл 600 dpi рұқсатымен беріледі (файлдар атаулары «1-сурет», «2-сурет», «3-сурет» және т.б.).

5. Математикалық формулалар OpenOffice.org 3.0 Writer формуласы сияқты (әр формула – бір объект) тіркелуі керек. Сілтемелері бар формулалар ғана нөмірленеді.

6. Автор мақалаға қатысты шектеулерді ескереді, сондай-ақ мақала мазмұны үшін жауап береді.

7. Редакция әдеби стильдік өңдеумен айналыспайды. Қолжазба мен дискеттер қайтарылмайды. Талапқа сай келмейтін мақалалар басуға жіберілмейді және авторға қайтарылады.

8. Материалдар, қолжазба және диск мына мекенжайға жіберілуі керек:

140002, Қазақстан Республикасы, Павлодар қаласы, Мир көшесі, 60 үй.

Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты

Ғылыми-баспа орталығы

Тел. (7182) 32–48–04

факс: (7182) 34–42–22

e-mail gio@ppkkz.

РГП на ПХВ «Павлодарский государственный педагогический институт» МОН РК

БИН 040340005741

РНН 451500220232

ИИК KZ109260501163654000

АО «Казкоммерцбанк»

БИК KZKOKZKX

ОКПО 40200973

КБЕ 16

РГП на ПХВ «Павлодарский государственный педагогический институт» МОН РК

БИН 040340005741

РНН 451500220232

ИИК KZ609650000061536309

АО «Альянсбанк»

БИК IRTYKZKA

ОКПО 40200973

КБЕ 16

1. В журнал принимаются рукописи статей по всем направлениям педагогических наук в двух экземплярах, набранные на компьютере, напечатанные на одной стороне листа с полуторным межстрочным интервалом, с полями 3 см со всех сторон листа, и дискета со всеми материалами в текстовом редакторе «OpenOffice.org 3.0 Writer» (кегель – 12 пунктов, гарнитура – Times New Roman / KZ Times New Roman).

2. Статья подписывается всеми авторами. Общий объем рукописи, включая аннотацию, литературу, таблицы и рисунки, не должен превышать 8–10 страниц. Минимальный объем рукописи должен составлять 5–6 стр.

3. Статья должна сопровождаться рецензией доктора или кандидата наук для авторов, не имеющих ученой степени.

4. Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии со следующими правилами:

– УДК по таблицам универсальной десятичной классификации;

– название статьи: кегель – 14 пунктов, гарнитура – Times New Roman Cyr (для русских, английских и немецких текстов), KZ Times New Roman (для казахских текстов), абзац центрованный;

– в сведениях об авторах следует указывать фамилию, имя, отчество полностью, полное название учреждения, кафедры, звание, должность: кегель – 12 пунктов, гарнитура – Arial (для русских, английских и немецких текстов), KZ Arial (для казахских текстов), абзац центрованный;

– аннотация статьи и ключевые слова: кегель – 12 пунктов, гарнитура – Times New Roman /KZ Times New Roman;

– название статьи, фамилия автора, сведения о нем, аннотация статьи и ключевые слова предоставляются на казахском, русском и английском языках;

– текст статьи; кегель – 12 пунктов, гарнитура – Times New Roman (для русских, английских и немецких текстов), KZ Times New Roman (для казахских текстов), полуторный межстрочный интервал;

– таблицы и схемы должны сопровождаться названиями и нумерацией;

– литература в литературных источниках печатается по мере употребления в рукописи;

– изречения авторов должны сопровождаться сносками [1, 38], где 38 – страница, источник 1; количество сносок должно соответствовать количеству литературных источников;

– список использованной литературы (ссылки и примечания в рукописи обозначаются сквозной нумерацией и заключаются в квадратные скобки). Список литературы должен быть оформлен в соответствии с ГОСТ 7.1–84. Например:

Список литературы

1. Автор. Название статьи // Название журнала. Год издания. Том (например, Т. 26). – номер (например, №3). – страница (например, С. 34 или С. 15–24).

2. Андреева С.А. Название книги. Место издания (например, – М.:) Издательство (например, Наука,) год издания. Общее число страниц в книге (например, 239 с.) или конкретная страница (например, С. 67.)

3. Петров И.И. Название диссертации: дис. канд. пед. наук. М.: Название института, год. Число страниц.

4. С.Christopoulos, The transmission Line Modelling (TML) Metod, Piscataway, NJ: IEEE Press, 1995.

На отдельной странице (в бумажном и электронном варианте) приводятся сведения об авторе:

– Ф.И.О. полностью, ученая степень и ученое звание, место работы, набранные на языке статьи;

– полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, E-mail (для связи редакции с авторами, не публикуются);

4. Иллюстрации. Перечень рисунков и подрисовочные надписи к ним представляют отдельно и в общий текст статьи не включают. На обратной стороне каждого рисунка следует указать его номер, название рисунка, фамилию автора, название статьи. На дискете рисунки и иллюстрации в формате TIF или JPG с разрешением не менее 600 dpi (файлы с названием «Рис. 1», «Рис. 2», «Рис. 3» и т.д.).

5. Математические формулы должны быть набраны как OpenOffice.org 3.0 Writer формула (каждая формула – один объект). Нумеровать следует лишь те формулы, на которые имеются ссылки.

6. Автор просматривает и визирует гранки статьи и несет ответственность за содержание статьи.

7. Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи. Рукописи и диски не возвращаются. Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются и возвращаются авторам.

8. Рукопись и диск с материалами следует направлять по адресу:

140002, Республика Казахстан, г. Павлодар, ул. Мира, 60
Павлодарский государственный педагогический институт
Научно-издательский центр.
Тел. (7182) 32–48–04
факс: (7182) 34–42–22
e-mail rio@ppkkz.

РГП на ПХВ «Павлодарский государственный педагогический институт» МОН РК
БИН 040340005741
РНН 451500220232
ИИК KZ109260501163654000
АО «Казкоммерцбанк»
БИК KZKOKZKX
ОКПО 40200973
КБЕ 16

РГП на ПХВ «Павлодарский государственный педагогический институт» МОН РК
БИН 040340005741
РНН 451500220232
ИИК KZ609650000061536309
АО «Альянсбанк»
БИК IRTYKZKA
ОКПО 40200973
КБЕ 16

Компьютерде терген: С. Пилипенко
Корректорлар: Р. Кайсарина, С. Абдуалиева
Теруге 21.11.2014 ж. жіберілді. Басуға 17.12.2014 ж. қол қойылды.
Форматы 70×100 1/16. Кітап-журнал қағазы.
Көлемі 6,6 шартты б.т. Таралымы 300 дана.
Бағасы келісім бойынша.
Тапсырыс №0841

Компьютерная верстка: С. Пилипенко
Корректоры: Р. Кайсарина, С. Абдуалиева
Сдано в набор 21.11.2014 г. Подписано в печать 17.12.2014 г.
Формат 70×100 1/16. Бумага книжно-журнальная.
Объем 6,6 уч.-изд. л. Тираж 300 экз.
Цена договорная.
Заказ №0841

Научно-издательский центр
Павлодарского государственного педагогического института
140002, г. Павлодар, ул. Мира, 60.
E-mail: rio@ppi.kz